

Rota Copy

ROMA HUKUKU

1

VİZE & FİNAL

WWW.ROTACOPYCENTER.COM

ROMA DEVLETİNİN SİYASAL DEVİRLERİ

-Roma şehri, M.Ö. 8. Yüzyılda başını **Romulus**'un çektiği bir grup tarafından kurulmuştur.

-Roma siyasi tarihi, incelenmesinin kolay olması için dört döneme ayrılmıştır:

- I. Krallık Devri (**Ragnum**) | M.Ö. 753 – M.Ö. 509
- II. Cumhuriyet Devri (**Res Publica**) | M.Ö. 509 – M.Ö. 27
- III. İlk İmparatorluk Devri (**Principatus**) | M.Ö. 27 – M.S. 284
- IV. Son İmparatorluk Devri (**Dominatus**) | M.S. 284 – M.S. 1453

-İlk üç devirde **magistra**, **senatus** ve halk meclisi gibi kavramlar mevcut olmakla birlikte, Son İmparatorluk Devrinde mutlakiyet hakimdir.

***Civitas (polis)**: Belirli sınırlar içerisindeki ortak hayatta örgütlenmiş, hukuken hür insanlardan kurulu devlettir. **Civitas**'ın amacı, içeride toplu şekilde kurallara uygun yaşamak ve gerektiğinde kendini dışarıya karşı savunmaktır. İki niteliği vardır.

- 1- Devleti oluşturan kişilerin hepsi devlet hayatına doğrudan doğruya katılırlar.
- 2- Bu katılım ancak hukukî bir örgütlenme ile mümkün olabilir. Bu örgütlenme üç unsurdan oluşur: Başkan (**magistratus**), danışma heyeti (**senatus**) ve tüm kişilerin katıldığı halk meclisi (**comitia**)

*Bu unsurlardan birinin eksikliği durumunda söz konusu toplum **civitas** olarak nitelendirilemez.

I. Krallık Devri (Ragnum):

-Bu devirde **Rex** denen krallar ölünceye kadar başta kalırlardı. Her **rex**, ölmeden önce yerine geçmesini istediği kişiyi belirtir, eğer belirtmemişse **senatus** üyeleri geçici olarak **interrex** sıfatıyla şehri yönetirdi.

-**Senatus**, kral tarafından Roma'nın kurucu kabileleri olan gensler arasından seçilen **pater familias** (aile reisleri)'lerden oluşan, kralın danışma meclisidir. **Senatus** üyeleri ömür boyu görev yaparlar.

-**Comitia**, Roma halkının siyasi katılma yöntemi idi. Daha çok dini-merasimli görevleri yerine getiren halk meclisleridir.

-Bu dönemde Roma henüz bir **civitas**'tı ve Etrüsk kökenli aileler siyasi ve dini alanı tekelinde bulundurmaktaydı.

-Yine bu dönemde sınırlı hukukî ilişkilerde **rex** ve **senatus** fazla rol oynamamış, **pater familias**'ın aile üzerinde kurduğu iktidar esas alınmıştır.

II. Cumhuriyet Devri (Res Publica):

-**Patricii'**lerin Etrüsk kökenli son kralı tahttan indirip öldürmesiyle başlamıştır.

-Bu dönemde Roma'yı kuran asilzadelerden oluşan **patricii'**ler ile Roma şehrinin çevresinde yaşayan, tarım, sanat ve zanaat ile uğraşan, Roma vatandaşı sayılmadıkları için hakları olmayan **pleb'**ler arasındaki çatışmalar büyük yer tutmuştur.

-Yine bu devirde, tekrar krallık rejimi yaşanmaması için **rex'**in yetkileri kurulan **magistra'**lar arasında paylaştırılmıştır.

-**Magistra**, devletin icra organı olarak faaliyet gösteren üst düzey görevlilerdir. **Rex'**in yetki ve görevlerinin parçalanıp paylaştırılmasıyla oluşturulmuşlardır. **Censor** hariç hepsi 1 yıl görev yapar ve bir **magistra** tekrar aynı göreve seçilemez. Görev süresi biten **magistra**, görevi süresince işlediği kanuna aykırı hareketlerden dolayı **senatus'**ta yargılanır. Her görevde yetkileri birbirine denk ve diğerini veto etme yetkisine sahip iki **magistra** bulunur.

-**Imperium**; eski devirde kralın, cumhuriyet devrinde **consul** ve **praetor'**un sahip olduğu üst düzey yönetim yetkisidir. Genel anlamda sağladığı yetkiler şunlardır:

- **Senatus'**u ve halk meclisini toplantıya çağırma yetkisi
- Cezalandırma yetkisi
- Kanun yapma yetkisi
- Orduyu komuta etme yetkisi
- Devleti yönetme yetkisi
- Yargı işlerine bakma yetkisi

-Görev süreleri boyunca hukuk üstü olan **magistra'**ların hukukî ehliyetleri görev sürelerinin bitimiyle tekrar geçerli hale gelirdi ve **magistra** oldukları dönemde işledikleri suçlardan ötürü yargılanabilirlerdi.

-Bu devirde yedi adet **magistra'**lık bulunmaktaydı:

- 1- **Consul: Rex** yetkilerine sahiptir. Halk meclisi tarafından iki adet eş yetkiye sahip **consul** seçilirdi. Bu **consul'**lerin görev süreleri 1 yıl olup yönetimleri bitince yargılanabilirler. Birbirlerine karşı veto hakları vardır.
 - a. **Dictator: Consul'**lerden birisinin veto hakkından vazgeçmesi durumunda diğeri **dictator** olarak adlandırılırdı.
- 2- **Praetor: Consul'**dan sonraki en önemli **magistra** olup özel hukukla ilgili meselelere bakar.
- 3- **Censor:** Beş yıl boyunca görev yaparlar. Toplumun mali ve ahlaki yaşayışını denetler. Ailelerin malvarlıklarını denetlemek ve vergi mükellefiyetlerini hesaplamak için belirli aralıklarla nüfus sayımları yapar, vatandaşlara notlar verirlerdi. Kötü not alan kişinin itibarı ve şerefi zedelenirdi. Bu kişi **censor'**un görev süresi boyunca **infamia** statüsüne düşer; şahit olamaz ve devlet görevlerine gelemezdi. İlerleyen zamanlarda başta **consul'**lerin hazırladığı **senatus** listelerini hazırlamak da **censor'**lerin görevleri arasına girmiştir.
- 4- **Tribunus Plebis: Pleb** meclisi tarafından seçilen; **pleb'**leri, **patricii'**lerin keyfi davranışlarından korumak amacıyla görev yapan **magistra'**dır. **Patricii** meclisine gider, oy kullanamaz ancak bu mecliste alınan kararları veto etme yetkisine sahiptir.
- 5- **Quaestor:** Hazineyi idare eden, vergileri ve para cezalarını toplayan **magistra'**dır.
- 6- **Aedilis Curulis:** Ticaret işlerini denetleyen **magistra'**dır.

-Yine bu devirde **senatus**, devletin istikrar organı olmuştur. **Consul** ve diğer **magistra**'lar bir karar almadan önce **senatus**'a danışırlar. **Senatus** kararları (**senatus consultum**) bağlayıcı olmamasına rağmen, görev süresi dolan **magistra**'ların **senatus**'un doğal üyesi olmaları nedeniyle genellikle **magistra**'lar bu fikirlere uymuş, **senatus** ile ters düşmemeye çalışmıştır.

-Aynı şekilde, halk meclisinde kabul edilen kararların geçerli olması **senatus**'un bu kararları onaylamasına bağlıdır.

-**Senatus** üyelerinin deniz ticareti ve vergi toplama şirketlerine katılmaları yasaklanmıştır.

-Yasa tasarısında bulunan **magistra**'lar, tasarılarını levha şeklinde halk meclisinin önüne asarlardı. Halk meclisleri bu dönemde **magistra** tarafından toplanırdı ve toplantılar **magistra** yöneticiliğinde sürdürülürdü. Yasa tasarısı (**latio legis**) görüşmelerinde kanunlar tartışılmaz, sadece oy kullanılırdı. Kanunlar, kendilerini teklif eden **magistra**'ların adıyla anılırdı.

-Halk meclisinde alınan kararlar (**plebisitum**) başta sadece **pleb**'lere uygulanırken daha sonraları **patricii**'lere de uygulanmaya başlanmıştır.

-Bu devirde çıkarılan **Lex Caecilia Didia (MÖ 98)** kanunu ile aynı kanun tasarısında birbirleriyle yakın ilişkisi olmayan kanunların yer alması yasaklanmıştır. Bu sayede tek başına kabul edilmesi mümkün olmayan **latio legis**'lerin halk tarafından kabul edileceğine inanılan diğer **latio legis**'lerle beraber oylamaya sunulmasının önüne geçilmiş oldu.

- **Kanunların ayrımı:**

- a- **Lex perfecta (Tam Kanun):** Bu nitelikte bir kanuna yapılan işlemler batıl, geçersiz sayılmaktadır.
- b- **Lex quam minus perfecta (Daha Az Tam Kanun):** Bu tip kanunlara aykırı yapılan işlemler geçersiz kılınmaz, ancak işlem cezai tehdit altındadır.
- c- **Lex imperfecta (Yaptırımsız Kanun):** Bu tip kanunlarda, işlem yasak olmasına rağmen bu yasağa aykırı hareket halinde herhangi bir yaptırım öngörülmemiştir.

-Yine bu dönemde yapılan seferlerde **pleb**'ler ganimetlerini deniz yoluyla Roma'ya getirirken **patricii**'ler deniz ticaretini aşağılık bir meslek olarak görmeye devam etmişlerdir. Sonuçta, **pleb**'ler Akdeniz ticaretine egemen olarak **patricii**'ler kadar zenginleşmiş ve vergi vermeye başlamıştır. Bunun sonucu olarak onlar da **patricii**'ler kadar hak talep etmişlerdir.

-Deniz aşırı getirilen ucuz buğday sebebiyle tahıl üretimi önemini yitirmiş, tarım faaliyetleri azalmış, bunun sonucu olarak da üretim **latifundium** denilen geniş arazilerde yapılan hayvancılık, meyvecilik, zeytincilik ve bağcılığa dönüşmeye yüz tutmuştur.

-Toprakları hayvancılık ve meyvecilik yapmak için yeterince büyük olmayan küçük çiftçiler topraklarını satarak iş bulma amacıyla Roma'ya gelmiş, çoğu aç kalmıştır. Bunun üzerine Roma sokaklarında işsiz olarak dolaşan ve huzursuzluk yaratan bu kişilere buğday dağıtılmaya başlanmıştır. Kendisine buğday dağıtılan bu gruba **proletarius** denmiştir ve Roma zenginleri bu kimseleri siyasi çıkarları uğruna kullanmışlardır.

III. İlk İmparatorluk Devri (Principatus):

-Sezar'ın ölümünün ardından başa geçen **Octavianus**, Cumhuriyet ilkelerine bağlı görünen otoriter bir rejim yarattı. Bu dönemde halk meclisleri ve **senatus** işlevlerini yeniden elde etmişler, **magistra**'lara ise dokunulmamıştır. Bunun yanında **Octavianus**, **proconsul** ya da **tribunus** olmamasına rağmen bu iki **magistra**'lığın tüm yetkilerini elinde bulundurmuştur.

-**Augustus (Octavianus)** ve halefleri mutlak hükümdar gibi görünmemek için Cumhuriyet Devrinin kurumlarını korumuştur.

-**Principatus** dönemi **magistra**'ları aşağıdaki gibidir:

- 1- **Princeps**: En yüksek **magistra**'dır. Diğer tüm **magistra**'ların yetkilerine sahiptir ve diğer **magistra**'ların ne ölçüde faaliyet gösterebileceğini düzenler. Dokunulmazlık, halk meclisini ve **senatus**'u toplamak ve bunlara başkanlık etmek, diğer **magistra** kararlarını bozabilmek gibi yetkileri vardır.
- 2- **Diğer Magistra'lar**: Bu devirde diğer **magistra**'lar **princeps** karşısında eski önem ve işlevlerini yitirmişlerdir.
- 3- **Praefectus Praetorio**: İmparator muhafızlarının komutanıdır. Ancak zamanla yetkileri genişlemiş ve imparatorun vekili gibi hareket etmeye başlamıştır. Zamanla adalet bakanı olarak görev yapmıştır.

-Bu dönemde halk meclisleri Roma'nın imparatorluk sınırlarına ulaşmasıyla ve nüfusun artmasıyla birlikte gerektiği gibi faaliyet gösteremez, toplanamaz olmuşlardır. **Augustus**'un ardından **magistra**'ları seçme yetkisini kaybetmişler, daha sonraları I. yüzyılda ise kanun koyma faaliyetlerini durdurmuşlardır.

-Halk meclisinin işlevsiz hale gelmesiyle ve ilk imparatorların **senatus**'un gücünü arttırmak için bazı tedbirler almasıyla birlikte bu dönem **senatus** kuvvetlenmiştir. Kanun koyma ve **magistra**'lıklar için seçim yapma yetkisine sahip olmuşlardır. Ancak **senatus**, II. yüzyıldan itibaren güç kaybetmeye başlamıştır ve yetkileri içeriklerini yitirmiştir.

-Yine bu dönemde **princeps**'ler kadrolu memur atamaya başlamışlardır. Bu, devletleşmenin bir göstergesidir.

- **Principatus Dönemindeki Sosyo-Ekonomik Durum:**

-İlk iki yüzyılı **Pax Romana** (Roma Barışı) olarak adlandırılan **Principatus** devrinde sınırlar içinde ciddi karışıklıklar görülmemiş, İmparatorluk en görkemli zamanlarını yaşamıştır. **Pax Romana**'nın temelinde Roma'nın adalete verdiği önem ve güçlü hukuk sistemi bulunmaktadır.

-MS 212 yılında İmparator **Caracalla** tarafından çıkarılan **Constitutio Antoniniana** emirnamesi ile **peregrini** (yabancı) kavramı ortadan kaldırılarak Roma sınırları içerisindeki herkese vatandaşlık verilmiştir. Bu sayede eskiden vatandaş olmayanlardan da vergi alınmaya başlandı. Aynı zamanda Roma vatandaşlığının halk arasında yarattığı imtiyaz ortadan kaldırılarak tüm İmparatorluk halkı tebaaya dönüştürülmüştür.

- **Principatus Devrinin Sonu:**

-İmparator olmanın kesin bir kurala bağlanmayışı bu dönemin en büyük zaafıdır. Başlarda **princeps** eski dönemlerdeki gibi kendinden sonra başa gelmesini istediği kişi seçmiş, ancak zamanla bu sistem çökmüş ve imparator olacak kişi ordular tarafından belirlenmeye başlamıştır. Bu durum, birçok kez ordular arasında çatışmaya yol açmıştır.

-Aynı şekilde, sınırlarda yaşanan savaşlar ve orduların güçlerinin farkına vararak daha çok ücret istemeye başlaması, devlet masraflarının artması sonucu vergi ve enflasyonun artması; komutanların merkezi dinlemeyerek isyan etmeleri, bulundukları yerleri yağmalamaları çöküntüyü hızlandırmıştır.

III. Son İmparatorluk Devri (*Dominatus*):

-***Dominatus***, efendi (***dominus***) denilen tek kişinin mutlak egemenliğine dayanır.

-İmparator ***Diocletianus***, İmparatorluk'un yönetiminin batıdan doğuya alınmasının, istediği mutlak irade için gerekli olduğunu anlamış ve bu sebeple İmparatorluk'u Doğu ve Batı olmak üzere iki idari bölgeye ayırmıştır.

-Devlet idaresi ilerleyen zamanlarda ***Constantinus*** tarafından tekrar bir merkez de toplanmışsa da daha sonradan İmparatorluk kalıcı olarak yine ikiye ayrılmıştır.

-Yine ***Constantinus***, ***Constantinopolis*** şehrini başkent yapmış ve Hristiyanlığa serbestlik tanımıştır. Daha sonraları İmparator Büyük ***Theodosius*** Hristiyanlığı resmi din olarak kabul etmiş ve vasiyetinde İmparatorluk'un iki oğlu arasında Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmasını istemiştir.

-***Theodosius***'un bu vasiyeti MS 395 yılında yerine getirilerek İmparatorluk, Doğu Roma ve Batı Roma olmak üzere ikiye bölünmüştür.

- ***Dominatus* Devrinde İdari Teşkilat:**

-Bu dönemde ***Dominus*** vatandaşların birincisi değil, tüm yetkilerin toplandığı efendi ve tanrıdır. Yasama, yürütme ve yargı imparatorun tekelindedir. Doğu'da veya Batı'da çıkan bir kanun kural olarak diğerinde de yürürlüğe girmektedir.

-İmparatorlukta hala halefiyet kanunla düzenlenmemiştir. Teoride yeni imparator, eski imparator tarafından belirlenmekle birlikte uygulamada ordular işe karışmakta ve büyük karışıklıklar meydana gelmekteydi.

- ***Dominatus* Devrinde Sosyo-Ekonomik Durum:**

-***Senatus*** bu devirde varlığını sürdürmekle birlikte bir faaliyette bulunmamaktadır.

-Halk artık "tebaa" konumundadır ve yönetim yetkisi yoktur. Ayrıca halk arasında sınıflaşmalar ve sınıflar arası evlilik yasakları başlamıştır.

-Vergi baskısından bunalan halk toprağını terk etmeye, büyük toprak sahiplerine sığınmaya başlamıştır. Şehirler boşaltılmış vaziyettedir. Enflasyon yüksek oranlardadır.

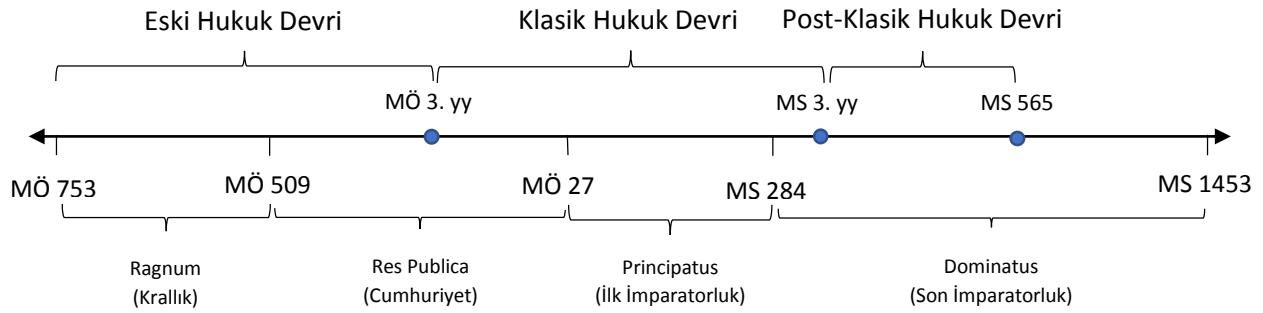
- **İmparatorluk'un Sonu:**

-İmparatorluk'un ikiye bölünmesinin ardından Batı Roma varlığını çok uzun süre koruyamamış, Hunlar ve bir Cermen kavmi olan Gotlar tarafından sürekli uğradığı saldırılara dayanamayarak 476 yılında yıkılmıştır.

-Doğu Roma ise Batı Roma'nın yıkılmasının ardından Latin kültürü ile arasındaki bağı iyice yitirerek Yunan kültürünün hakimiyeti altına girmiştir. 1453 yılında yıkılmıştır.

-Romanistler, ***Dominatus*** devrinin ***Iustinianus***'un ölmesi ile 6. yüzyılda sona erdiğini kabul ederler.

ROMA HUKUKU TARİHİ

Eski Hukuk Devri:

-*Ius civile* ya da *Quirites* devri de denir.

-Teamül hukuku hakimdir.

-İlk hukuk kuralları, toplum halinde yaşama sonucunda örf ve adet kuralı biçiminde ortaya çıkan davranış kurallarıdır. Örf ve adet kuralları, toplumda uzun süre boyunca tekrarlanan ve bu tekrarlama sonucunda toplumda o davranışlara uyulması gerektiği kanısı yaratan kurallardır. Bu kuralların kaynağı sorgulanmaz ve söz konusu kurallara zorunluluk fikri (*opinio necessitatis*) denirdi.

-Ancak her örf ve adet kuralı hukuk kuralı düzeyine yükselemez. Bir örf ve adet kuralının hukuk kuralı sayılabilmesi için yaptırıma bağlanması gerekmektedir.

-Roma'da, bu örf ve adet kaynaklı hukuk kuralları ilk zamanlarda, sadece *patricii* sınıfının dahil olabildiği ve başlarında bir baş rahip (*Pontifex Maximus*) bulunan rahipler (*pontifex*) tarafından bilinmekteydi.

-*Pontifex*'lik babadan oğula geçen irsi bir hukukçuluk makamıdır ve *pontifex*'ler eski hukuk devrinin kaynaklarından da sayılan üç hukukî faaliyette bulunurlar:

- Interpretare:** Tefsir, yorumlama, açıklama, anlam vermedir. Hukuk kurallarının yorumlanması işlemidir. Bu faaliyetle kanunda yer alan bir hususun anamı tespit edilirdi. Yorum yoluyla elde edilen hukuk da *Ius civile*'ye dahil sayılırdı.
- Cavere:** Rahiplerin; yeni hukukî şekiller, muamele tipleri, yöntemler geliştirmesi işlemidir. Bu suretle rahipler *Ius civile*'nin yaratılmasında önemli rol oynamışlardır. Statik durumdaki örf ve adet hukukunun ihtiyaçları karşılamadığı durumlar içindir. Romalıların fertler arasındaki ilişkileri düzenlememe eğilimleri rahiplerin bu işlevinin önemini arttırmıştır. *Magistra*'lara danışmanlık yapan ve yapılacak hukukî bir işlem için bilgi isteyen, danışan kişilere yardım eden rahipler; bu sayede yeni işlemler ve şekiller geliştirmişlerdir. Bu faaliyet, *legis actiones*'in oluşmasına büyük katkı sağlamıştır.
- Respondere:** Rahiplerin kendilerine sorulan hukukî sorulara cevap vermesi, hukukî istişarede bulunmasıdır. Zamanla herkese açık olarak yapılmaya başlanmıştır.

-Bu dönemde, örf ve adet yoluyla oluşmuş hukuk kuralları sadece rahipler sınıfı tarafından bilinir ve bu sınıf tarafından sır olarak saklanırdı. Başlarda sadece **patricii** sınıfından oluşan rahiplerin bu bilgilere sahip tek grup olması, hukuk kurallarının **patricii**'lerin yararına yorumlanıp uygulanmasına neden olmuş ve **pleb**'ler bu duruma tepki göstermeye başlamıştır.

-Uzun süren **pleb-patricii** çatışmalarının bir sonucu olarak On İki Levha Kanunları hazırlanıp forum meydanına asılmıştır.

- **Lex Duodecim Tabularum (On İki Levha Kanunları):** Roma tarihinin ilk kanunlaşma hareketidir. **Patricii** ile **pleb**'ler arasındaki yüksek faizler ve evlilik yasağı gibi aşırı eşitsizlikler, hukuk bilgisinin **patricii** kökenli **pontifex** sınıfının tekelinde bulunması, hukukta açıklığın sağlanamaması gibi durumlar **pleb**'leri rahatsız etmekteydi. Gelen tepkileri dindirmek amacıyla M.Ö. 450 yılında XII Levha Kanunları hazırlandı. Bu kanunlar aynı zamanda halk tarafından oylanarak kabul edilen ilk kanundur.

-Kanunun yapıldığı dönemdeki ekonomik, toplumsal ve hukukî ilişkiler hukuk düzeninin muhatap aldığı **pater familias**'ın çevresinde yoğunlaştığı için kanunlar da **pater familias** baz alınarak hazırlanmıştır.

-Kanunda kamu hukukuna çok az temas edilmiştir.

-Kanun; vasiyet, kişisel mülkiyet, aynî hak – şahsi hak gibi modern hukukun üç temel unsuruna değinmiştir.

-Kişiler arasında hukukî anlamda eşitlik mevcuttur. İşkence kaldırılmıştır ve cezalar herkes için eşit olarak öngörülmüştür.

-Kanunlar, **pleb**'lerin büyük bir kısmı haklarını bilmesine rağmen bunları nasıl kullanacağını bilmediği için usul hukukuna dair hükümlerle başlamaktadır.

-Kişisel öç almaya set çekilmiş, suçları devletin cezalandıracağı kabul edilmiştir. Kısas usulü (göze göz, dişe diş) ancak tarafların anlaşamaması halinde geçerli kılınmıştır.

-Kişisel öcün **pater familias**'lar arasında yapılacak ortak bir antlaşmayla durdurulabileceği kabul edilmiştir.

-Yalan yere tanıklık ve hakimın rüşvet alması gibi durumlar için ağır cezalar öngörülmüştür.

-Suçüstü hırsızlıkta ölüm caiz görülürken suçüstü olmayan hırsızlıklarda hırsız çaldığı malın değerinin iki katını ödemekle yükümlü tutulmuştur.

-Sihir ve büyücülük ile başkalarının hayatını ya da sağlığını kötü etkileyen kimselere ölüm cezası öngörülmüştür.

-**Pater familias** hakimiyeti altında bulunan aile ilgili birçok kuruma kanunda değinilmemiştir. Bunların herkes tarafından bilindiği ve teamül hukukuyla düzenlenmiş olduğu kabul edilmiştir.

***Roma'da ailenin malları ve kişileri **pater familias** (aile reisi)'in hakimiyeti (**patria potestas**) altındadır. (Bu konu detaylı olarak "Genel Kavramlar" bölümünde anlatılmıştır.)

-Kadınlar ve küçükler üzerindeki vesayet, akıl hastaları ve müsrifler üzerindeki kayyımlik konularından bahsedilmiştir.

- Miras hukukuna ilişkin düzenlemeler mevcuttur. Mirasçılar ve vasiyetname hususları düzenlenmiştir.
- Toplum sağlığı ve ahlakına dair konular düzenlenmiş, cenaze işlemlerine değinilmiştir.
- Günümüz hukuk sistemlerindeki komşuluğa ait düzenlemelerin temeli bu kanunla atılmıştır.
- Önemli mülkiyeti nakil muamelelerinden “*mancipatio*” ve “*in iure cessio*” düzenlenmemiş ancak yürürlükte bırakılmıştır.

**Mancipatio* ve *in iure cessio*, Roma hukukunda *res Mancipi* malların mülkiyetinin devri için gerekli olan şekilci *ius civile* işlemleridir.

**Roma hukukuna uzun süre hakim olan mal ayrımı, *res Mancipi* ve *res nec Mancipi* şeklinde yapılmaktaydı.

-*Res Mancipi* mallar, Roma Hukukunda “*numerus clausus*” ilkesine tabidirler. Roma ve İtalya’daki araziler; bu araziler üzerindeki binalar, köy arazileri üzerindeki irtifaklar, köleler, deve ve fil dışındaki yük ve çeki hayvanları *res Mancipi* mallar olup bunların mülkiyeti *mancipatio* veya *in iure cessio* ile devredilebilmekteydi.

-*Res nec Mancipi* mallar ise *res Mancipi* dışında kalan ve mülkiyetlerini devri *traditio* denen işlemle yapılan mallardır.

-Fertler arasındaki hukuki işlemler hakkında çok geniş hükümler mevcut olmayıp “*nexum*” denilen borçlandırıcı işlemlerde veya *mancipatio* sırasında tarafların söyleyeceği sözlerin hukuk kuralı hükmünde olup tarafları bağlayacağından bahsedilmiştir.

*On İki Levha Kanunları, yazısız hukuktan yazılı hukuka geçişi temsil eder. Sınıf çatışmalarını dindirmek için ortaya çıkmış, kanun önünde herkes eşit sayılmıştır. Bu kanunlarla birlikte *pleb*’ler *patricii*’lerin keyfi davranışlarına karşı bir ölçüde güvenceye kavuşmuştur.

Esas itibariyle teamül hukuku hakim bırakılmıştır. Kanunlarda, Usul ve İcra hukukuna ağırlık verilmiş, ölçü-tartı ve sayı gibi tartışma çıkmasına müsait konular kesinliğe bağlanmıştır. Hukukta yer alan birçok kurumun başlangıcı sayılabilecek On İki Levha Kanunları, Roma hukuk anlayışının bir sonucu olarak hiçbir zaman açıkça ilga edilmemiş, yeni hükümlerin yürürlüğe girmesiyle XII Levha Kanunlarının eski hükümleri geçerliliklerini yitirmişlerdir.

-*Pontifex*’lerin hukuk konusundaki tekeli her ne kadar On İki Levha Kanunları ile zayıflamış olsa da *legis actio* (dava şekilleri)’lar hakkındaki bilgiler hala kısıtlıydı. *Legis actio*’lara ait teferruatlar *pontifex*’lerde saklı bir şekilde bulunmaktaydı ve dava açmak isteyen kimse *pontifex*’lerden yardım almak zorundaydı. M.Ö. 304 yılında devlet adamı *Appius Claudius*, *legis actio*’ları katibi *Flavius*’a vererek yayılmalarını sağladı ve bu zorunluluğu ortadan kaldırdı.

-Bunun yanında M.Ö. 300 yılında *pleb*’lerin de rahip hukukçu olmaya başlaması ile birlikte, daha önce gizli olarak yapılan *respondere* faaliyeti halka açık bir şekilde yapılmaya başlandı.

-Bu devirde borçlar hukukunda “karz (para ödöncü)” ve “trampa (malın malla değıştirilmesi)” mevcuttur. Aynı şekilde, akitlerin, haksız fiilden doğduğı düşüncesi ve Roma Hukukuna özel bir sözleşme olan *stipulatio* da bu devirde bulunmaktadır.

- **Stipulatio:** Bir kimsenin, başka birisine verdiği taahhüttür. Özel bir şekle tabi olan **stipulatio**'lar bazı kelimelerin söylenmesini zorunlu kılmaktadır. Belirlenen sözlerin dışına çıkılması durumunda taahhüt geçersiz kabul edilirdi.

Çift taraflı beyanla yapılan **stipulatio**'lar sadece **stipulatio** yapan tarafı borç altına sokar. Karşılıklı borçlanmalar için ayrı ayrı sözleşmeler yapılması gerekir ve sözleşmeyi kanıtlamayan kimse alacak iddiasında bulunamaz.

Stipulatio, ius civile kapsamında olup yabancılar tarafından yapılamaz.

*Cumhuriyet döneminde kanunları **magistra**'lar tarafından toplanan halk meclisleri çıkarmaktaydı. **Magistra** yasa tasarısını hazırlar, **senatus** bu tasarıyı görüşür, mecliste kabul edilen yasa daha sonra tekrar **senatus**'ta kabul edildikten sonra ilan edilirdi.

*Hukukun yazılı (**ius scriptum**) kaynağı olan kanun, yasama organı tarafından usulüne uygun şekilde çıkarılan, devletin sınırları içerisinde veya vatandaşlara uygulanacak hukuk kurallarından oluşur. Kanunlarda genellik ve eşitlik ilkesi hakimdir ve kanunlar çıktıktan sonra meydana gelen olaylara uygulanır. Romalıların **lex** dediği kanunlar, genelde yürürlükten kaldırılmazdı. Bunun yerine aynı konuyu düzenleyen yeni bir kanun çıktığında eski kanunun uygulanması bırakılırdı.

*Roma'da; miras, bağışlama, kefalet gibi toplumsal sorunlar toplumsal sorunlar yaratabilecek hukukî meselelerin düzenlemelerinin kanun yoluyla yapılması tercih edilirdi. M.Ö. 367 yılında **praetor**'luğun kurulmasıyla birlikte hukukun gelişmesi esas itibarıyla **magistra** beyannamelerine ve hukukçu faaliyetlerine dayanmıştır.

Klasik Hukuk Devri (MÖ 300 – MS 300):

-Bu dönemin hukuku tek bir kaynaktan çıkan bilgilerden oluşmamıştır. Kanunlar dışında; başta **praetor** olmak üzere **magistra**'lar, **senatus** kararları ve imparator emirnameleri tarafından getirilen kurallar birlikte kullanılmıştır.

-Bu devrin en önemli ürünleri, klasik hukukçular denilen, kendilerine özgü çalışma ve hukukî olaylara yaklaşım tarzı bulunan ve her devirde saygınlık uyandırmış bir hukukçu grubunun önderliğinde ortaya çıkan hukuk kurallarıdır.

-**Gaius, Institutiones** eserinde bu devrin kaynaklarını kanunlar, **senatus** kararları, **plebiscitum**'lar, imparator emirnameleri, beyanname çıkarma yetkisi olanların çıkardığı beyannameleri, hukuk bilginlerinin cevapları olarak saymıştır.

-Kara Avrupası modern hukuklarının temeli olan özel hukuk – kamu hukuku ayrımı klasik hukuk dönemine dayanmaktadır.

-Klasik devri takip eden yüzyıllarda hukuka yeni bir şey ilave edilmemiştir.

A- Praetor ve Hukuku:

-Romalılar ve yabancılar arasında yapılan hukukî işlemlerin artması, ticaret hayatının önem kazanması gibi nedenlerle sadece Romalılar arasındaki hukukî ilişkiler için öngörülmüş olan ve aşırı şekilci **ius civile**'nin yetersiz kalmasına neden olmuştur.

-Romalılar yabancılarla daha sık ilişkiye girmek zorunda kaldıkları için tarafların mensup olduğu kavimlerden bağımsız olarak bu hukukî ilişkileri düzenleyecek hukuk kurallarına ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır.

-**Magistra**'nın muhakemeyi başlatarak ihtilafın kendisinin tayin ettiği hakim önünde görülmesini sağlaması faaliyetine denilen **iurisdictio**, MÖ 367 yılında çıkarılan bir kanunla **praetor**'lere verilmiştir. **Magistra**, tarafların katılımı ile hakim in ihtilafa uygulayacağı kuralları belirlerdi.

-**Praetor**; bir yıl için seçilen, yargı işleriyle, davaları örgütlemek ve yargıyı idare ile görevli önemli bir **magistra**'ydı.

-**Praetor**'luk makamı, genellikle ordunun başında Roma'nın dışına giden **consul**'lerin yerine şehirde düzeni sağlamak ve bunun için önemli olan yargı işlerine bakmak üzere MÖ 367 yılında kurulmuştur. MÖ 337'de bu makama pleblerin de gelebileceği kabul edilmiş, MÖ 242'de Romalılar ile yabancılar arasındaki veya yabancılar arasındaki ihtilafları çözmek için **praetor peregrinus** (yabancılar **praetor**'u) kurulmuştur.

-**Praetor** kanun koyucu olmayıp, onun özel hukuk alanındaki etkisi ve bu alana katkısı yasama faaliyetinin bir sonucu değildir.

-Roma hukukuna evrensel nitelikte kuralların girmesi **praetor peregrinus** faaliyetleri sonucunda olmuştur. Bu **praetor**'un görev ve yetki alanında oluşan kurallara **ius gentium** (evrensel hukuk) denmiştir.

-**Ius civile**'ye, örf ve adetlere, kanunlara, **mancipatio** gibi Roma'ya özgü işlemlere bağlı olmayan **praetor peregrinus**, bu nedenle **praetor urbanus** (şehir **praetor**'u)'a göre daha serbest hareket edebilmiş; **iurisdictio** ve **imperium** yetkilerine dayanarak yeni kurallar yaratabilmiştir.

-**Praetor urbanus** ve **praetor peregrinus** tarafından yapılan faaliyetlerde **magistra**'ların fikirlerini aldıkları ve genellikle hukukçulardan oluşan **consilium** denilen danışma heyetlerinin etkisi çok büyüktür. Bu danışma heyetinin üyelerini **praetor** serbestçe belirlerdi ve **praetor, consilium**'un fikirleri ile bağlı olmayıp genelde bunlara uyardı.

-**Praetor**'un faaliyet alanında ortaya çıkan hukuk kurallarına **ius praetorium**, başta **praetor** olmak üzere tüm **magistra**'ların faaliyet alanında ortaya çıkan hukuk kurallarına **ius honorarium** denilmekteydi.

1- Praetor Beyannameleri (*Edictum*)

-Göreve gelen **praetor**'un, görev süresi içinde yargı işlerinin görülmesinde uyacağı programı ve ilkeleri ilan ettiği metinlere **edictum** denir.

-Bu beyannameler hukuk metni içermezler ve beyannamede yer alan prensip ile kurallar kanun maddesi niteliğinde değildir. **Praetor**'ler, bu beyannameler ile bir yıllık görev süreleri içinde tanıyacakları dava haklarını, defileri, diğer himaye araçlarının ilkelerini ve kurallarını belirtirlerdi.

-MÖ 67'de çıkarılan bir kanunla (**lex Cornelia de iurisdictione**) **praetor**'ler yayınladıkları beyannamelere bağlı hale gelmiştir.

-Beyannameler, **praetor**'lerin görev sürelerinin bitimiyle birlikte geçerliliğini yitirmekteydi ve yeni gelen **praetor**, eski beyannamenin esaslarını da içeren kendi beyannamesini yayınlardı. Bu nedenle kanunlardan çok daha elastik yapıda olan **edictum**'lar değişen ihtiyaçlara daha uygun hale gelmiştir.

-Eski beyannamedeki unsurların yeni beyannamelerde de bulunması, **praetor urbanus** olmak için öncelikle **praetor peregrinus** olunması zorunluluğu ile bağdaşmış; **praetor**'lerin yabancılık unsuru barındıran hukukî ilişkilerde öngörülen kuralların Roma vatandaşları arasındaki ilişkilere de uygulanmasına yol açmıştır.

-Dava haklarına (**actiones**), defilere (**exceptiones**) ve diğer hukukî himaye yöntemlerine öncelik verilen **edictum**'lar; yine aynı şekilde çoğunlukla usul hukuku kurallarından oluşan **ius honorarium**'un önemli bir bölümünü oluşturmaktadırlar.

• Beyannamelerin Değişmez Hale Gelmesi:

-MS 130 yılında, Roma'nın büyük hukukçularından **Salvius Iulianus**, İmparator **Hadrianus**'un emriyle beyannameyi değişmez kesin hale getirdi.

-Bunun sebebi, imparatorların mutlak iktidarı yanında bu iktidarla bağdaşması mümkün olmayan başka bir kaynaktan, **praetor** faaliyetlerinde hukuk oluşmasının önlenmek istenmesidir.

-Kesinleşen bu beyanname metnine **Edictum Perpetuum** denildi. Bu sayede yargı sistemi sürekliliğini korumuştur.

B- Senatus Kararları (Senatus Consulta):

-Halk meclislerinin **Principatus** devrinde toplanamaz hale gelmesiyle **senatus** kararları kanun gücü kazanmıştır.

C- Hukuk İlmî (Iurisprudentia):

-Klasik dönem hukukçuları, hukuku didaktik ve teorik yönden açıklamaya pek fazla zaman ayırmamışlardır. Hukuka kazuistik yöntemle yaklaşmışlar, hukuk hayatının gereksinim duyduğu kavram ve kuralları ortaya koymuşlardır.

-Modern anlamda bilim adamı olmayan klasik hukukçular için önemli olan adalet, hakkaniyet, insaniyet, dürüstlük, iyiniyet, menfaatler dengesi ilkeleriyle uyuşan cevaplar vermektir.

-Klasik hukuk ilmi, **praetor edictum**'larında yer verilen **actio** ve **exceptio**'ların şartlarını inceler ve açıklardı. Kendilerine sorulan soruları yanıtlamak, **ius honorarium** ve **ius civile**'u açıklamaya çalışmak ve **Edictum Perpetuum**'u yorumlamak klasik dönem hukukçularının faaliyetleri arasında sayılabilir.

-Bu devrin hukuk yayınlarından kazustik nitelikteki; hukukun her alanına giren konuların incelendiği kapsamlı eserler olan **Digesta**'lar; hukukî meselelere verilen cevaplardan oluşan **Quaestiones** ve tartışmalardan oluşan **Disputationes** gibi metinlerden oluşurlar. Aynı şekilde, hukuk öğrenimine esas teşkil eden ve **Institutiones** denilen, hukuka giriş niteliğindeki **Definitiones** (tanımlar) ile **Sententiae** (hükümler) gibi eserler önemlidir.

1- İmparator Adına Cevap Verme İmtiyazı:

-Hukukçuların en önemli faaliyeti kendilerine sorulan hukukî meselelere cevap vermektir. Bu faaliyet, cumhuriyet devrinden itibaren herkese açık bir şekilde yapılmaya başlanmıştır. Taraflar zaman zaman hukukçuların cevaplarını yazılı olarak hakimlere iletmekteydiler. Hakimlerin bu cevaplarla bağlı olup olmadığı ise sorun teşkil etmekteydi.

-**Principatus** döneminde **Augustus**, hukukçuların sorunları cevaplandırma faaliyetine resmi bir statü vermiş; titizlikle seçilmiş, imparatora bağlı hukukçulara imparator adına cevap verme hakkı tanımıştır.

-İmparator **Hadrianus** bir emirnamesiyle, hakimlerin, ancak bu imtiyaza sahip hukukçuların fikir birliğine sahip olmamaları durumunda, fikirlere istediğinde uyabileceğini belirtmiştir. Hakkında fikir birliği bulunan hukukî meselelerde, söz konusu fikirler kanun niteliğindeydi.

-**Hadrianus**'un emirnamesi ile imparator adına cevap verme imtiyazına sahip olan ve olmayan hukukçular arasında bir fark yaratılmış, bu imtiyaza sahip olmayan hukukçular, ancak imtiyazlı hukukçuların fikir beyan etmedikleri konularda söz sahibi olmuşlardır.

D- İmparator Emirnameleri:

-**Principatus** devri ile ortaya çıkan imparatorlar, emirnameleri ile hemen hemen sınırsız olan hakimiyetlerine ve hayatları boyu süren iktidarlara dayanarak yeni hukuk kuralları koymuşlardır.

-Dörde ayrılırlar:

- 1- **Edicta (Beyannameler):** Yeni imparatorun açıkça ilga etmemesi durumunda, kendilerini çıkaran imparatorun ölümünden sonra da yürürlükte kaldıklarını söylemek mümkündür. Hukukun her alanına ilişkin kurallar içerebilmektedirler.
- 2- **Rescripta (Yazılı Cevaplar):** İmparatorun, kendisine yazılı olarak başvuran bir kimseye verdiği yazılı cevaplardır. Bu cevaplar, imparatora sunulan olayların doğru anlatılması ve kanıtlanması halinde bağlayıcı niteliktedir.
- 3- **Decreta (Kararlar):** İmparatorun, hakimler tarafından verilen kararlara itiraz edilmesi durumunda, üst derece hakim olarak verdikleri kararlardır.
- 4- **Mandata (Talimatlar):** İmparatorun memurlarına, özellikle eyalet valilerine gönderdikleri bağlayıcı nitelikteki talimatlardır.

Post-Klasik Devir (300-565):

Iustinianus öncesi devir:

-İmparator **Diocletianus** ile başlayan “**dominatus**” rejimine denk düşen postklasik hukuk devrinde klasik hukukçuların faaliyetleri tamamen sona ermiştir.

-Hukukçular tamamen imparator hizmetinde ve gölgesindedir. Hukuk yaratan tek kaynak imparatorun iradesidir.

-İmparator aynı zamanda meselelerin cevaplandırılması ve hükme bağlanması ile hükümlerin yorumlanmasını da tekeline bağlamıştı.

-İmparator **Caracalla** tarafından 212 yılında ilan edilen “**Constitutio Antoniniana**” ile birlikte İmparatorluk sınırlarında yaşayan herkes Roma vatandaşı olmuştur. Bunun sonucunda herkese “Roma Hukuku” uygulanmaya başlamıştır.

- Bu hukukun uygulanması Batı’da ciddi bir sorunla karşılaşılmaazken, kültürü daha yüksek düzeyde olan Doğu’da uygulanan Helen Hukuku, Roma Hukuku’na direndi, zamanla birbirleriyle etkileşime geçen bu iki anlayış nedeniyle daha önce görülmemiş usuller Roma Hukuku’na yerleşti.

-Bu devirde klasik hukukçulara özgü faaliyetlerin ortadan kalkması ve hukuk anlayışının basitleşmesi nedeniyle Roma Hukuku da basitleşti

-**Dominatus** devrinin idari ve hukuki alandaki gereksinimleri sebebiyle daha önceden büyük hukukçuların yanında bulunarak yapılan hukuk eğitimi anlayışı yerine, “hukuk okulları” açılmaya başlandı.

-Yine Postklasik devirde davaların belli bir hiyerarşik düzen içerisinde kurulmuş devlet mahkemeleri tarafından görülmesi anlayışına dayanan “Sistem Dışı (Fevkalâde) Usul (**cognitio extra ordinem**)” tek muhakeme usulü haline gelmiştir. Bu usule göre davalara devlet memuru olan ve devletten maaş alan hâkimler bakmaktadır.

-Mevcut hukuk malzemesinin **Principatus** ve Klasik hukuk devrinden kalan, farklı kaynaklardan gelen bilgi yığınının oluşması hukukun öğrenilmesini zorlaştırmaktaydı.

- **II. Thodosius** 425 yılında **Constantinapolis’te** bir hukuk mektebi kurup yenilemiş ve çıkardığı emirname ile o zamana kadar öğretilen özel hukuk eğitimi, kamu hukuku eğitimi ile değiştirmiştir.

-Bu devirde gösterilen hukuk eğitimi profesörler tarafından yapılmaktadır. Bu profesörler, klasik hukukçuların uygulamaya dönük çalışma şekline aykırı olarak konulara bilimsel anlamda yaklaşıyor ve meseleleri teorik yönden açıklamaya çalışıyorlardı.

-Postklasik dönemde hukuk malzemesi **ius vetus (eski hukuk)** ve **leges** denen iki bölümden oluşmaktaydı. **ius vetus** klasik hukukçuların eserlerinden oluşan ve pratikte kullanılan hukuk malzemesiyken **leges** İmparatorluğun başından beri çıkarılan emirnamelerden (**constitutiones**) oluşmaktaydı.

Bu iki yığının farklı hukuk kültürüne sahip olan hâkimler ve çalışma biçimleri farklı olan hukuk hocaları tarafından kullanılmasının sebep olduğu güçlüklerin aşılması için iki farklı yola başvuruldu:

- a) İmparator emirnamelerini toplayan çalışmalar yapıldı.
- b) Klasik hukukçularının eserlerinin çokluğu ve bunlardaki fikir ayrılıklarının yarattığı sorunların önlenmesi için bazı sınırlamalar getirilmiştir:
 - a. İmparator **Constantinus** tarafından **Papinianus'un** eserleriNe ilişkin açıklayıcı notların kullanılması yasaklandı
 - b. 426 tarihinde **II. Theodosius** tarafından çıkarılan **lex citationis**(başvurulacak eserlere ilişkin kanun) ile sadece **Papinianus, Paulus, Gaius, Modestinus ve Ulpianus** adlı hukukçuların fikirlerinin bağlayıcı olduğu açıklandı. Bu beş hukukçu arasında bir meseledeki görüş farklılığı durumunda mahkeme çoğunluğun görüşüne, eşitlik durumunda ise **Papinianus'un** görüşüne göre karar vermek zorundaydı.

Iustinianus devri:

-Bu devirde İmparatorluğu eski görkemli haline geri döndürmek için hukuk alanında da çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan en önemlisi "**Corpus Iuris Civilis**" isimli eserin derlenmesidir.

-**Corpus Iuris Civilis** ile beraber Roma Hukukunun gelişimi sona ermiştir.

Corpus Iuris Civilis:

-**Tribonianus** başkanlığında derlenmiştir. Dört bölümden oluşmaktadır:

a) Institutiones:

-Öğrencilere ilk bilgileri vermeye yarayan, kanun düzeyinde bir hukuk düzenlemesidir. **Codex** ve **Digesta'**nın hukuku ilk öğrenmek isteyen birisi için fazla zor ve karmaşık olması sebebiyle daha kolay bir araç olması amacıyla hazırlanmıştır.

-Halihazırda kullanılmakta olan **Gaius'un Institutiones'i** zamanın ihtiyaçlarını karşılayamamaktaydı ve bunun yerine tutarak öğrencilere hukuka giriş amaçlı okutulacak bir kaynağa ihtiyaç vardı.

-**Institutiones, Gaius'un Institutiones'i** esas alınarak ve diğer klasik hukukçuların aynı nitelikteki eserlerinde yararlanılarak oluşturulmuş, bilgilerin alındığı kaynakların belirtilmediği derleme bir eserdir.

-Hukukî bilgiler kişilere ilişkin hukuk, eşyalara ilişkin hukuk ve davalara ilişkin hukuk olmak üzere üçe ayrılmıştır.

-**Kitap, Fasil, Paragraf** şeklinde bölümlere ayrılmaktadır. (I. 3,4,2)

b) Digesta:

-**Tribonianus** başkanlığında oluşturulan bir kurulun; klasik hukukçuların eserlerinden zamanın ihtiyaçları için kullanılabilecek parçaları derlemek, gereksiz görülen kısımları ayıklamak, çelişkileri ortadan kaldırmak ve değiştirilmesi gereken eski kavramlarda yenilik yapmak suretiyle oluşturduğu eserdir.

-Bu kurulun klasik eserleri elden geçirirken metinlerde yaptıkları değişikliklere **interpolatio** denmektedir.

-Hiçbir hukukçunun eseri **Digesta**'ya tam olarak alınmamıştır.

-**Kitap, Fasil, Parça ve Paragraf** kısımlarından oluşmaktadır. (D. 41,7,5,1)

-Eser Avrupa hukuk anlayışına yön vermiş ve birçok modern hukuk sisteminin temelini oluşturmuştur.

c) Codex:

-İmparator **Hadrianus**'tan **Iustinianus**'a kadar olan süreç içerisinde çıkarılmış emirnamelerin derlenmesidir.

-**Kitap, Fasil, Emirname, Paragraf** şeklinde parçalara bölünmüştür. (C. 4,49,2,1)

-**Codex**, imparatorluk sınırları içinde tek kanun olmak üzere onaylanmış ve yayınlanmıştır. Hâkim ve avukatlar'ın **Codex**'teki kurallara dayanması zorunlu hale gelmiştir.

d) Novellae:

-**Iustinianus** döneminde çıkarılmış olan emirnamelerden oluşmaktadır ve **Corpus Iuris Civilis**'e sonradan ilave edilmiştir.

-**Emirname, Bab ve Paragraf**'tan oluşmaktadır.

Roma Hukukunun Orta Çağdaki Durumu:

-**Corpus Iuris Civilis**, Doğu'da fazla etkili olmamasına rağmen Batı'da, özellikle bilimsel çalışmalar yoluyla son derece etkili olmuştur. 11. yüzyıldan sonra asırlarca üniversitelerde ders kitabı olarak kullanılmış ve hukuk bilginleri tarafından ayrıntılı olarak incelenmiştir.

-Bu incelemelerin sonucu olarak farklı doktrinler ortaya çıkmıştır:

a) Glossatorlar:

-İtalya'nın Bolonya kentinde kurulan bir üniversitede, Irnerius isimli hukukçu tarafından kurulan bir akımdır.

-İsmi, hukuk hocalarının **Corpus Iuris Civilis**'i açıklamak için kullandığı **glossa** isimli notlardan almaktadır.

-Skolastiklerdir. **Corpus Iuris Civilis**'i değişmez olarak kabul etmişler ve onu açıklamaya uğraşmışlardır. Bu hukuk kurallarının hangi ihtiyaçlar sonucu ortaya çıktığı konularıyla ilgilenmemişler, bu nedenle çalışmaları teorik olarak kalmıştır.

-Eserin tüm kısımlarını ayrıntılı olarak inceleyerek açıklamışlar, metinlerin anlaşılması için uğraşmışlardır.

b) Post-Glossatorlar:

-**Corpus Iuris Civilis**'i uygulamanın ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak incelemişler; yerel hukukları da dikkate alarak uygulama için gerekli yeni ilkelere, kavramlara ve kurumlara varmışlardır.

-**Glossa**'ları şerh etmişlerdir.

-**Corpus Iuris Civilis**'i modernize ederek iktisaba hazırlamışlardır.

-Roma-Cermen İmparatorluk'una bağlı ülkelerde Roma Hukukunun değişen devrin sorunlarına çözüm yolları getirmesi ve ortak hukuk olarak uygulanabilmesi için çalışmışlardır.

c) Hümanist Akım:

-Hümanistler, Roma Hukukunun tatbikat için kullanılmasını reddetmişlerdir. Her ülkenin kendi milli hukukunu uygulaması gerektiğini savunmuşlar ve **post-glossatorlar** tarafından bozulmuş olduğunu düşündükleri **Corpus Iuris Civilis**'i filolojik ve tarihi bilim metodlarıyla incelemişlerdir.

-Skolastik doktrinden farklı olarak **Corpus Iuris Civilis**'in mutlak olmadığını düşünerek diğer kaynaklarla karşılaştırmışlar, **interpolatio**'ları bulmaya gayret etmişlerdir.

d) Roma Hukukunun İktibas ve *Usus Modernus Pandectarum* (Pandekt'lerin Modern Şekilde Kullanması):

-Yeniçağın başlarından itibaren Roma Hukuku, Avrupa'da iktibas edilmiştir. Bu iktibas olayı en geniş olarak Almanya'da meydana gelmiştir.

-İtalya'nın Bolonya şehrinde 11. yüzyılda kurulan üniversiteyi diğer ülkelerde de kurulan birçok üniversite takip etmiştir. Bu üniversiteler, hukuk ilminin yüksek düzeyi nedeniyle ve Kilise ile İmparatorluk arasındaki politik çatışmadan ötürü öğrenciler tarafından çok rağbet görmüştür.

-Hem Kilise hem İmparatorluk iktidarını kabul ettirmek için Roma ve Roma Hukukuna dayanmaktaydı. Kilise ile rekabet halindeki imparatorlar da iyi yetişmiş hukukçulara görev verme yoluna gittiği için bu dönemlerde hukuk okullarına verilen önem arttı.

-Roma Hukuku ile uğraşmak, teolojiden vazgeçmek anlamına geldiğinden Kilise için sorun oluştuyordu. Avukatlık ile uğraşmak rahiplerin manastırdan ayrılarak kazanç peşinde koşacakları anlamına geliyordu.

-16. yüzyılda, Roma Hukukuna gerçek kapsamı ve özgün anlamı verilmeye çalışıldı. 17. yüzyıldan itibaren Roma Hukuku sadece üstün olduğu için değil, temsil ettiği düşünce sistemi izlendiği için uygulanmıştır.

-Roma Hukukunun Avrupa’da uygulanan hukuk haline gelmesine “Roma Hukukunun benimsenmesi, iktibas” denir. Müşterek hukuk niteliğinde olan Roma Hukuku, iktibasın gerçekleştiği ülkelerde tamamlayıcı hukuk olarak, ikincil şekilde uygulanmıştır. Şehir veya eyalet hukuklarında hüküm bulunamaması durumunda Roma hukukuna başvurulur.

-**Usus modernus Pandectarum**, 16 ve 18. yüzyıllarda, Roma Hukukunu, Cermen Hukuku ve Alman mahkeme içtihatlarıyla kaynaştırarak uygulamak için hazırlanmıştır.

-Bu akım tarihi ve teorik olmaktan çok uygulamaya yöneliktir.

-Roma Hukukunun mutlak otoritesine olan inançla hareket edilmemiş, zamanın ihtiyaçları ön plana alınmıştır.

e) Tabii Hukuk Akımı:

-Bu akımın savunucuları, Roma Hukukuna karşı çıkmışlardır. Bu ekole göre hukuk kuralları akıldan ve eşyanın tabiatından çıkmalıdır. Tabii hukuk ekolü, tarihi olgulardan arındırılmış bir hukuk düzeni arayışı içindedir.

-Roma Hukukuna karşı olmasına rağmen tabii hukuk, özel hukuk alanında somut ve ayrıntılı haller için Roma kavramlarına ihtiyaç duymuş ve kurallarını kendi hukuk ilkeleri olarak kabul etmiştir.

-Teorik açıklamalarla hayattan ve uygulamadan oldukça uzaklaşmıştır.

-Giderek hayattan kopuk, soyut kavramlara ve düşünce kurgularına önem verdiği için eleştirilen bir akım olmuştur.

-Bununla birlikte tabii hukuk akımı, hukukun bir sistem içinde gelişmesine ve kavramların ortaya konulmasına büyük katkılar sağlamıştır. Tabii hukuk görüşünün savunduğu medeni hukuk sistemi, Pandekt hukukçuları tarafından geliştirilip yakın zamanlarda yapılan milli kanunlarda kullanılmıştır.

ROMA HUKUKU GENEL KAVRAMLARI

Ius (hukuk):

-Romalılar **ius** sözcüğü ile hem hukuku hem de hakkı ifade ederlerdi. Hukuk anlamında kullanımı bir toplumda yürürlükte olan davranış kurallarını belirtir ve bu kurallara aykırı hareket edildiği zaman maddi yaptırım ile karşılaşılır. Bu yaptırımlar ceza veya tazminat olabilir.

a) *Ius Civile – Ius Honorarium*

-**Ius Civile**, Roma hukuk düzeninin geleneksel çekirdeğini teşkil eder. Öz örf ve adetlerden, XII Levha Kanunlarından ve bu kanunların yorumlanmasıyla elde edilen hükümlerden meydana gelmekteydi. Az sayıda çıkarılmış **legis** ve **pebiscita** ve **senatus consulta**'lar **ius civile**'ye dahil sayılmaktadır.

-**Ius Honorarium** ise başta yargı alanında faaliyet gösteren **praetor** olmak üzere tüm magistraların görev alanında ortaya çıkmış hukuk kurallarıdır. **Praetor**'lar bu kuralları **imperium** yetkilerine dayanarak koymuşlardır.

b) *Ius Civile – Ius Gentium*

-**Ius civile**, sadece Romalılara uygulanan hukuktur. Bu anlamıyla **ius civile**, **ius Quiritium**'dur, yani **Quirites** denilen Roma vatandaşları için yürürlükte olan hukuktur.

-Romalılar için **ius civile**'ye tabi olmak bir ayrıcalıktı, **ius civile**'nin yabancılara uygulanması mümkün değildi. Bu sebeple **Mancipatio**, **in iure cessio usucapio**, **patria potestas**, **stipulatio** sadece **ius civile**'ye tabi olan kişilere uygulanırdı.

-**Ius gentium**, yabancılarla olan ilişkilerin artması sonucu ortaya çıkan, “kavimler hukuku” manası taşıyan ve yabancılara uygulanan hukuk kurallarıdır. Romalılarla yabancılar arasındaki ve yabancılar arası ilişkilere uygulanmak üzere oluşturulmuştur. Daha ziyade malvarlığı hukukunda yani eşyaya ilişkin hukuk ile Borçlar Hukuku alanında ortaya çıkmıştır.

-Zamanla **ius gentium** kuralları Romalılara da uygulanır hale gelmiştir. MS 212 tarihinde imparatorlukta yaşayan herkese Roma vatandaşlığının tanınmasıyla bu ayrım önemini kaybetmiştir.

c) *Ius Publicum – Ius Privatum*

-**Ius Publicum**, kamu hukuku kurallarını oluşturur. Devletin vatandaşlarıyla olan ilişkilerini ve teşkilatını düzenler. Kamu düzenini ön plana alır, fertlerin uymak zorunda oldukları emredici kurallardan oluşur.

-**Ius Privatum**, özel hukuk kurallarıdır. Fertlerin hareket edebilecekleri, başkalarıyla ilişkiye girebilecekleri alana ilişkin kuralları içerir. Eşit düzeyde fertlerin kurallar çerçevesinde hareket imkânlarını, özellikle hukukî işlemlerle meydana getirebilecekleri sonuçları düzenler.

Hak (ius) ve Dava (actio):

-Hukuk düzeni tarafından korunan menfaatlere **hak(ius)** denir.

-Somut yaşamda olayların hukukun şartlarına uygun olması durumunda hak sahibine, korunması için bir **dava hakkı** tanınır.

-Roma'da **actio** olmadan **ius** olmazdı. Haklarının tanınması için kişiler, devlete bir **actio** vermesi için başvurabilirdi. Bir usul hukuku kavramı olan **actionun** bir kimseye tanınması, o kimsenin, hâkimin vereceği kararla bu hakkını o toplumdaki herkese kabul ettirebileceği anlamına gelir.

-**Actio** hem magistra'nın tanıdığı usulî muameleyi hem de bununla kabul ettirilecek olan talep hakkını içerirdi.

Hakların Ayrımı:

-Romalılar, usul hukukuna ilişkin görüşleri nedeniyle hakları değil, davaları aynî davalar(**actiones in rem**) ve şahsî davalar (**actiones in personam**) olmak üzere ikiye ayırırlardı. Bu ayrım Ortaçağ'da aynî-şahsî hak, ardından mutlak hak-nisbi hakka dönüşmüştür.

1- Mutlak Haklar:

-**Erga omnes**(ilgili herkese karşı ileri sürülebilen) hak kategorisini oluştururlar.

a) Eşya Üzerindeki Mutlak Haklar:

-Maddi varlıklar üzerinde sahiplerine mutlak hak karaktersinde yetkiler veren haklardır.

-Aynî haklar da denir, ihlalleri durumunda **actiones in rem** davaları açılır.

-**Numerus clausus** ilkesine tabidir. Kişiler hukuk düzeninde belirtilmemiş aynî haklar yaratamazlar.

• **Mülkiyet (dominium):**

-Mal üzerinde sahibine en geniş yetkiyi veren haktır. Malik, malını hukuka aykırı şekilde elinde bulunduran kimseye istihkak davası (**rei vindicatio**) açarak malı geri alabilir. Mülkiyet hakkına tecavüzde bulunulan kimse, hakkına tecavüz eden kişiye **actio negatoria in rem** (haksız el atmanın önlenmesi) davası açabilir.

• **Mülkiyet dışında kalan ayni haklar & Başkasına ait mallar üzerindeki hakları (iura in re aliena):**

-Bu haklarda, bir fert, diğer bir kişiye ait mallar üzerinde, içeriği belli, mülkiyet dışında bir aynî hak kullanılır. İki gruba ayrılır.

- **İrtifaklar (servitutes):** Üzerine tesis edilen maldan yararlanma yetkisi verirler. Iustinianus döneminde ikiye ayrılmışlardır: *Arzî irtifaklar-Şahsî irtifaklar*
- **İpotek (hypotheca):** Bir alacağın temini üzerine tesis edilen sınırlı aynî haktır. Rehin hakkı sahibi, rehin malı kullanamaz. Sadece satarak paraya çevirebilir.

b) Şahıs Üzerindeki Mutlak Haklar:

-Esas itibarıyla **pater familias'**ın aile fertleri üzerinde sahip olduğu **patria potestas** ile kocanın karısı üzerindeki hâkimiyeti olan **manus'**tan oluşur.

-Köleler üzerindeki hâkimiyet **mal üzerindeki hak** olarak kabul edilmiştir.

2- Nisbî Haklar:

-Belirli bir kişiye karşı ileri sürülebilen haklardır. Esas itibarıyla borç ilişkisinden doğarlar.

-Borçluya karşı açılacak olan şahsi davalara genel olarak **actiones in personam** denir. Ancak her alacak hakkının ayrı bir davası vardır.

-Borçlar hukukuna giren bütün davalar **actio in personam** niteliğindedir.

Hakların İktisabı ve Kaybı:

-Hakların iktisabı aslen ya da devren olur. Sahipsiz malların (**res nullius**) iktisabı aslen olur. Taşınırlarda aslen iktisaba ihraz, taşınmazlarda aslen iktisaba işgal denir.

-Devren iktisapta, devreden, “kimse sahip olduğundan fazlasını başkasına devredemez” ilkesi gereğince, devrettiği hakka sahip olmak zorundadır.

-Devren iktisap, **cüzi halefiyet** ve **küllî halefiyet** olmak üzere ikiye ayrılır.

-Roma’da mirasın intikali hariç diğer küllî halefiyet halleri **adrogatio**(evlat edinme) ve **bonorum venditio**(bir alıcının borçlunun malvarlığını satın alması)dır.

-Hakların kaybı, hakkın başkasına devredilmesiyle ya da yok olmasıyla meydana gelir.

Hak Ehliyeti:

-Roma’da hak ehliyetine sahip olabilmek için üç adet **status** gereklidir:

a) Status Libertatis(Hürriyet Durumu):

-İnsanlar **ius gentium'a** göre Hürler(**liberi**) ve köleler(**servi**) olmak üzere iki büyük gruba ayrılırlar. Hürler ise kendi içlerinde hür doğanlar(**ingenui**) ve azat edilenler(**libertini**) olarak iki gruba daha ayrılır.

-Hak ehliyetine sahip olmak için hür olmak gereklidir. Bunun haricinde azatlılar ve hür doğanlar arasında da birkaç ayırım görülür. (Örn; azatlılar magistra seçilemezler ve magistra seçme hakları da kısıtlanmıştır.)

-Roma hukukuna göre, hürlüğü kriteri hür bir anneden doğmaktır. Milattan sonra kabul edilmiş olan hürriyet imtiyazı (**favor libertatis**) ile hamilelik sırasında bir an için hür olan annenin çocuğunun da hür olacağı benimsenmiştir.

1- Kölelik (*servitus*):

-**Servus** veya çoğulu için **mancipia** denir.

-Roma'nın ilk zamanlarında köle sayısı azdı ve köle sahibi olmak zenginliği ifade ederdi. Bu ilk devirlerde köleler birer aile evladiymışçasına muamele görürlerdi. Kölelere, onlara olan ihtiyaçtan ötürü iyi davranılırdı ve nasıl davranıldığı **censor**'ler tarafından denetlenirdi.

-3. Yüzyıldan itibaren yapılan savaşlar sebebiyle Roma'ya kitleler halinde köleler gelmeye başladı. Bu durum, kölelerin durumunu kötüleştirdi ve ekonomide değişikliklere yol açtı. Kültür yüzeyi yüksek yerlerden gelen köleler idareci, katip, öğretmen, kaptan olabilir, kabiliyetli kölelere işletmeleri için sermaye (**peculium**) verilirdi.

-Bu vasıfta olmayan köleler ise kötü şartlar altında büyük arazilerde, maden ocaklarında efendilerinden uzak çalışır ve yaşarlardı.

-Kölelerin sık sık ayaklanmaları ve **Principatus** döneminden itibaren Yunan felsefesinin etkisi ile gelişen insanî düşünceler nedeniyle efendilerin aşırılıklarına engeller konulmaya çalışılmıştır. Kölelere kötü muamelenin hakkın kötüye kullanımı olduğu ve toplum ahlakî ile kamu düzenini bozacağı ileri sürülmeye başlanmıştır.

-Köleler, hür insanların hizmetinde mal gibi kullanılan insanlar olarak kabul edilirdi.

2- Köleliğin Sebepleri:

-**Doğum yoluyla kölelik:** Köle kadının doğurduğu çocuk köle olur ve annenin malikinin malı haline gelir.

-**Savaş Esareti (*captivitas*):** Savaş sırasında ele geçirilen düşmanlar, **ius gentium**'a göre köle statüsüne geçebilirler. Aynı şekilde, düşmana esir düşen Romalıların hakları askıya alınır; bu kişi esaretten kurtularak Roma'ya veya dost bir devlete dönebilirse haklarını geri alır. Buna **ius postliminii** denir ve kişi, haklarını geçmişe etkili olarak geri alır.

-Eğer esir düşen Roma'lı, esarete ölürse, esir düştüğü anda ölmüş farz edilir ve mirası açılırdı. Aynı zamanda (varsa) vasiyetnamesi geçerli olurdu ve çocukları **siu iuris** olmuş kabul edilirdi.

-**Diğer Haller:** Eski zamanlarda, borcunu ödeyemediği için alacaklısının hâkimiyetine giren Romalılar; ölüme veya madende çalışmaya mahkûm edilen Romalılar, 20 yaşından büyük olup semeni paylaşmak amacıyla kendini köle gibi sattıran ve daha sonradan hür olduğunu tespit ettirmek isteyen Romalılar, MS 52 yılında çıkarılan **senatus consultum Claudianum** ile efendisi tarafından açıkça yasaklanan bir köleyle cinsel ilişkiye giren hür kadınlar köle sayılırdı.

3- Kölenin Hukukî Durumu:

-Köle aynı zamanda **res** ve **persona**'dır.

-Terkedilen köle hürriyet kazanmaz ve ihraz yoluyla aslen iktisap edilebilirler.

-Köleler, sahiplerinin izniyle hukukî niteliği olmayan evlilikler (**contubernium**) yapabilirler.

-Köleler, **ius civile**'ye göre alacaklı, borçlu, davalı, davacı veya malik olamazlar. Ancak, hürler içinde gerekli şartlara sahip olmak kaydıyla, fiil ehliyetine sahip olabilir, sahipleri için birer iktisap organı olarak iş görebilirler. Efendilerine hak kazandırmak için efendilerinin durumdan haberdar olması gerekmez.

-Hak ehliyetleri olmadığı için malvarlığına sahip olamazlar. Bu nedenle onlara hukuken sahibe, fiilen köleye ait olan bir sermaye (**peculium**) tahsis edilebilirdi. Köle, **peculium** ile sınırlı bir bağımsızlık kazanırdı ve geçimini bu **peculium**'dan sağlardı. Ahlak kurallarına göre, efendi haklı bir sebep olmadan **peculium**'u geri alamazdı. Azat edilen kölelere genelde **peculium**'ları bırakılırdı ya da köleler **peculium**'larını işleterek özgürlüklerini satın alırlardı. **Peculium** ile yapılam hukukî işlemlerde malike karşı munzam davalar açılabilirdi. Köle, yaptığı hukukî işlemler dolayısıyla **ius civile**'ye göre borç altına giremezdi, kölelerin borçları davasız borç kabul edilirdi ve köleler azat edildikten sonra bile bu borçlar nedeniyle dava edilemezlerdi.

-Köleler, mülkiyetin nakli işlemlerinden sadece **traditio**'yu kullanabilirlerdi.

-Köleler haksız fiillerinden (**noxia**) bizzat sorumludurlar. Ancak **actio noxalis** ancak kölenin malikine açılabilirdi. Bu durumda efendi ya cezayı öder ya da köleyi zarar görene teslim ederdi. Kölenin azat edilmesi durumunda, dava azatlıya; sahibinin değişmesi durumunda dava yeni sahibe açılırdı.

4- Köleliğin Sona Erme Sebepleri:

-**Manumissio** (azat etme): Azat etme işlemlerinin bir kısmı **ius civile**'ye bir kısmı **ius honorarium**'a göre sonuç doğurur. **ius civile**'ye göre sonuç doğuranlar:

-**Manumissio vindicta** (değnekle azat etme): **Pretor** önünde yapılır. Efendi, köle ve efendinin güvendiği bir kişi gerekir.

-**Manumissio censu** (sayım sırasında azat etme): Sahibin, nüfus sayımı sırasında istemesiyle kölenin **cencor** tarafından vatandaşlar listesine yazılmasıdır.

-**Manumissio testamento** (vasiyetname ile azat etme): Köle, sahibi öldüğü anda ya da mirasçılarının azat etmesiyle özgürlük kazanır.

-**Manumissio in ecclesia** (kilisede azat etme): **Constantinus** devrinden itibaren kullanılmaya başlamıştır. Rahip önünde hürriyetin verilmesidir.

-**ius honorarium**'a göre yapılan azat usullerinin **ius civile**'de geçerliliği yoktur. Köle; vatandaşlık kazanamaz, ölümüyle birlikte malvarlığı eski maliklerine kalır.

-**Iustinianus** devrinde **ius civile** ve **ius honorarium**'a göre gerçekleştirilen azat etmeler arasındaki fark ortadan kalkmıştır.

b) Status Civitatis (Vatandaşlık Durumu):

-Seçme ve seçilme hakkı, **ius civile**'ye özgü hukukî muameleler yapma hakkı, evlenme hakkı, vs. sadece vatandaşlara uygulanırdı.

-Yabancılar da hak ehliyeti, kendi hukuklarına veya **ius gentium**'a göre belirlenir.

-Anne ve babanın Romalı olduğu evliliklerde doğan çocuklar, **ius civile**'ye göre geçerli olmayan evliliklerde Romalı anneden doğan çocuklar, **ius civile**'ye göre azat edilen köleler vatandaş olur.

c) Status Familiae (Aile Durumu):

-**Sui iuris**: Hiç kimsenin hukukuna tabi olmayan kişi. Yaşla alakası yoktur. **Pater familias**'ın ölmesi ile her çocuğu **sui iuris** olur. Hak ehliyetleri vardır ve malvarlığı sahibi olabilirler.

-**Alieni iuris**: Bir **pater familias**'ın hâkimiyeti altındaki kimselerdir. Aile babasının çocukları, karısı ve torunlarıdır. **Pater familias** ölene ya da hâkimiyeti altındakini **emancipatio** ile azat edene kadar bu kişiler **alieni iuris** olarak kalır. **Alieni iuris**(aile evladı)'nın hak ehliyeti ya da malvarlığı bulunamaz. Evlilikte **pater familias**'ın rızası gerekir, ticari işlemlerde iktisap ettikleri babanın malvarlığına geçerdi.

-Roma Hukukunda özgürlük, vatandaşlık ve aile **status**'larına sahip olan kişinin hak ehliyeti doğumla başlar, ölümle sona erer.

-Kişilik, doğumla başlamasına rağmen; anne rahmindeki çocuğa da bazı haklar tanınmıştır. Cenin, annenin bir parçası sayılırdı ve sağ ile tam doğması sonucunda ceninin miras hakkı güvence altına alınırdı.

-Bir çocuğun beklenen hakları için bir kayyım atanırdı.

-Babanın ölümünden sonra doğan çocuk doğumla birlikte babasına mirasçı olur.

-Ölüm karinesi ve gaiplik Roma Hukukunda mevcut değildir ancak kişi savaşta esir düşerse ve durumu belli değilse, karısı beş yıl geçtikten sonra yeniden evlenebilirdi.

d) Hak Ehliyetini Kısıtlayan Diğer Haller:

-**Din**: Hristiyanlığın kabulünün ardından, diğer dinlere inanan kimselerin hak ehliyetlerine sınırlamalar getirilmiştir. Örneğin, Yahudiler, devlet hizmetine giremez, Hristiyanlarla evlenemez ve Hristiyan köleye sahip olamazdı.

-**Şerefsizlik(infamia)**: **Censor**'ler tarafından yapılan listelerde şerefsizler belirlenirdi. Şerefsizler devlet görevlerini gelemey, dava açamaz, başkasını mahkemede temsil edemez ve şahitlik yapamazlardı.

-**Azatlılık Durumu**: Seçilme hakları yoktu ve seçme haklarını kısıtlı olarak kullanabilirlerdi. Azatlılar, efendilerine bağımlılıklarından ancak imparator kararı ile kurtulabilirlerdi.

-**Sınıflar**

e) Roma'da İnsan ve Mal Toplulukları:

-Roma'da iradesi olan, özel malvarlığı bulunabilen topluluklar olabileceği kabul edilmiş olmasına rağmen bu topluluklara tüzel kişilik tanınmamıştı. Ayrı bir varlık olduğu kabul edilen bu topluluklar **Res publica, municipium** ve **colonia**'dır.

Fiil Ehliyeti:

-Roma'da fiil ehliyetini etkileyen unsurlar: yaş, ayırt etme gücü, savurganlık ve cinsiyettir. Bu unsurlar hem **sui iuris**'ler hem de **alieni iuris**'ler dikkate alınarak konulmuştur. **Alieni iuris**'lerin malvarlığını yoktur, ancak hâkimiyeti altında bulundukları aile reisleri adına faaliyette bulunurlar ve aile reisleri bu kişilerin fiil ve işlemleriyle ilgilenmek zorundadır.

-Fiil ehliyetindeki eksiklikler **tutor**(vasi) ve **curator**(kayyım) ile tamamlanır. 7 yaşına kadar çocuklara, ergen olmayan küçüklere ve kadınlara **tutor**, müsriflere, akıl hastalarına ve ergen küçüklere **curator** atanır.

- Yaş

1- Ergen Olmayan Küçükler (Impubes):

a) Infans Çağı (0-7 yaş):

-İrade beyanları hukuk açısından hükümsüzdür, tam ehliyetsizdirler.

-Kendilerine hak kazandıracak ya da borç altına sokacak şekilde iradelerini beyan edemezler.

-**Sui iuris** oldukları takdirde malvarlıklarıyla ilgili tüm işlemleri **tutor** (vasi) yapar.

-Haksız fiillerinden sorumlu değildirler.

b) Impubes Infantia Maiores (7-14 yaş):

-Çocukluk çağını aşmış ancak ergen olmamış küçüklerdir.

-Fiil ehliyetleri kısıtlıdır; evlenemezler, vasiyetname düzenleyemezler.

-Kendilerini borç altına sokmayan, hak kazanmalarına neden olan fiillerde tek başlarına hareket edebilirler.

-**Alieni iuris** iseler **pater familias** adına, **sui iuris** iseler kendi adlarına iktisapta bulunurlar.

-Kendilerini borç altına sokan işlemlerinin (örn, **stipulatio**) veya tasarruf işlemlerinin (örn, **traditio**) geçerli olabilmesi için **tutor**'larının işleme katılması ve **auctoritas**'larını vermeleri gerekirdi. **Auctoritas** izin veya icazet değildir, eğer **tutor** işleme bizzat katılarak **auctoritas**'ı olduğunu belirtmemişse işlem hüküm doğurmazdı.

-Karşılıklı borçlandırıcı işlemlerde, bu işlem **tutor**'un **auctoritası** olmadan yapılmışsa, **impubes** hak elde eder ancak borç altına girmezdi. (Örn; vasinin katılmadığı bir işlemle at satım sözleşmesi yapan bir **impubes** atın bedelini isteme hakkını kazanırken atı teslim borcu altına girmez.) Bu tür işlemlere **negotium claudicans** (topal işlem) denir.

Bu tür işlemlerde **impubes** satış bedelini almak için **actio venditi** açarsa, alıcı taraf hile defii ileri sürer. Dürüstlük kuralına uygun olarak küçük kendi edimini yerine getirinceye kadar satış bedelini (kendi edimini) vermeyebilirdi. Eğer alıcı, **impubes**'in edimini yerine getirmesini beklemeden satış bedelini ödemişse, **2. yüzyılın ortalarından itibaren**, bu parayı geri almak için bir sebepsiz iktisap davası açabilirdi.

-Haksız fiil ehliyeti için kural olarak ergenlik çağına erişmiş olmak gereklidir. Ancak **impubes** bu çağa yaklaşmış ve işlediği haksız fiilin sonuçlarını algılayacak olgunluğa erişmişse, haksız fiilinden sorumludur.

-Vasi, küçüğe hesap vermek zorundadır. **Praetor**'un küçüğe tanıdığı **actio tutelea** ile sorumludur. Ayrıca vasi, **stipulatio** ile küçüğe teminat göstermek zorundadır.

2- Ergen Küçükler (Puberes Minores):

-Roma'da erkeklerde 14 yaşın bitimiyle, kızlarda 12 yaşın tamamlanmasıyla ergenliğin bittiği görüşü hâkimdir.

-Önceleri, ergenlik çağını geçmek fiil ehliyetinin tam anlamıyla kazanılmasına yol açıyordu. Ancak daha sonradan, ticari ilişkilerin gelişmesiyle, ergenliğini yeni bitirmiş kişilerin bilgisizliklerinden ötürü kolayca aldatıldıklarının ve bu durumun onların lehine olmadığı anlaşılmaya başlandı. Bu kanunla 14-25 arasındakilerin fiil ehliyeti açık olarak sınırlanmak yerine bu yaştakilerin aldatılmaları halinde korunması düzenlendi.

Bu kanuna göre, ergen küçüğe (**minor**) yaptığı işlemde dolayı bir dava açıldığında, **praetor, minor'a exceptio legis Plaetoria** isimli bir defii tanıdı. Bu defii ile küçük yüklediği edimi yerine getirmekten kaçınabilir. Ayrıca çocuğa tanınan **in integrum restitutio** (eski hale iade) ile bu işlem hiç yapılmamış hale getirilebilir. Son olarak, küçük, kendisini aldatmış kişiye karşı bir ceza davası olan **actio legis Plaetoria** açabilir.

-Kanunun çıkmasının ardından, **lex Plaetoria**'nın kendilerine uygulanmasından korkan insanlar, 14-25 yaş arası kişilerle hukukî işlem yapmaktan kaçınmaya başladı. Bunun üstesinden gelmek için 25 yaş altı küçüklerin, yapacakları işlemlerden önce kendilerine bir kayyım tayini istemeleri usulü uygulamaya girdi. **MS 2. yüzyıldan** itibaren kayyımlığın yaygınlaşmasıyla **minor**'ların kendi malvarlığının idaresi için gerekli olan işlemleri bizzat yaparken kayyımın onayını alması usulü yerleşti. Bu onay **auctoritas**'tan farklı olarak izin ya da icazet şeklinde verilebilirdi.

-Kayyımı bulunan **minor**'larda malvarlığı kayyım tarafından idare edilir. Kayyımın ergen küçük **sui iuris**'in malvarlığı ve şahsi üzerinde hâkimiyet hakkı vardır.

3- Yaş İmtiyazı (Venia Aetatis):

-25 yaşını bitirmiş kimse, fiil ehliyetinin yaş unsurunu yerine getirmiştir. **Constantinus**'tan itibaren, İmparator tarafından verilen bir imtiyaz ile kadınlar 18, erkekler 20 yaşından itibaren 25 yaşındakilerin durumuna sahip olabilir hale gelmişlerdir.

- **Cinsiyet:**

-Baba hâkimiyetinde (**patria potestas**) ya da kocasının hâkimiyetinde olmayan (**sui iuris**) kadınlar vesayet altına konulur.

-Kadınlar özellikle **ius civile** işlemlerini yapamazlar. **ius civile**'nin şekilci işlemlerinde, **res mancipi** malların devrinde ve kendilerini borç altına sokan, **acceptilatio** (ibra) gibi malvarlığını azaltan işlemlerde kadınlar vasilerinin **auctoritas**'ına ihtiyaç duyarlar.

-MS 1. yüzyılda çıkan **senatus consultum Vellaeum** ile kadınların başkaları için borç altına girmesi veya kefil olması yasaklanmıştır. 4. yüzyılın sonlarında kadınlar hür erkeklerle eşit hale geldi.

-Kadınların haksız fiil ehliyetinde herhangi bir sınırlama yoktur.

- **Akıl Hastalığı (Furor):**

-Akıl hastalığı hukukî işlem ve haksız fiil ehliyetini tamamen ortadan kaldırır.

-Hacir kararına gerek yoktur. Akıl hastası doğrudan doğruya ehliyetsiz duruma düşer ve en yakın **agnatio** (mirasçı) hışmı kayyım olur.

-Kayyım akıl hastasının malvarlığı ile ilgili tüm işlemi yapar.

-Ayırt etme gücünü zaman zaman kazanan akıl hastalarının yaptığı hukukî işlemler bazen geçerli sayılmıştır.

- **Savurganlık (Prodigentia):**

-Kendisini ve ailesini muhtaç duruma düşürecek olan kişilere başvuru üzerine **magistra** kişiye bir kayyım tayin ederek fiil ehliyetini sınırlar. Bu kişi, haksız fiillerinden sorumludur ve hak iktisap edebilir. Ancak malvarlığını azaltan işlemler yapamaz.

-Müsrif üzerindeki kayyımlık müsrifin ölümüyle veya üzerindeki kısıtlama kararının kaldırılması ile sona erer.

-Müsrifin borçlandırıcı işlem yapabilmesi için kayyımın rızasına (**consensus**)'una ihtiyacı vardır. Bu **consensus**, vasinin **auctoritas**'ından farklıdır. **Consensus** izin ya da icazet yoluyla gösterilebilir, kayyımın işleme bizzat katılmasına gerek yoktur.

Vesayet ve Kayyımlik:

a) Vesayet (Tutela):

-Roma hukukunda vesayet *sui iuris* olan *impubes*'ler ve *sui iuris* kadınlar üzerinde mevcuttu.

1- Küçükler Üzerinde Vesayet (Tutela Impuberum):

-*Impubes*'ler üzerindeki *patria potestas*'ın kalkması durumunda vesayete ihtiyaç duyulurdu. Vasi üç şekilde belirlenirdi:

- Aile reisinin ölmeden önce vasiyetnamesinde vasi olmasını istediği kimse
- Aile reisinin böyle bir vasiyeti yoksa, küçüğe en yakın kanunî mirasçısı (*agnatio*)
- Bu da yoksa, *praetor* tarafından atanan kişi

-Vesayet görevine engel olacak mazeret halleri, vesayetin bir kamu görevi olduğu kabul edildikten sonra ortaya atılmıştır: yaş küçüklüğü, akıl hastalığı, sağır ve dilsizlik, vasinin çok çocuğunun bulunması, kamu hizmetinde çalışması, askerliğini ifa etmesi.

-Post Klasik devirden itibaren kadınlar da vasi olabilir hale gelmiştir.

-Önceleri vasinin küçük üzerindeki hakkı *patria potestas*'a yaklaşıırken daha sonra bu hakkın küçüğün himayesi ve eğitilmesine ilişkin olduğu fikri yerleşti.

-Önceleri vasi küçüğün malvarlığı üzerinde malikmiş gibi tasarrufta bulanabilirken, ilerleyen zamanlarda küçüğün malvarlığının sadece küçüğün menfaatlerini gözetecek şekilde tasarruf edilmesi kararlaştırılmıştır.

-Vesayetin başlangıcında, vasi, küçüğün malvarlığının envanterini yapar ve bu malvarlığını iyi idare edeceğine dair teminat verirdi.

-Iustinianus'tan sonra vasi ile küçük arasında bir sözleşme olduğu kabul edilmiştir. Bu sözleşmeden *directa* ve *contraria* davaları doğmaktaydı.

*Vesayet ilişkisi dürüstlük kuralına (*bono fides*) tabidir. Vesayet ilişkisi sona erdikten sonra küçük *actio tutelae directa* ile vasiyim idaresiyle uğradığı zararları isterken, vasi ise *actio tutelae contraria* ile vesayet için yaptığı şahsi masrafları ile girdiği borçlardan kurtarılmasını talep ederdi.

-Vasi, küçüğün malvarlığının idaresini yaparken kural olarak vasıtalı temsil yolunu kullanır. Üçüncü kişilerle yaptığı işlemler kendi üstüne doğar, bunları ayrı bir işlemle (ilke olarak küçük ergen hale geldikten sonra) küçüğe devretmek zorunda olurdu.

-*Impubes, infans* çağını aşıp 7-14 yaşına geldiğinde işlemleri yapan küçüğün yanında bulunarak işleme *auctoritas*'ını verirdi. Bu durumda işlem geçerli olurdu.

2- Kadınlar Üzerinde Vesayet (Tutela Mulierum):

-Eski hukuk ve kısmen klasik devirde *sui iuris* olan, yani aile reisi bulunmayan veya *manus*'lu bir evlilik yapmamış kadınlar, yaşlarına bakılmadan vesayet altında bulunurlardı.

-Klasik devrin ortalarından itibaren kadının malvarlığını bizzat idare ettiği ancak *ius civile* işlemlerinde vasinin *auctoritas*'ına ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Başta küçüklerde olduğu gibi atanan vasiler, daha sonradan kadınlar tarafından seçilebilmiştir.

-MS 3. yüzyıldan itibaren kadınlar üzerindeki vesayet kalktı.

b) Kayyımlik (Cura):

1- Akıl Hastaları Üzerinde Kayyımlik (Cura Furiosi):

-**Aileni iuris** kişiler zaten aile reisinin hâkimiyeti altında olduğundan ancak **sui iuris** kimselerde kayyım gereklidir.

-Kayyım, akıl hastasının hem şahsı hem de malvarlığı ile ilgilenmek zorundadır. Malvarlığı ile ilgili bütün işlemler kayyım tarafından yapılır. Akıl hastası ve kayyım arasındaki ilişki, klasik devirlerde vekaletsiz iş idaresinin hükümlerine bağlıdır.

-Akıl hastaları **agnatio** hısımlarını kayyımlığı altındadır.

2- Savurganlar Üzerindeki Kayyımlik (Cura Prodigii):

-Savurgana en yakın **agnatio** akrabası olan kayyım, savurganın malvarlığını idare eder.

-Savurgan kendisini borçlandırıcı işlemler yapamaz.

-Savurgan tekrar doğru davranmaya başlayınca kayyımlik kendiliğinden sona erer.

3- Ergen Küçükler Üzerindeki Kayyımlik (Cura Minorum):

-**MÖ 2. yüzyılda** çıkarılan **lex Plaetoria**'ya dayanarak 14-25 yaş arasındaki küçüklerin korunması için **praetor**'ların bazı himaye vasıtaları tanımlarının ardından **minorlar** üçüncü kişilerle hukukî işlemlerini tereddüde mahal vermeyecek şekilde yapabilmeleri için kendilerine kayyım atanmaya başlandı.

-Kayyım başta **minor**'un başvurusu üzerine tayin edilirdi. Zamanla kayyımların küçüğün malvarlığını da idare etmesi usulü yerleşti.

-Kayyım ile küçük arasındaki ilişkiler vekaletsiz iş idaresi kurallarına göre kurulurdu.

Roma Ailesi ve Patria Potestas:

1- Aile (Familia):

-Roma'da ev, eve dahil olan kimseler ve mallar aileyi oluşturur. Dar anlamda Roma ailesi, aile reisi ve ona bağımlı kimselerden meydana gelmektedir. Aile babası, anne, çocuklar ve torunlar aileye dahildir. Aileye evlat edinme (**adoptio**) veya evlenme ile de girilebilir.

-Ailenin kurulması için gerekli evlenme şekle bağlı değildir. Bir erkek ve kadının evlenme niyetiyle aynı evde oturmayı başlaması yeterlidir.

-**Manus**'lu ve **manus**'suz evlilik ayrımı vardır. **Manus**, erkeğin karısı üzerindeki hâkimiyetini belirtir. Eğer evlenen kadın, kocasının hâkimiyetine girmeyi kabul ederse **confarreatio** veya **coemptio** denilen şekilci ve merasimli işlemler yapılır. Kocasının evinde kesintisiz 1 yıl yaşayan kadın, zamanaşımı yoluyla **manus** altına girer. Bunun olmasını istemeyen kadın yıl içerisinde üç geceyi başka yerde geçirmelidir.

***Confarreatio**: Sadece *patrici*'ler için öngörülmüştür.

***Coemptio**: *Pater familias*'ın kızını sembolik bir bedel karşılığında müstakbel kocasına **mancipatio** ile satmasını ifade eder.

-Kocasının veya kocasının **pater familias**'ının **manus**'u altına giren kadının kendi ailesiyle hâkimiyete dayanan akrabalık ilişkisi (**agnatio**) sona erer, kocasının ailesiyle **agnatio** hısımlığı kurulur. Evlenen kadın **sui iuris** ise ve **manus** altında değilse **sui iuris** olarak kalır, ancak **manus** için gerekli işlemlerin yapılmasıyla **aileni iuris** durumuna düşer.

2- Aile Hâkimiyeti (**Patria Potestas**):

-Aile reisinin çocuklar, oğullarının eşleri ve çocukları ile evlat edinilmiş kişiler üzerindeki neredeyse sınırsız iktidardır. Sadece gelenekler ve **censor** faaliyetleriyle kontrol edilir.

-**Pater familias**'ın aile fertleri üzerindeki iktidarı genel olarak **patria potestas** şeklinde ifade edilir. Bunun haricinde köleler üzerindeki iktidar **dominum**, eş üzerindeki iktidar **manus** terimleri ile de ifade edilir.

-Baba, yeni doğan çocuğu kucağına aldığı an onu kabul eder.

-Aile reisi, fertler üzerinde hayat ve ölüm kararına (**ius vitae et necis**) sahiptir. Evlatlarını satabilir veya terk edebilir. **Constantinius devrinden itibaren** babanın öldürme hakkının olmadığı, çocuğunu öldürenin ölüm cezasına çarptırılacağı kabul edilmiştir.

-. Çocuğunu satan baba, bedeli geri vererek çocuğun iadesini isteyebilir. Ancak 12 Levha Kanunları'na göre çocuğunu üç kez satan babanın **patria potestas**'ı sona erer.

-Yetki, ahlak kuralları çerçevesinde ve aile yararına kullanılmadığında aile reisi şerefsizlik (**infamia**) ile damgalanır.

-**Pater familias**, bir aile içinde **sui iuris** olan, yani hak ehliyetine sahip olan tek kişidir. Ailenin diğer üyeleri **aileni iuris** konumundadır, hak ehliyetleri yoktur ve malvarlığına sahip olamazlar. Ailede tek malvarlığı sahibi olabilen kişi, **pater familias**, bu malvarlığını dilediği gibi kullanabilir. **Aileni iuris**'lerin iktisap ettiği haklar doğrudan aile reisinin malvarlığına girer.

-Ticaretin gelişmesinin ardından, aile reisleri, kölelere ve aile evlatlarına **peculium** tahsis etmeye başlamışlardır. Hukuken aile reisinin mülkiyetinde olan bu sermaye üzerinden aile evladı fiilen tasarruf edebilir ve belli ölçüde bir maddi bağımsızlık elde edebilirdi. **Peculium**, **pater familias** tarafından istediği zaman geri alınabilir.

-Aile reisi ile **peculium** sahibi oğul veya köle arasında fiili bir borç ve alacak ilişkisi doğabilir. Üçüncü kişiler **peculium** sahibi aile evlatları ve kölelerle girdikleri ilişkilerden dolayı **pater familias**'ı dava edebilirler. Bu nedenle köleler ve aile evlatları Roma hukuk hayatında aktif faaliyet gösterebilmişlerdir.

-Aile evlatları ve kölelerin borçlarından doğan davalara **munzam ek davalar** denir.

-Post klasik devirde **peculium** türlerinin atmasıyla birlikte aile evlatları kısıtlı da olsa malvarlığı edinebilmeye başlamışlardır. Ancak bu özel malvarlığı da **pater familias**'ın malvarlığına dahildir.

-**Patria potestas** hısımlığı (**agnatio**) belirleyen unsurdur. Aynı aile reisinin ya da müşterek bir dedenin sağ farz edildiği takdirde hâkimiyeti altında bulunan kişiler arasındaki hısımlıktır.

-**Emancipatio** ile aile dışına çıkmamış veya aileye **manus**'lu evlenme veya evlat edinme yoluyla girmiş olan kişiler arasındaki hısımlık **agnatio** hısımlığıdır. **Agnatio** hısımlığı, erkek tarafı göz önüne alınarak belirlenirdi ve aralarında bu hısımlık olan bireyler **gens**'i oluştururdu.

-Diğer bir hısımlık türü olan **cognatio** kan bağıını esas alır. Kan hısımlığı, **praetor** faaliyetleri ile Miras hukukunda nazara alınmaya başlamıştır. **Agnatio** ile mirasçı olamayan kimselere miras hakkı vermek için **praetor, cognatio**'yu esas almak suretiyle kan hısımlığının önemini arttırmıştır.

a) *Patria Potestas* Altına Girme:

- **Doğum:**

-**ius civile**'ye göre geçerli bir evlilik içinde dünyaya gelen çocuklar babalarının **patria potestas**'ına tabi olurlar. Bu evliliğin **manus**'lu veya **manus**'suz olması önemsizdir.

-Doğum sayım sırasında **censor**'a bildirilir.

- **Evlat Edinme (Adoptio):**

-İçine **arrogatio** ve dar anlamda **adoptio** girer.

-**Arrogatio** bir **sui iuris**'in başka bir aile reisi tarafından evlat edinilmesidir. Genelde ergenlik çağını geçmiş olan erkek halk meclisi önünde kendini evlat edinen aile reisinin hâkimiyetine girerdi. Kişi, eski ailesi ile **agnatio** bağıını koparır ve yeni **pater familias**'ın ailesine girer, **aileni iuris** haline gelir. Evlat edinilen kişinin malvarlığı da yeni ailesine geçerdi.

-Dar anlamıyla **adoptio**, bir **aileni iuris**'in, kendi ailesinden çıkarak evladı haline geldiği aile reisinin ailesinde yine **aileni iuris** olarak yer almasıdır. "evladını üç kez satan babanın evladı üzerindeki hâkimiyeti sona erer" ilkesinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

-Bunun için **mancipatio** ve **in iure cessio** kullanılırdı. **Iustinianus devrinde**, tarafların resmi makam önüne gitmeleri ve evlat verme veya alma iradesinin burada kayda geçirilmesi yeterli hale gelmiştir. Evlat edinilecek çocuk iradesini bilinçli bir şekilde açıklayacak yaşta ise onun da rızası alınırdı. Yine bu devirde evlat edinen ve edinilen arasına 18 yaş bulunması şartı getirildi.

- **Nesebin Düzeltilmesi (Legitimatıo):**

-Postklasik devirde ortaya çıkmıştır. **Principatus** devrinde ortaya çıkan ve **ius civile**'ye uygun olmadığı için hukukî sonuçlar doğurmayan evlilikleri tanımlamak için kullanılan **concubinatus** içinde doğmuş, evlilik dışı sayılan çocukların anne-babanın sonradan evlenmesiyle evlilik içinde doğmuş çocuklar haline gelmeleridir. Eğer anne-babanın evlenmesi imkânsızsa, babanın talebi ve imparatorun tasarrufu ile çocuğun durumu düzelebilir.

b) *Patria Potestas*'ın Sona Ermesi:

- **Ölüm veya Capitis Deminutio (Patria Potestas'ın savaşta esir düşmesi, sürgün cezası alması)**
- **Emancipatio (Hâkimiyetten Çıkarma):**

-“Evladını üç kez satan babanın evladı üzerindeki hâkimiyeti sona erer” hükmünden yararlanılmıştır. Aile reisi, oğlunu, güvendiği bir kişiye üç kez **mancipatio** ile devreder. Köleninkine benzer bir durumda bulunan çocuk, satıldığı kişi tarafından ilk iki kez azat edilir ve tekrar **pater familias**'ın hâkimiyetine döner. Üçüncü satış işleminden sonra çocuğu devralan kimse, yine bir **mancipatio** ile çocuğu artık hâkimiyetini kaybetmiş bulunan aile reisine devreder. Eski aile reisi çocuk üzerindeki son azat işlemini yapar ve çocuk, **sui iuris** haline gelir.

-Kızlarda ve torunlarda bir **mancipatio** ve bir azat etme yetwerlidir.

-**Iustinianus devrinde**, hâkimiyetten çıkarma iradesi yeterli hale gelmiştir.

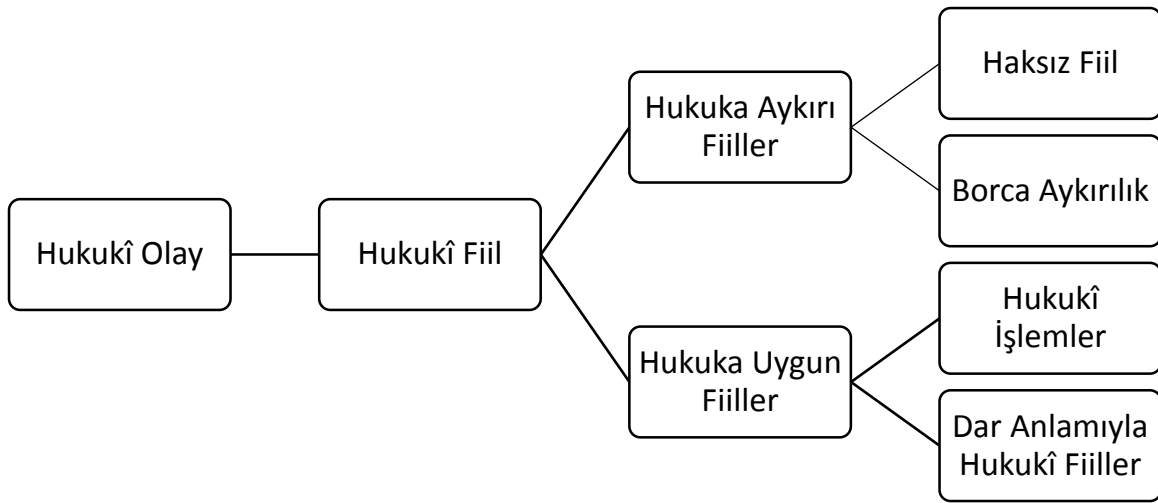
-Hâkimiyetten çıkarılan kimsenin aile ile olan **agnatio** bağı ortadan kalkar.

-Aile reisi, genelde hâkimiyetinden çıkardığı çocuğa hayatını sürdürmesi için mallar verirdi ve varsa **pecublium**'unu kendisine bırakırdı. Hâkimiyetten çıkarılan çocuk, kendi rızası ile **adoptio** sayesinde aileye geri dönebilir.

-Evli kadının **manus** altından çıkarılması için **manus** altına sokan işlemlerin tersi yapılır.

-Aile durumunu kaybetmek **status**'taki bir değişikliği ifade eder ve buna **capitis deminutio minima** denir.

Hukukî Olay ve Hukukî İşlem:

-Hakların kazanılması ve kaybedilmesi, geniş anlamda hukukun sonuç bağladığı olaylar anlamına gelen **hukukî olaylarla** gerçekleşir.

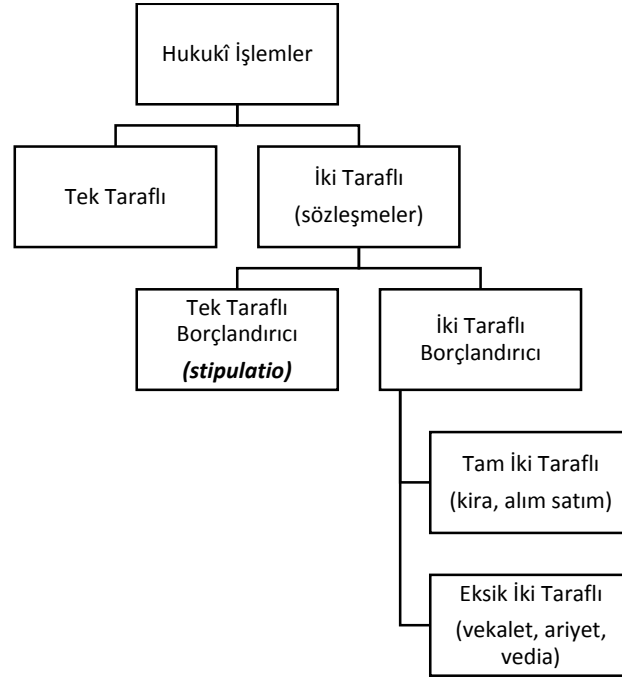
-Hukukî olayın içinde yer alan **hukukî fiil**; insanların, bilinçli hareketleriyle, istinaen de bilinçsiz davranışlarıyla ortaya çıkan, hukukun sonuç bağladığı fiillerdir.

-İnsan iradesiyle hukuk düzeninin izin vermediği, yasakladığı bir davranışta bulunulması durumunda **haksız fiil** işlenmiş olur.

-Bir işlemin yükümlülüklerine aykırı davranış, kurulmuş bir borç ilişkisinden doğan borçların yerine getirilmediği durumlarda **borca aykırılık** söz konusu olur.

Hukukî İşlem Kavramı:

-19. Yüzyılda Pandekt bilimi Roma kaynaklarını kullanarak hukukî işlem teorisini ortaya koymuştur.

-**Hukukî işlem**, belli bir sonuca yönelmiş irade beyanı, kişileri bir hukukî sonuç elde etmeye yönelik beyanları anlamına gelir. Her hukukî işlem en az bir adet irade açıklaması içerir, bu açıklama ile hukuk düzeninin izin verdiği sonuca yönelen irade dış dünyaya yansır. Dış dünyaya yansımayan irade ile ilgilenmez. Bu nedenle iradenin dış dünyaya yansması, özellikle de muhatap tarafından öğrenilmesi önemlidir.

-İradelerin, eğer gerekiyorsa karşılıklı beyanından ve uyuşmasının ardından hukuk düzeni buna tarafların düşündüğü ve düşünmediği tüm sonuçları bağlar.

-İrade beyanı açık ve örtülü şekilde olabilir. **Açık irade beyanı**, iradenin dış dünyaya başka anlam taşımayacak şekilde belirtilmesidir. Açık bir irade beyanının anlamı, beyan için kullanılan vasıttan (söz, yazı veya işaret) açık olarak anlaşılır ve bu anlamın çıkarılması için beyanın yapıldığı sıradaki şartların araştırılması gerekmez.

-Açık irade beyanında kullanılan vasıtalar kullanılmadan ortaya çıkan irade **örtülü irade beyanıdır**. Hukuk düzeninin iradenin açık bir şekilde beyanını aramadığı durumlarda örtülü irade beyanı ile hukukî işlem yapılabilir. Açık olmamakla beraber, hal ve şartlardan bir hukukî işlem iradesinin olduğu anlaşıldığında iradenin örtülü olarak beyan edildiği kabul edilir.

-Susmak, kanunen itiraz edilmesi gereken durumlarda mevcut olduğunda irade beyanı olarak kabul edilir.

Hukukî İşlemin Unsurları:

1) İşlemin Esaslı Unsurları (*Essentialia Negotii*):

-Bir hukukî işlemde mutlaka bulunması gereken, bulunmadıkları takdirde hukukî işlemin oluşumunu engelleyecek unsurlardır.

2) İşlemin Arızî Unsurları (*Accidentalia Negotii*):

-Bir hukukî işlemde hukukun kendiliğinden bağlayacağı sonuçları değiştiren ve taraf iradesine dayanan unsurlardır.

3) İşlemin Tabîî Unsurları (*Naturalia Negotii*):

-Taraf iradesine ihtiyaç duyulmayan, tarafların konu hakkında beyanının bulunmadığı durumlarda dahi hukuk düzeninin işleme kendiliğinden bağladığı sonuçlardır.

Hukukî İşlemlerin Ayrımları:

1) Borçlandırıcı İşlemler – Tasarruf İşlemleri – Kazandırıcı İşlemler:

-Söz konusu ayırım işlemlerin malvarlığına etkisi açısından yapılır.

-**Borçlandırıcı işlem**, borç ilişkisine (*obligatio*) taraf olanlardan en az birini borç altına sokan, edimi ifa etmeyi öngören işlemlerdir. Borçlunun malvarlığının pasifini çoğaltırlar.

Kural olarak borçlandırıcı işlemler sözleşmelerde olur ve hak devri teşkil etmezler. Alacaklıya bir alacak hakkı kazandırır.

-**Tasarruf işlemi**, hak durumunda doğrudan doğruya değişiklik meydana getiren, yapanın malvarlığının aktifini azaltan işlemlerdir.

Tasarruf anında söz konusu haklar devredilmiş, değiştirilmiş veya sona erdirilmiş olur.

-**Kazandırıcı işlem**, bir kimsenin diğerinin malvarlığının aktifini arttırmasıdır. Kazandırma borçlandırıcı ya da tasarruf işlemiyle gerçekleşir. Başkası lehine kazandırmalar üç sebeple yapılır:

- **Causa solvendi:** Bir borç ilişkisindeki edimin ifa edilmesi halindeki hukukî sebeptir.
- **Causa credendi:** Bir alacak hakkı elde etmek için yapılan kazandırma sebebidir.
- **Causa donandi:** İvazsız kazandırmaların, kazandırıcı işlemi yapanın bir karşılık elde etmediği durumların hukukî sebebidir.
- **Causa mortis:** Ölüm sebebi.

2) Tek Taraflı Hukukî İşlemler – İki Taraflı Hukukî İşlemler:

-Söz konusu ayırım hukukî işlemin oluşması için gereken irade beyanı sayısı yönünden yapılır.

-**Tek taraflı hukukî işlemlerde**, hukukî sonucun meydana gelmesi için tek bir kişinin beyanı yeterlidir.

-**İki taraflı hukukî işlemlerde**, hukukî sonucun doğması için birbirine uygun karşılıklı irade beyanlarına, *consensus*'a, irade uyuşmasına ihtiyaç vardır.

-*Ius civile*'de sözleşme kavramı *contractus* terimiyle karşılanır. *Contractus*, Roma hukukunda sadece bir davayla takip edilebilen ve Roma sözleşmeler sisteminde yer alan sözleşmeleri ifade eder.

Obligationes (borçlar), *contractus* (sözleşmeler) ya da *delictum* (haksız fiiller)'den dolayı ortaya çıkar.

-**Pactum** ise, **contractus** dışında kalan, **ius civile** tarafından kendilerine borç doğurucu etki tanınmamış olan anlaşmalar için kullanılırdı. **Pactum**'lara, **praetor**'lerin faaliyetleriyle aşamalı olarak hukukî himaye sağlanmıştır.

-Her **contractus**'un kendine özgü bir adı vardır.

-Sözleşmeler, kendi içlerinde **iki taraflı** ve **tek taraflı** olarak ikiye ayrılırlar. Bu ayrım sözleşmede her iki tarafın da borç altına girip girmemesine göre yapılır. İki taraflı sözleşmeler de **tam iki taraflı** ve **eksik iki taraflı** olmak üzere ikiye ayrılırlar.

-**Tek taraflı sözleşmelerde (contractus unilaterales)** iki taraflı bir hukukî işlem olmasına rağmen taraflardan sadece biri borç altına girer. (Örn; **stipulatio**, karz sözleşmesi, **pactum donationis** (bağışlama sözleşmesi))

-**İki taraflı sözleşmelerde (contractus bilaterales)** tarafların her biri alacaklı veya borçludur.

-**Tam iki taraflı sözleşmelerde (contractus bilaterales aequales)** her iki taraf da borç altına girer. Bu sözleşmelerde karşılıklı edimler doğuş ve fonksiyon bakımından birbirinden ayrılmaz niteliktedir. Edimlerden birinin doğuşunun imkânsız hale gelmesiyle kural olarak diğeri de doğmaz veya sona erer. Karşı edimi talep eden taraf mutlaka kendi edimini önce ifa etmek veya ifasını teklif etmek zorundadır. Aksi takdirde karşı taraf edimini yerine getirmeyebilir.

-**Eksik iki taraflı sözleşmelerde (contractus bilaterales inaequales)** bir taraf borç altındadır, diğer taraf ise borç altına girebilir. Edimlerin karşılıklı takası söz konusu değildir. Önce bir taraf borç altına girer, belli şartlar halinde karşı taraf da borçlanır. (Örn; bir malı kullanmak veya saklamak için alan ve vekil daima borçludur. Malı veya vekalet veren, diğer kişinin alınan mal sebebiyle zarara uğraması durumunda bunları ödemek borcu altına girer.)

3) Sağlararası Hukukî İşlem – Ölümüne Bağlı Hukukî İşlem:

-Sağlararası hukukî işlemler: **Negotia inter vivos**

-**Ölümüne bağlı hukukî işlem: Negotia mortis cause** (hukukî işlemin sonuçları, tasarrufta bulunanın ölümünün ardından ortaya çıkar.)

4) İvazlı Hukukî İşlemler – İvazsız Hukukî İşlemler

5) Sebebe Bağlı Hukukî İşlemler – Sebebe Bağlı Olmayan Hukukî İşlemler:

-**Sebebe bağlı işlemlerin** geçerliliği, sebebin geçerliliğine bağlıdır. İşlemin amacı, yani hukukî sebebi (**causa**) işleminden anlaşılır. Roma hukukunda sözleşmelerin hepsi, Klasik dönemde ise **traditio** sebebe bağlı muamelelerdir.

-**Sebebe bağlı olmayan** hukukî işlemler, yöneldikleri amacın varlığından, imkânsızlığından ya da geçersizliğinden etkilenmezler.

-**Stipulatio** hem sebebe bağlı hem de sebebe bağlı olmayan şekilde düzenlenebilirdi. **Stipulatio** sırasında, taahhüt edilen edimin bir hukukî işlemden doğduğu belirtildiğinde işlem sebebe bağlı şekilde kurulurdu. Eğer sebebe bağlı kurulduysa, alacaklı ifa için dava açtığında borcun hangi sebepten doğduğunu kanıtlamak zorunda

-Klasik devirde mülkiyet devrine yarayan **mancipatio, in iure cessio** sebebe bağlı değildir. Mülkiyeti elinde geçerli bir sebep olmadan elde eden kimseye karşı haksız iktisap (**condictio**) davası açılması gerekir.

-**Traditio** klasik devirde sebebe bağlı bir muameledir.

6) Şekle Bağlı Olan İşlemler – Şekle Bağlı Olmayan İşlemler:

-**ius civile** devrinde ve klasik devrin başlarında ancak belli bir şekle uygun olarak yapılan işlemin hüküm doğuracağı anlayışı hâkimdi. Bu dönemlerde, hukukî işlemler ancak şekil vasıtasıyla hukukî yönden varlık ve geçerlilik kazanırdı. Hukukî işlemlerin hükümler iradeden değil, şekle uyulmasından doğardı. Yani, aslında istenilmeyen bir işlemin şeklinin yerine getirilmiş olması hukukun bu işleme sonuç bağlaması için yeterliydi.

-Roma hukukunun şekilleri belli ve merasimli kelimeler söylemek (**stipulatio**), şahitler huzurunda belli kelimeleri kullanarak devredilecek mala elle veya değnekle dokunmak (**mancipatio**), magistranın işleme katılarak onaylaması (**in iure cessio**) tarzındaydı.

-**Mancipatio**: Malı satan ile alan, bir terazi taşıyan ve 5 Romalı ergin tanık bir araya gelir, satılan mal tanıklar huzurunda terazide tartılan bakır külçesiyle değiştirilir. Basılmış paranın ortaya çıkması ile alım-satım ile **mancipatio** ayrılmıştır. **Mancipatio** sebebinden bağımsız bir mülkiyetin devri işlemi haline gelmiştir.

-**In iure cessio**: Magistra önünde farazi bir dava ile gerçekleşir. Hak iddia eden davacı rolünü oynar, hak devreden ise davalı gibi davranır. Hakkı devralacak olan hakkın kendisine ait olduğunu öne sürer, devreden bunu açıkça kabul eder ya da susar. Magistra işlemi onaylar ve işlem beklenen sonuçları doğurur.

-**Stipulatio**: Alacaklı haline gelecek kimsenin belli kelimelerle sorduğu soruya borçlunun aynı kelimeleri kullanarak olumlu cevap vermesiyle oluşan sözlü sözleşmedir. Varlığını son devirlere kadar sürdürmüştür.

-Eski devirlerden itibaren bazı işlemlerde şekil, işlemin ortadan kaldırılmasında da aranırdı. (**in iure cessio**, **stipulatio** gibi)

-İrade, hukukî sonuç doğurmada önem kazanmaya başladıktan sonra şekil işlev değiştirmiş, daha çok tarafları iyi düşünmeye yöneltmek, işlemde açıklık sağlamak, ispatın kolaylaşması ve güven altına alınması, hâkimin davada işinin kolaylaşması gibi işlevleri göz önüne alınmaya başlamıştır.

-Eski ve klasik dönemde sözlü şekil, post-klasik devirde yazılı şekil hâkim olmuştur.

-**Stipulatio** M.S. 212 yılında İmparatorluk sınırları içerisinde yaşayan herkesin **ius civile**'ye tabi olmasının ardından daha güvenceli olması için yazılı belgeye bağlanmaya başlamıştır.

-**Iustinianus** döneminde **stipulatio**'nun geçerliliğinin sağlanması için tarafların işlemin yapıldığı sırada aynı yerde bulunduklarını ispat etmeleri yeterli görülmüştür.

-Şekle bağlı olmayan işlemler daha çok **ius gentium**'un etkisiyle ve **praetor**'un faaliyetleriyle girmiştir. Yabancılarla ilişkilerin artması şekilsiz işlemlerin geniş ölçüde kabulünü gerektirmiştir. **ius civile**'ye tabi olmayan yabancılarla **fides** (sözünü tutma)'e dayanan işlemler yapılmaya başlanmıştır.

-Klasik devirde iradenin ön plana çıkmasıyla birlikte, **res mancipi**'lerin **traditio** ile devri himaye görmeye, **ius civile**'ye göre borç doğurmayan **pactum**'lar önce **praetor**'lar tarafından **exceptio** ile himaye edilmeye ardından alım satım gibi iyiniyet sözleşmelerine bağlı olarak yapılan **pactum**'lar hukukî sonuç doğurmaya ve son olarak bazı **praetor**'lar **pactum**'lara dava hakkı verilmeye başlanmıştır.

-Post-klasik devirde günlük hayattaki çoğu işlem şekle tabi değildir.

Hukukî İşlemin Arızî Unsurları:

-Hukukî işleme taraf iradesiyle konulabilecek yan unsurlardır. Tarafların anlaşması ile birlikte sözleşmeye konurlar.

a) Koşul (Conicio):

-İşleme ilave edilen özel bir unsurdur ve hukukî işlemin neticeleri, gelecekte gerçekleşeceği işlem sırasında belli olmayan bir olguya bağlanmıştır.

-Ahlaka aykırı ve imkânsız bir şart, kural olarak bütün iradeyi etkisiz hale getirir. İşlem kesin hükümsüz olur.

-Koşul, kural olarak, **mancipatio, emancipatio, in iure cessio, acceptilatio** (ibra) **ve datio tutoris** (vasi tayini) hariç her türlü borçlandırıcı ve tasarrufî işleme konabilir.

-Koşullar, çeşitli yönlerden ayrıma tabi tutulmuşlardır:

1- Geciktirici Koşul – Bozucu Koşul:

-Hukukî işlemin sonuç doğurması gelecekte gerçekleşmesi şüpheli bir olaya bağlanması durumunda **geciktirici şarttan** bahsedilir.

Geciktirici koşulu olan bir işlem yapıldığında, önce bir belirsizlik vardır. İşlemin sonuç verip vermeyeceği belli değildir.

-Bir hukukî işlemin hükümlerinin koşulun gerçekleşmesi ile sona erdiği durumlarda **bozucu koşul** vardır.

-Romalılar şart denilince öncelikle geciktirici şartı anlarıydı. Bu nedenle, onlara göre şarta bağlanmış bir işlem askıdadır (**condicio pendet**). Yine Romalılara göre, bozucu şartın mevcut olduğu hallerde hukukî muamele şartsız yapılmıştır ancak bu işleme eklenmiş olan rücu anlaşması geciktirici şarta bağlıdır.

2- İradi, Tesadüfî ve Karma Şartlar:

-Gerçekleşmesi taraflardan birinin iradesine bırakılmış koşula **iradi koşul (condicio potestativa)** denir.

-**Tesadüfî şart (condicio causalis)** ise taraf iradesinden bağımsız bir olayın ele alındığı şarttır.

-**Karma şartta (condicio mixta)** hem taraflardan birinin hem de üçüncü bir kişinin iradesi söz konusudur. (Örn; Titius kendisine vasiyet edilen kitabı Seia ile evlendiği takdirde alabilir şartında evlilik sadece Titius'un iradesinde olan bir şey değildir. Aynı şekilde üçüncü kişi Seia'nın da iradesi gerekmektedir.)

-Şartların bu üçlü ayrımı **Iustinianus** hukukunun ürünüdür.

3- Gerçekleşebilecek Şartlar – Gerçekleşemeyecek Şartlar:

-Gelecekte gerçekleşmesi mümkün ancak belirsiz olan şart, **gerçekleşebilecek şarttır**.

-Geçmişte kalan ve halihazır durumlar şart işlevini görmezler, çünkü hükümler askıda değildir.

4- Olumlu – Olumsuz Şartlar:

-“... olursa” tarzındaki şartlar **olumlu şartlardır**. “... olmazsa” tarzındaki şartlar ise **olumsuz şart** teşkil eder.

-Şartlı bir işlemde, işlem askıda bulunduğu ve taraflar hukukî yönden bu askıda olma durumu ile bağlı olduğu için, taraflar şartın etkisini azaltacak tasarruflardan kaçınmak zorundadır.

-Geciktirici şarta bağlı olarak bir malın mülkiyetini devreden kimse şart gerçekleşene kadar mal üzerinde tasarrufta bulunabilir. (rehin, irtifak vs.) Ancak bu işlemler de askıdadır ve şartın gerçekleşmesiyle hükümden düşerler.

-Şüpheli olayın gerçekleşmesiyle olumlu şart gerçekleşir. Olumsuz şartın gerçekleşmemesi durumunda ise şüpheli olay gerçekleşmiş olur.

-Şart gerçekleşmezse hukukî işlem ortadan kalkar.

-Şartın gerçekleşmesi aleyhine olan tarafın şartın gerçekleşmesini engellemesi durumunda, şart gerçekleşmiş kabul edilir.

-Romalılar, geciktirici şartın gerçekleşmesi durumunda hükümlerin geçmişe etkili olup olmayacağına, her işlemin özelliğini dikkate alarak ayrı ayrı karar vermişlerdir.

-Bozucu şartta işlem yapılır yapılmaz doğan neticeler şart gerçekleşince ortadan kalkar.

b) Vade (Dies):

-Hukukî işleme eklenmiş olan ve gelecekte gerçekleşmesi kesin olan olgudur.

-Vade, bir takvim günü olarak belirlenmiş olabilir. Bu durumda hem gerçekleşeceği hem de ne zaman gerçekleşeceği bellidir.

-Vadenin, ne zaman gerçekleşeceği belli olmayan şekilde belirlenmesi de mümkündür.

-Başlangıç vadesi ile geciktirici ya da sona erdirici şekilde belirlenebilir.

-**Başlangıç vadesinde** hukukî işlemin hükümleri belli bir andan sonra doğmaya başlar.

-**Sona erdirici vade** halinde muamele hükümleri belli bir tarihte sona erer.

-Vade kesinlikle gerçekleşecek bir olgudur. Bu nedenle askıda olma durumu yoktur. Vadeye bağlanmış bir alacak hakkı hemen doğar, borcun talebi vadesinde mümkün olur. Vadesinden önce ifa edilen bir borç, şarttan farklı olarak, sebepsiz iktisap davası ile geri istenemez.

- **Mancipatio, emancipatio, in iure cessio, acceptilatio** (ibra) **ve datio tutoris** (vasi tayini) vadeye bağlanamaz.

c) Mükellefiyet (Modus):

-Bir kazandırıcı işleme, taraf iradesiyle dahil edilir.

-Lehine kazandırma işlemi yapılan kimseye belli bir davranışta bulunma mükellefiyeti yüklenir.

-Roma'da daha çok bağışlama ve ölüme bağlı tasarruflarda görülmekteydi.

-Kazandırıcı işlemde yararlanan kimse hakkı mükellefiyeti yerine getirmeye bağlı olmadan kazanır. **Modus**'lu bir işlem şarta veya vadeye bağlı olmadığı gibi ivazlı nitelikte de değildir.

-**Iustinianus** devrinden sonra **actio praescriptis verbis** davası ile mükellefiyetin yerine getirilmesini istemek mümkün hale gelmiştir.

Hukukî İşlemin Hükümsüzlüğü:

-Bir hukukî işlemde, bazı sebeplerden ötürü beklenen sonuçların doğmasının engellenmesi; hukukî işleme hukuk düzeninin sonuç bağlanmasının önlenmesidir.

- a) **Yokluk:** Bir hukukî işlemde kurucu unsurlardan birinin bulunmaması halinde işlemin hiç meydana gelmemiş sayılmasıdır. Hâkim tarafından re'sen nazara alınır.
- b) **Kesin Hükümsüzlük:** Hukukî işlemde temel unsurların bulunmasına rağmen geçerlilik şartlarının bulunmaması sonucu işlemin ölü doğmasıdır. Geçersizlik sebebinin sonradan ortadan kalkması halinde bile işlem geçerli hale gelmez. Hâkim tarafından re'sen nazara alınır.
 - İrade uyuşmasının, **consensus**'un gerçekleşmemesi,
 - Ayırt etme gücünün yokluğu,
 - İşlemin hukuka veya ahlaka aykırı olması,
 - Şekle tabi bir sözleşmede şekle uygunsuzluk,
 - İşlemin konusunun objektif olarak imkânsız olması,
 - **Mancipatio, emancipatio, in iure cessio, acceptilatio** (ibra) **ve datio tutoris** (vasi tayini) işlemlerinin vade veya şarta bağlanması,

İşlemi kesin hükümsüz kılar.

İşlem **ius civile**'ye göre kesin hükümsüzse, **praetor** dava hakkı tanımaz veya hile def'i gibi bir yolla geçersiz kılar.

Sebebe bağlı olmayan **stipulatio**'larda işlem geçerlidir ancak sebebin ahlaka aykırılığının tespiti halinde **praetor** bu işlemde dolayı talep edilen davayı reddeder veya **formula**'ya bir **exceptio** koyardı.

- c) **İptal Edilebilme:** İşlemin hükümsüzlüğü askıdadır ve ortadan kaldırılabılır. İşlemin kaderi, taraflardan birinin kararına bağlıdır. Hukukî işlem önceden geçerlidir ancak iptal yetkisinin kullanılmasıyla geçmişe etkili olarak hükümsüz hale gelebilir. Hak sahibinin iptal hakkını kullanmaması veya işlemi onaylaması durumunda işlem geçerlilik kazanır.

Bir kimsenini, alacaklılarından kurtulmak için mallarını üçüncü kişiye devretmesi durumunda, **praetor** zarara uğrayan alacaklıya bir **in integrum restitutio** (eski hale iade) tanıyarak tasarruf işlemini geçersiz kılar. Bu kararın verildiği diğer haller de iptal edilebilir kategorisine girebilir.

İrade ve Beyanına Ait Bozukluklar:

-Roma'da **ius civile**'nin sadece şekle önem veren yapısı zamanla etkisini yitirmiş, hukukî işlemlerde iradeye verilen önem artmıştır. Bunun doğal sonucu olarak iradenin ve irade bozukluklarının nazara alınması gerektiği kabul edilmiştir.

-**Bono fides**'e tabi işlemlerde başlayan bu gelişme daha sonra **stipulatio**'ları da içine almış, en sonunda **Iustinianus** hukukunda taraf iradesi oldukça önem kazanmıştır.

-Roma'da irade ve beyan bir bütün olarak görülmüş, hatta hukukçular iradeye uymayan beyanı geçersiz saymışlardır. Klasik hukukçular için beyan sadece iradeyi açıklamaya yarayan bir araçtır.

İrade ile Beyan Arasındaki Kasti Uyumsuzluk Halleri:

-**Zihnî Kayıt (*reservatio mentalis*):** Bir kimsenin aslında istemediği bir konuyu beyan etmesidir. Hukukî yönden, böyle beyanda bulunan kişi beyanıyla bağlıdır. Beyanı yönelttiği kimsenin bu beyana yanlış anlam vermesine sebep olan kişi beyanının sonuçlarına katlanmakla yükümlüdür.

-**Şaka Beyanı:** Muhatabın, bir kimsenin ciddi olmayan beyanının ciddi olmadığını anlamadığı durumlarda hukukî işlem geçerli sayılır.

-**Muvazaa (*simulatio*):** Tarafların, beyanlarının iradelerine uygun olmayacağı konusunda anlaşmasıdır. Dış dünyaya yansıyan işlem hiç hüküm ifade etmeyecektir veya işlemin önemli bir unsuru dış çevreye, gerçeğe uygun olmayan bir şekilde yansıtılacaktır.

***Mutlak Muvazaa:** Sadece dış dünyaya yapılmış gibi yansıyan tek bir muamele vardır. Çoğu kez hileli işlemlerdir.

***Nisbî Muvazaa:** İki işlem vardır. Bunların biri dışa karşı yapılmış görüntüsü veren muvazaalı işlemken diğeri ise bunun arkasına gizlenmiş olan ve tarafların gerçek iradesine uygun olan muameledir.

Roma hukukunda şekle bağlı işlemlerde irade önemli olmadığı için muvazaa dikkate alınamazdı. Asıl unsurun irade olduğunun kabul edilmeye başlanmasının ardından uyuşan beyanların gerçek iradeye uymaması nedeniyle muvazaalı işlemler geçersiz kılınmaya başlandı.

İradenin tamamen vurgulayıcı olduğu post-klasik devirde dış iradenin gerçek iradeye uymadığı için batıl olduğu, bunun arkasına gizlenmiş olan tarafların gerçek iradelerine uyan işlemin geçerli olabileceği, ancak bunun için gizli işlemin hukuk düzeninin aradığı unsurları taşıması gerektiği kabul edilmiştir.

İrade ile Beyan Arasındaki Kasti Olmayan Uyumsuzluk Halleri (Hata-Yanılma):

-Romalılara göre; irade, beyandan üstün tutulduğu için beyanlar değil, iradeler uyuştugu zaman **consensus** mevcuttu.

-Yanılmanın nazara alınması Roma'da rızâ sözleşmelerin kabulüyle başlamıştır. **Stipulatio** gibi şekilci işlemlerde belli kelimelerin soru ve cevapta kullanılarak şekle uyulmasıyla işlem geçerli olarak oluşurdu. Bu işlemlerde önceleri hatanın nazara alınması söz konusu değildi. Rızâ sözleşmelerde ise önemli olan **consensus** olduğu için sözleşmenin mevcut olduğunu söyleyebilmek için, taraf iradelerinin uyuşması gerekmekteydi.

-İşte Roma'da hata halleri **consensus'**u ortadan kaldıran irade uyumsuzluğunun bulunduğu haller olarak ortaya çıkmıştır. Yani hata ile irade uyumsuzluğu (**dissensus**) arasında bir fark yoktur, ikisi de aynı kurallara tabidir. Sonuç olarak, Roma'da yanılma durumunda işlemin ya da sözleşmenin meydana gelmediği görüşünde bulunduğu, sözleşmesinin kesin hükümsüz konumda bulunduğu söylenebilir.

-Roma hukukunda hatanın değerlendirilmesi bir yorum meselesidir

-İstemeyerek ya da bilmeyerek yapılan beyan bozuklukları, yanılma sayılabilir. Beyan, iradeye uygun sanılarak ve isteyerek yapılmıştır, fakat "hata" ile yanlış olmuşsa, beyanda bozukluk vardır. Hataların bazıları "esaslı"dır ve hukukî işlemi iptal ettirebilir. Bu esaslı hata halleri şunlardır:

a) İşlemin Niteliğinde Yanılma (*Error in Negotio*):

-Burada yapılan hukukî işlemin türünde hata mevcuttur. Yanılan taraf aslında yapmak istediği sözleşmeden farklı bir sözleşme için beyanda bulunmaktadır.

b) Şahısta Yanılma (*Error in Persona*):

-Bu hata türünde hukukî işlemin yapılmak istendiği veya işlemde yarar görececek kişinin kimliğinde hataya düşülmüştür.

-Şahısta hata ancak hukukî işlem için “şahsın” önemi varsa esaslı hata sayılır. (Örn; ödünç verilen parada şahsın önemi varken sadakada yoktur.)

c) İşlem Konusunda Yanılma (*Error in Corpore, Error in Obiecto*):

-Malın maddesinde veya işlemin konusunda yanlış meydana gelmektedir. İrade beyanına konu olan malın başkasıyla karıştırılmasıdır.

-Miktar üzerine yanlışmalarda işlemin tamamı geçersiz olmaz, tereddüt olmayan miktar geçerli olmaya devam eder.

-Roma hukukunda hatanın değerlendirilmesi bir yorum meselesidir. İradelerin uyuşmadığı sonucuna varılırsa muamele batıl olurdu. Ancak yanlış nitelermeye rağmen yorum sonunda yanlışma olmadığının ortaya çıkmasıyla işlem netice doğurur.

-İradenin açıklandığı kimsenin, yanlış açıklanan iradede neyin kastedildiğini doğru olarak anlaması durumunda beyandaki yanlışlar, kapalı ifadeler işlemin geçerliliği etkilenmez.

-Roma kaynaklarında mazur görülebilen hataların olaylara ilişkin bilgisizlikler, hatalar olduğu; ancak hukuka ilişkin hata veya bilgisizliklerin dikkate alınmayacağı belirtilmiştir.

İradenin Oluşumundaki Bozukluklar:

-İrade beyanı, dış dünyaya yansıyana kadar iki büyük aşamadan geçer: iradenin oluşumu ve irade beyanının oluşumu. İrade; hür, serbest, bilinçli bir şekilde olmadığında iradenin bozukluğundan söz edilir.

a) Nedende Yanılma (Saik):

-Bu yanlışma tipinde irade oluşurken hata edilmektedir. İrade ile beyan arasında farklılık olmamasına rağmen beyan edilen irade yanlışlar neticesinde oluşmuştur.

-Kural olarak nedende yanlışma, hukuk düzenince dikkate alınmaz.

-Neden, bir kimseyi belirli bir sonucu istemeye yönelten etkenlerdir. Bu etkenler kişiden kişiye değişiklik gösterebilir. Dışa aksetmediği sürece iradeyi anlamak mümkün olmadığı için iradeyi oluşturan iç sebepleri de bilmek imkânsızdır. (Örn; bir kimsenin tayininin çıkacağını düşünerek başka bir yerde ev satın alması)

-Beyan hatalarında irade geçerli olarak oluşmuştur ancak beyan ile irade arasında bir çelişki mevcuttur. Saik hatasında ise irade ile beyan arasında bir çelişki mevcut olmayıp irade hatalı olarak oluşmuştur.

-Tarafların sözleşmenin konusu üzerinde anlaştıkları, fakat bu konunun, malın nitelikleri üzerinde yanlış teşkil ettiği durumlarda Romalılar meseleci bir anlayışla yaklaşmışlardır. (bir kimsenin gümüş kaplama tepsiyi saf gümüş sanarak alması, bir kimsenin oğlunun öldüğünü sanarak başkasını mirasçı tayin etmesi gibi) Farklı görüşler mevcuttur.

-Bir kimsenin hukuk kurallarını bilmediği için bir işlem yaptığını iddia etmesi mümkün değildir.

b) Aldatma (Hile, Dolus):

-Aldatma halinde bir kimse diğerinin zihninde yanlış fikirler uyandırarak onu işlem yapmaya yönlendirmektedir. Burada da irade hatalı oluşmakta, ancak buna yanılan kişinin bilgisizliği, dikkatsizliği değil başkasının hileli davranışları neden olmaktadır.

-Açıklama yapması gereken tarafın susması da hile kabul edilmektedir.

-**lus civile**, hileli davranış sonucu ortaya çıkan işlemi, irade mevcut olduğu için geçersiz saymaz. Hile yüzülen düşülen hatanın “esaslı hata” olması durumunda ise işlem hata bakımından iptal edilebilir.

-Hileli davranışta bulunan kişiye karşı **actio doli** isimli ceza davası açılabilirdi. Bu dava, başka bir dava bulunmadığında kullanılırdı ve talî bir davaydı. Bir yıl içinde açılması gerekirdi. Hilenin haksız fiil olması sebebiyle sadece hileli hareketten zarar gören kimse tarafından açılabilirdi. Dava neticesinde mahkûm olan kimse **infamis** (şerefsiz) hale gelirdi. Bu kişinin, dava bitmeden önce hile ile elde ettiğini geri vermesi durumunda kişi **infamis** olmaktan kurtulurdu.

-Hile sonucunda borç altına girmiş kimseye açılan davalarda **exceptio doli specialis** öne sürülürdü ve edim yerine getirilmezdi. Hilenin iyi niyete tabi muamelelerde yapılması durumunda **exceptio**’nun **formula**’da yer alması gerekmezdi, hâkim tarafından hile re’sen nazara alırdı.

-**Dolus** halinde borçlu edimi yerine getirmişse, **in integrum restitutio** ile muamele hiç yapılmamış hale gelirdi.

c) Korkutma (Tehdit, Metus):

-Manevi zorlama, psikolojik korkutma sonucu bozuk olarak oluşan bir irade söz konusudur. Maddi zorlama hallerini (birinin elinden tutarak senet imzalatma) kapsamaz, bu durumlarda zaten irade beyanının var olmadığı kabul edilir.

-Söz konusu tehdit ciddi ve büyük bir korku yaratacak boyutta olmalıdır.

-İptali söz konusu işleme, ilgili kimsenin belli bir süre itiraz etmemesi durumunda işlem geçerli hale gelir.

-**lus civile**’ye göre, tehdit altında oluşturulan işlemler de geçerli sayılmaktaydı. Ancak **praetor**’ler bu durumlar için üç adet koruyucu tedbir öngörmüştü:

- **In integrum restitutio (eski hale iade)**
- **Actio metus:** Tehditten itibaren bir yıl içinde zararın dört katının, bir yılın ardından ise ancak zarar talep edilebileceği aynî davadır. Tehditle asıl sahibinin elinden çıkmış malı elinde bulunduran üçüncü kişilere karşı da açılabilir (**actio in rem scripta**).
- **Exceptio metus:** Tehdit altında borçlanmış kimseye karşı açılan alacak davalarında ileri sürülebilecek olan defidir.

-İyiniyete tabi işlemlerde hâkim tehdidi re’sen nazara alabilirdi.

Temsil ve Munzam (Ek) Davalar:

1- Temsil:

-Birçok zaman, hayat ilişkileri, işlemin bir başkası tarafından görülmesini gerektirir; hukukî işlemin yapılması için başka kişilere ihtiyaç duyulur. Bu ihtiyaç fiili ve hukukî olabilir. Bir kişi günlük hayatta kendisi için gerekli olan bütün işlemleri bizzat yapamaz veya yapmak istemez. Yoğunluk, hastalık, yeterli bilgi ve beceriye sahip olmama gibi sebepler; işlemlerin başkası tarafından yapılması gereksinimini ortaya çıkarabilir.

-Bazı hallerde ise, kişinin bir işlemi bizzat yapması kanun tarafından engellenir.

-Temsil genel olarak başkası için işlem yapmak şeklinde tanımlanabilir. **İradi temsilde**, kişi, bir işlemi istediği kişiye yaptırabilir ve çoğu durumda temsilci hukukî işlemin yapılıp yapılmayacağına ve içeriğine bizzat karar verir. Hukukî sonuçların doğması temsilcinin yapacağı işlemine bağlı olmakla birlikte temsil ilişkisinin doğması için temsil edilenin bu konuda iradesinin varlığı şarttır.

-Temsil ilişkisinde üç kişi bulunur:

- **Temsil Edilen**
- **Temsilci**
- **Üçüncü kişi**

-Temsil yetkisini, temsilciye veren kişi temsil ilişkisini başlatır. Temsil yetkisi bir sözleşmeyle doğabileceği gibi tek taraflı bir irade beyanı ile de verilebilir.

- Temsil yetkisinin başlaması için vekilin de söz konusu işlemi yapmayı kabul etmesi gerekmektedir.

-Temsil, kendi içinde **doğrudan (vasitasız) temsil ve dolayısıyla (vasıtalı) temsil** olmak üzere ikiye ayrılır.

- a) Doğrudan Temsil:** Temsilci, temsil edilen adına ve hesabına üçüncü kişi ile işlem yapar. Bu işlemin sonuçları doğrudan temsil edilen ve üçüncü kişi arasında doğar. Bu tür temsilde, temsilci ile üçüncü kişi arasındaki hukuki işlem bu kimselerin iradelerine dayanır ancak irade beyanlarının sonuçları temsil edilen ile üçüncü kişi arasında meydana gelir. Temsilci, üçüncü kişi ile hukukî ilişkiye girerken temsil edilen nam ve hesabına hareket eder ancak beyan ettiği irade kendisinindir.

Temsilci, kendisine verilen yetkinin sınırlarını aşmamalı, işlem sırasında üçüncü kişi temsil yetkisinden haberdar edilmelidir. Aksi takdirde yapılan işlem kural olarak sadece temsilciyi bağlar, temsil edilene ait olmaz.

-Roma Hukukunda yoktur.

b) Dolayısıyla Temsil: Temsilci, üçüncü kişiyle olan işlemi kendi adına ancak temsil edilen hesabına yapar. Böyle bir işlemde doğan sonuçlar temsilci ile üçüncü kişi arasındadır. Temsilci, üzerine doğan hak ve borçları ayrı bir işlemle temsil edilene devretmek zorundadır. (Örn; temsil edilen için bir araba satın ve devralan temsilci bu arabanın mülkiyetini önce kendi elde eder, daha sonra ayrı bir mülkiyeti nakil işlemiyle temsil edilene nakleder.)

Bu temsilde, temsil yetkisinin üçüncü kişi tarafından bilinmesi şart değildir. Genelde bu yola, temsil edilenin gizli kalmak istediği hallerde başvurulur. Üçüncü kişi ile yaptığı işlemin sonuçlarını temsil edilene devredene kadar, temsilci, üçüncü kişiyle yaptığı işlemde otürü alacaklı, borçlu, malik sıfatlarını taşır. Temsil edilen, temsilci ile arasındaki ilişkiye göre (vekalet, vekaletsiz iş idaresi) dava açarak işlemde doğan sonuçların kendisine devrini talep eder.

Üçüncü kişi ile işlem yapan temsilcide başkası için hareket etmek (*alieno nomine agere*), başkasına ait işi görmek (*negotium alienum agere*) iradesi mevcuttur.

-Roma hukuku kural olarak doğrudan temsile değil, dolaylı temsile izin vermiştir. Bunun sebebi, Roma anlayışına göre bir işlemin sonuçlarının ancak taraflar arasında doğmasıdır. Hak, Romalılara göre hak sahibi olacak kimsenin kendi iradesiyle elde ettiği kudreti ifade ederdi. **Obligatio** (borç ilişkisi) de borçluyu alacaklıya bağlayan ve yine borçluyu fiziki varlığıyla sorumlu kılan kişisel bir bağdı (**iuris vinculum**). Şekilci işlemlerin sözlerini ancak taraflar söylediğinde, amaçlanan sonuçlar gerçekleşirdi.

-Doğrudan temsilci kabul etmeyen Romalılar, haberci (**nuntius**) aracılığıyla hukukî işlem yapılmasını caiz görmekteydi. Habercinin işlevi başkasına ait hukukî işlem iradesini üçüncü kişiye bildirmektir. Yani, haberci, kendi iradesini kullanarak temsil ettiği kişi için hukukî işlemde bulunan temsilciden farklı olarak, birisinin iradesini başka birine iletmek hususunda aracılık yapmaktadır. (Örn; Bir **pater familias**'ın, 12 yaşındaki oğluna "Lucius'a git, atını teklif ettiği şartlarla satın almaya hazır olduğumu söyle" demesi üzerine Lucius'a giden çocuğun babasının hukukî işlem iradesini Lucius'a sadece nakletmesi)

Ius civile'nin şekilci işlemleri, haberci vasıtasıyla yapılamazdı. Çünkü, bu işlemler, ancak tarafların bir araya gelmesiyle yapılabilirdi. Sözleşme yapacak iki kişi arasında bir mektup görevi gören haberci, iyniyete tabi sözleşmelerde işlemin oluşmasına yardımcı olurdu.

2- Munzam (Ek) Davalar:

-Roma hukukunda doğrudan temsile pek ihtiyaç duyulmamasının en önemli nedeni, kölelerin ve aile evlatlarının yaptığı hukukî işlemlerden elde edilen hakların doğrudan **pater familias**'ın malvarlığına girmesidir. Aile evlatları ve köleler, daha önce belirtildiği gibi, **pater familias**'ların bir tür iktisap organıdır. Ailenin malvarlığının tek sahibi ve hâkimi durumda olan aile reisi, bilgisi olmadığı hallerde dahi kendisine bağımlı kimselerin yaptığı iktisapların sahibidir.

-Ancak hâkimiyet altındaki kişilerin esas itibarıyla borçlarından sorumlu olmamaları veya dava edilememelerinden doğan sorunları gidermek, üçüncü şahısların hâkimiyeti altındaki kimselerle işlem yapmaktan çekinilmesini engellemek için **praetor**'ler, aile reisine veya işin sahibine karşı **munzam (ek) davalar** açma imkânını vermeye başlamışlardır.

-Aile evladına veya köleye **peculium** tahsis edilmiş olması veya işlemin, efendinin malvarlığında artma meydana getirmesi halinde; **pater familias**, söz konusu işleme **peculium** miktarı veya artma oranında izin veya icazet verilmiş olması durumunda sınırsız sorumlu tutulurdu.

-Bir işletmenin başına yönetici (**institor**) veya bir gemiye kaptan atanmış olması halinde bu kişiler hür ise durum doğrudan temsile yaklaşmış bulunurdu. Kendi adamlarının yüklendiği edimlerin yerine getirilmemesinden dolayı uğranılan zarar, işletmenin sahibine **actio institoria**, gemi armatörüne **actio exercitoria** davaları açılarak talep edilebiliyordu. İş sahibinin sorumluluğu sınırsızdı.

-Munzam (ek) davaların özelliği, **formula**'sında işlemi yapan olarak üçüncü kişiyle sözleşme ilişkisine girenin (köle, aile evladı, **sui iuris** Romalı) adının yazılması; mahkûm veya beraat ettirilecek davalı olarak da **formula**'nın **condemnatio**'sunda **pater familias**'ın veya iş sahibinin adının yer almasıdır.

-Burada önemli olan nokta, aile evladı, köle, **institor** veya gemi kaptanı (**magister navis**) olarak görevlendirilmiş kimselerin yüklendikleri borçların asıl sorumluları olmasıdır. Doğrudan temsilde olduğu gibi, işlemi yapmış kimselerin aradan çıkarak işlemin bütün sonuçlarının aile reisi veya iş sahibi üzerine doğması söz konusu değildir. Aile reisinin veya iş sahibinin sorumluluğu işlemi yapan kimsenin sorumluluğuna ilave edilen, ek sorumluluktur.

-Bir kimsenin yetkisi olmadığı halde yaptığı tasarruflarda uygun bulunursa ve icazet verilirse işlemler geçerli hale gelirdi. Klasik kaynaklarda, icazet verilmesi durumunda işlemin icazet verene ait hale geldiği belirtilmektedir.

ROMA USUL HUKUKU

-Şekli hukuk olan **Usul Hukuku**, kişileri, haklarına yapılacak her türlü tecavüzden karşı korumak için ihtilafı hakları kesin hükme bağlayarak hak sahiplerinin haklarına kavuşmalarını sağlayan kuralları içerir.

-Hukukun ilkel olduğu durumlarda kişiler haklarını kişisel kuvvetle kendileri korur. Toplum teşkilatlandıkça bunun önüne geçmek için devlet tarafından koyulan bir düzene uymayı kabul etmiştir. Kamu düzeninin sağlanması için modern devletler, hakların korunmasını tekele almıştır.

-Roma Hukukunda, hakların korunmasının gelişmesinde uzun süre birbirinin yerini almayan, birlikte uygulanmaya devam eden iki ayrı usul sistemi yaratılmıştır:

a) Özel Mahkemeler Düzenlenmesi (*Orda Iudiciorum Privatorum*):

-MS 284 Yılına kadar etkili olmuştur

-Bu anlayışa göre hakların himayesi, bazı gelişmelerle birlikte, özel bir iş olarak kabul edilmektedir.

-Dava iki safhalıdır:

1- *Magistra önünde (in iure)*

-Taraflar ihtilaf haline düştüğünde, bir hakkı olduğunu ileri süren kişi diğerini magistra önüne davet eder.

-Yetkili mahkeme davalının ikametgah mahkemesidir. Ancak taraflar, bir borcun ifası için belirli bir şehir tespit etmişlerse o bölgenin mahkemesi yetkili olur.

-Magistra, tarafların iddiasını ve cevabını dinler, incelemeye uygun görürse davacıya bir **actio(dava hakkı)** tanır ve tarafları bir özel hakem seçmeye davet eder. Eğer taraflar bir hakem seçmezlerse magistra hâkimi kendisi belirler.

-**Actio**'nun tanınmasının ardından davanın sınırlarının belirlenmesi için **litis contestatio(davanın sınırlarının belirlenmesi)** işlemi yapılır. **Litis contestatio** ile davalının hangi şartlarda mahkûm edileceği kesin olarak saptanır ve dava kararın verilmesi için hâkimin önüne gönderilir.

2- *Hakem önünde (in iudicio)*

-Taraflar seçilen hâkimin önüne gider ve magistra tarafından tanınan **actio** sınırları içerisinde davalarına bakılır. Davacı iddiasını ispata çalışırken davalı ise kendini savunur. Hakem kanaatini edindikten sonra **sententia(karar)**'ını verir.

**Özel Mahkemeler Düzenlemesi kendi içinde iki usule ayrılır.

1- *Legis Actio'lar Usulü*

2- *Formula Usulü*

1- Legis Actio'lar Usulü:

-Beş adet “Kanunî Dava Şekli”nden oluşmaktadır.

-**Legis Actio**'lar kanunla tespit edilmişlerdir ve bu yüzden tıpkı kanun gibi, değiştirilemeyecek şekiller içerisinde ileri sürülmeleri gerekir. Belli kelimelere bağlı “kalıp” durumdadırlar. Bütün davalar bu beş kalıp-şekil içinde görülmek zorundadır. Bu nedenle **legis actio'lar** davadan çok davaların görülmesine yarayan “tip haline gelmiş şekillerdir”.

-Aşırı şekilcilerdir. Yanlış ya da eksik bir kelime kullanımı sonucunda hata yapan kişi davayı direkt olarak kaybederken, yine aynı şekilde davacının alacağından biraz fazla talep etmesi davanın kesin reddi ile sonuçlanırdı.

-Dava, davacının davayı açması ile başlar ancak her iki tarafın da davaya bizzat katılarak bazı faaliyetlerde bulunmak suretiyle onu yürütmesi gerekmektedir.

-Dava ehliyetine sahip olmanın şartları hür bir vatandaş olmak, sui iuris olmak, hak ve fiil ehliyetine sahip olmaktır.

- Köleler, kadınlar, (eski devirlerde) aile evlatları, yabancılar davalara taraf olamazlar.

-Davaya davette belirli bir şekil yoktur. Eğer davalı magistra önüne gitmekte zorluk çıkarırsa diğer taraf onu bizzat ve zor kullanarak magistra önüne götürebilir. Eğer davalı bu durumdan kurtulmak isterse belli bir günde magistra önüne gideceğini garanti eden bir **vindex(kefil)** gönderebilirdi.

-Bu usulde taraflar davayı kaybeden tarafın mahkûmiyetin gereğini yerine getireceğine dair bir **kefil** gösterirlerdi.

-**Legis actio** usulünde, taraflar bizzat davada hazır olmalıdır, üçüncü bir kişi tarafından temsil edilemezler.

- Ancak dava ehliyeti bulunmayan ya da kısıtlı olan kişiler davaya, vasilerinin veya kayyımlarının katılması ya da izni ile taraf olabilirler.

-**In iure** aşaması davaların **legis actio**'suna göre değişmektedir. **Legis actio**'lar içinde en yaygın kullanılanı **legis actio sacramento**'dur. İhtilafın aynî hak ya da şahsî hak olmasına göre iki şekli bulunmaktadır:

a) *Legis actio sacramento in rem*:

-Aynî ya da aile hukukuna dair mutlak hakların görüldüğü dava şeklidir.

-Dava konusu mal veya malın bir parçası magistra önüne getirilir. Davacı, mülkiyet hakkını temsil eden bir değnekle mala dokunur ve gereken sözleri söyleyerek malın kendisine ait olduğunu iddia ederdi.

-Bu noktada davalı **confessio(ikrar)** ederse dava sonuçlanmadan icraya geçilirdi. Aksi halde davalı da aynı sözlerle karşı iddiada bulunurdu. Bu şekilde davalı pasif bir rol oynamaz, davacının iddia ettiği hakkı reddetmekle kalmayıp kendi hakkını da ileri sürmektedir.

-Magistra onlara malı bırakmalarını söyleyerek ikisini de eşit konuma koyardı. Ardından tarafların, davanın konusunun önemine göre, **sacramentum** denen harcı yatırması gerektiğini belirtirdi.

-Magistra, malın zilyetliğini geçici olarak, haklı gördüğü tarafa verirdi. Bu mal davanın sonuna kadar, kefil gösterme şartıyla, o kişide kalırdı ve zilyetliği elde eden kimse, dava süresi boyunca söz konusu maldan faydalanabilirdi.

-Davanın tespitinin ardından hâkim seçilirdi.

-Hâkimler ilk olarak rahip hukukçulardan arasından, hukukun bu rahiplerin elinden çıkmasının ardından da magistra'da bulunan hâkimler listesinden seçilirdi. Ancak taraflar bu listenin dışında kalan onurlu ve güvenilir bir kişiyi de anlaşılarak hâkim yapabilirlerdi.

-Her iki tarafta malın kendilerine ait olduğuna dair delil gösterme yani ispat külfeti altındadır. Delil olarak çoğunlukla yazılı belgelere veya şahitlere başvurulurdu. Ancak bunlar dışında, hâkimi ikna için her türlü araçtan yararlanılabildi. Hâkim, bu delilleri değerlendirdikten sonra, aynı gün içerisinde kararını verirdi.

-Delilleriyle hâkimi ikna eden taraf davayı kazanmış olurdu ve dava konusu mal ile birlikte ödediği **sacramentum**u da geri alırdı.

-Hâkimin verdiği karar kesindir, aynı anlaşmazlık hakkında bir daha dava açılmaz.

b) *Legis actio sacramento in personam*:

-Davacı ve davalının eşit durumda olmadığı, birisinin diğerine karşı bir hakkını ileri sürdüğü, diğerinin de ikrar ettiği ya da davayı reddettiği dava türüdür.

c) *Legis actio per manus iniectioem*:

-Hakkın tespitinde değil, sabit bir hakkın yerine getirilmesinde başvurulurdu. Bu usule başvurabilmek için hâkim kararı ya da ikrar gerekmekeydi.

-İkrardan veya karardan 30 gün sonra davalı borcunu hala ödememişse, davacı davalıyı magistra önüne götürür ve gerekli sözleri söylerdi. Bunun ardından magistra borçluyu alacaklının hâkimiyeti altına sokardı ve borçlunun şahsı ile tüm malvarlığı alacaklının hâkimiyetine geçerdi. Alacaklı, borçluyu evine hapseder, ayağına çeki vurur, asgari miktarda beslerdi. Pazar günlerinde borçluyu mahkûmu da yanında pazara götürerek borcunu ilan eder, bu borcu ödeyerek onu kurtaracak birinin olup olmadığını araştırırdı. 60 gün içerisinde borcu ödeyecek birisi ortaya çıkmazsa alacaklı mahkûmunu Tiber nehrinin ötesinde köle gibi satabilirdi.

-Örf ve adetler daha sonradan borçluyu satma usulünü kaldırmış, ona çalışarak borcunu ödeme ve özgürlüğünü kazanma imkânı tanımıştır.

-Alacaklının el koyma iddiası ile karşılaşan kimse el koyma hakkının olmadığını iddia edebilirdi. Bunun üzerine durum ayrı bir davada incelenir, karşı iddiasının haklı olmadığı anlaşılan borçlu borcunu bir misli fazla olarak öderdi.

2- Formula Usulü:

-**Legis actio**'nun aşırı şekilci ve kısıtlı olduğu için zaman geçtikçe belirli sakıncalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Yumuşaklıktan uzak oluşu, gelişme imkânı olmayışı, yeni ihtiyaçları karşılamayı, hakkaniyetin gerektirdiği inceliğe sahip olmayışı ve yabancılara uygulanamayışı **legis actio** yerine başka bir usulün ortaya çıkmasını gerektirmiştir.

-M.Ö. 367'de çıkarılan bir kanunla **consuller**in çok defa Roma'dan uzak kaldıklarını gözönüne alarak sadece yargılama işlerini yönetmekle görevli, **praetor** isimli bir magistratik kuruldu. Zamanla yargılama işlerinin çoğalması nedeniyle ve Roma vatandaşları ile yabancılar ve yabancılar arası anlaşmazlıkları çözmesi amacıyla M.Ö. 242 yılında **praetor peregrinus** adı altında yeni bir **praetorluk** kuruldu. Zaman ilerledikçe yetkileri yer veya konu itibarıyla belirlenen pek çok **praetorluk** makamı kurulmaya devam etti.

-**Praetor**'lar beyannamelerinde çeşitli ihtilaflar halinde hakkında yeni **formulalar** teklif ve ilan ederlerdi. Bu beyannameler yıllık olarak yapıldığından her **praetor** ihtiyaçları karşılamak amacıyla yeni **formulaları** beyannamelerine koydular.

-**Formula** usulü ile **praetorlar** değişen ihtiyaçlara uyum sağlamışlardır, uygulama alanlarını genişletmek ve yeni durumlara uygulamak için mevcut davalardan hareket etmişlerdir; ikinci aşamada **praetorlar** ve danışmanlar mevcut davalarla alakası olmayan tamamen yeni davalar hazırlamışlardır.

-**Formula**, davanın takip edeceği program hakkında hâkime hitap eden ve talimat veren yazılı bir belgedir. Davalar **legis actio**larda olduğu gibi iki aşamada görülür ancak şekilcilik oldukça azalmıştır. Her dava için ayrı bir **formula** hazırlanır ve her birine davayla alakalı her şey konurdu.

-Buradaki **litis contestatio** ile taraflar hâkimin vereceği hükme uyacaklarını belirtirlerdi.

-Hâkimler ise taraflarca seçilen özel kişilerdi. Başlarda hâkimler sadece rahip hukukçular arasından seçilirken sonradan Senatus üyeleri de hâkim olmaya başladılar, daha sonra şövalyelerin de hâkim olabileceği kabul edildi. M.Ö. I. Yüzyıldan itibaren hâkimlerin **praetor** tarafından her yıl hazırlanacak **albüm iudicum** adı verilen ve dürüstlükleri ve hukuk bilgileri ile tanınmış, kamu görevi olmayan kişiler içeren bir listeden seçilmesi kararlaştırıldı.

- Yabancılar da hâkim seçilebilirdi.

-Eğer taraflar bir hâkimi seçme konusunda anlaşamazlarsa, hâkim **praetor** tarafından seçilirdi.

-**Praetor** tarafların iddialarını ve savunmalarını dinledikten sonra davanın açılıp açılmayacağına karar verirdi. Davacının hukuka uygun taleplerini himaye ederdi.

-**Formula** verildikten ve taraflarca kabul edildikten sonra talebi değiştirmek veya bir yenisini sunmak imkânsız hale gelirdi.

-**Formula** usulüne geçiş yavaş yavaş olmuştur. Öncelikle **praetor peregrinus**un faaliyet alanında ortaya çıkmıştır ve M.S. I. Yüzyıldan itibaren **legis actio** usulünü geride bırakmıştır.

-**Formula** usulünün esas ortaya çıkış sebebi **legis actio**ların **peregrini** denen yabancılara uygulanamamasıdır.

-M.Ö. II. Yüzyılda çıkarılan bir kanunla **formula**lar kanunileştirildi. Bu sayede taraflar istedikleri takdirde bu usule başvurabilir oldular.

-Aile evladı da edilebilir hale gelmiştir. Ancak aile evlatlarının malvarlıklarının bulunmayışı davacının dava sonucu ulaştığı hakkını tam olarak elde edememesine sebep olmuştur. Aynı şekilde kadınlar da kendi ihtilaflarını dava ile takip edebilir hale geldiler. Yabancılar da dava ehliyetine sahip oldu.

- Kölelere dava hakkı yine tanınmamıştır.

-**Formula** usulünde dava ehliyeti bulunmayanların davada temsil edilme zorunluluğu vardır. Aynı zamanda tarafların magistra önüne vekil gönderebilecekleri kabul edildi. Yine aynı şekilde görev sebebiyle uzakta bulunanlar davalarını temsilci aracılığıyla açabilirlerdi.

-Davalar yine davacının teşebbüsü ile açılır ancak yürütülmesi için tarafların belli faaliyetlerde bulunması gerekirdi. Her iddiayı karşılayan ayrı bir **formula** düzenlenirdi.

-Dava, dava açmak isteyen kişinin, dava etmek istediği kişiyi magistra önüne çağırması ile başlardı. Davalı bu davete uymazsa dava yürümezdi. Ancak davete uymayan taraf için ayrıyeten bir ceza davası açılabilir.

- Taraflar, belirli bir günde magistra önüne gidileceğini kararlaştırabilirlerdi.
- Bu anlaşma genelde, davalının bir **stipulatio**su ile güçlendirilirdi ve davalı, kararlaştırılan günde magistra önüne gitmezse belli bir miktar para ödemeyi taahhüt ederdi.

-**Formula** usulü de iki aşamada gerçekleşirdi:

a) *Magistra önündeki safha (in iure):*

-Tarafların her ikisinin de magistra önünde hazır bulunması gerekir.

- Taraflar magistra önünde bir vekil tarafından temsil edilebilirlerdi.

-Davacı, davalıya dava konusunu açıklar ve mayistradan belli bir davanın kendine verilmesini isterdi. Bu usulde sözler artık şekle ve kanunî terimlere bağlı değildir. Taraflar savunmalarını istedikleri şekilde açıklayabilirlerdi.

-Magistra dava şartlarını inceledikten sonra, **praetor**, davacının isteğini **Edictum**'unda öngörölmüş **actio(dava hakkı)**yu haklı göstermediğine kanaat getirirse dava talebini reddederdi.

- Dava talebinin reddinde, davacının, durumuna uyan bir **actio** istememesi kadar, olayı bilerek veya bilmeyerek yanlış yansıtmaması da rol oynardı.

-Davalı, davacının iddiasını dinledikten sonra önünde dört seçenek vardır:

- 1- İkrar ederek davacının ileri sürdüğü hakkın veya olayın doğruluğunu kabul edebilir. Bu durumda icraya geçilir.
- 2- Davacının dayandığı olayı veya hakkı inkar eder. Bu durumda dava açılır ve hâkim önüne gidilir.
- 3- Davacının iddiasını kabul etmekle beraber mahkûm edilmesini haklı gösteren karşı bir iddia, bir **exceptio** (def'i) ileri sürer. Bu durumda **praetor, formula**ya davalının talep ettiği **exceptio**yu koyar.

- 4- Pasif bir tutum sergileyebilir. **Praetor** bu durumda davalının, davacının hâkimiyeti altına alınmasına izin verebileceği gibi davalının bütün malları üzerinde icraya geçilmesine de karar verebilir.

-Magistra, tarafları dinledikten sonra, iddiayı incelemeye değer bulursa davacıya istediği **actio**yu ve davalıya istediği **exceptio**yu vermeye hazır olduğunu açıklar. Bunu üzerine dava konusunu içeren bir **formula** hazırlanırdı ve **formulanın** hazırlanmasının ardından taraflar aralarındaki ihtilafı çözmesi için bir hâkim seçerlerdi.

-**Formula** magistranın ağzından uazılmış gibi düzenlenen ve hâkime davayı karara bağlaması için emir ile yetki veren yazılı bir belgedir, hâkime ihtilafın nasıl bir programa göre çözüme bağlanacağını gösterir.

-Mahkeme kararının tarafları bağlayabilmesi için, taraflar **formulayı** ve mahkemenin yetkisini önceden kabul etmelidirler. Bu da **litis contestatio** ile olur.

-**Litis contestatio** tarafları mahkeme tarafından verilecek karara uymakla yükümlü kılar. **Litis contestatio** ile aynı anlaşmazlık konusunda yeni bir dava açma imkânı ortadan kalkar.

-**Litis contestatio**dan itibaren davalının borcu artık ihtilafa gidilmesine sebep olan hukukî ilişkiden doğan borç değildir. Davalının borcu “hâkimin verdiği karara uymak”tır.

-Formula belli kısımlardan oluşur:

- ✓ **Demonstratio:** Tutarı kesin olarak tayin edilmemiş olan alacak haklarını koruyan davalarda bulunur ve hâkime davacının talebinin hangi olaya dayandığını gösterir. **(OLAYIN AÇIKLANMASI)**
- ✓ **Intentio:** Davacının talebini belirten bölümdür. Davanın temelini ve konusunu gösterir. Davanın konusu belli olabilir ya da olmayabilir. **(HUKUKÎ DAYANAKLARIN BELİRTİLMESİ)**
- ✓ **Condemnatio:** Bu kısımda hâkime davalıyı mahkûm etmesi veya beraat ettirmesi için yetki verilmektedir. Hâkime, davalıyı belli bir miktara mahkûm etmesi belirtilebilir ya da bu miktar hâkimin takdirine bırakılabilir. **(SONUÇ)**

-Formula'nın istisnâî kısımları:

- ✓ **Exceptio:** Davalı davacının iddiasını kabul etmekle birlikte mahkûmiyeti önleyecek bir olayı ileri sürmektedir. **Formula** usulüyle ortaya çıkmıştır.
Def'i, magistra tarafından hâkime istisna yapma emri ve yetkisi tanıyan bir bölümdür. **Intentio** doğru olsa bile **exceptionun** dayanağı geçerli ise hâkim davalıyı mahkûm etmemelidir.
Davalı, ileri sürdüğü **exceptio**yu kanıtlamakla yükümlüdür.
- ✓ **Adiudicatio:** Terekenin veya müşterek malın taksimi yahut sınırlarının tespit edilmesi için açılan davaların **formulalarında** bulunurdu ve davanın taraflarına müstakil bağımsız mülkiyeti tesis için hâkime yetki verirdi.

- ✓ **Praescriptio:** Davacı lehine veya davalı lehine olabilir. Davacı lehine olanlar **litis contestation**un borcu sona erdirici hükümlerini sınırlamaya yarar.

Örn: Borçlunun taksitle ödemek üzere girdiği borcun bazı taksitlerini ödememesi durumunda **stipulatio** sebebiyle kendisine dava açıldığında **litis contestatio** ile borcu tamamen sonra erel ve vadesi henüz gelmemiş taksitler de sona ererek bir daha dava edilemeyecektir. Bunun önlenmesi için **formulanın** başına dava “vadesi gelmiş olan taksitler üzerine cereyan etsin” şeklinde bir kısım konur ve bu suretle **litis contestation**un sonraki taksitler üzerindeki etkisi durdurulurdu.

b) *Hâkim önündeki safha (in iudicio):*

-İddia ve savunmanın ispatı ve ihtilafın karara bağlanması aşamasıdır.

-Duruşma herkese açık şekilde görülür.

-Hâkim, **praetor** tarafından kendisine havale edilen **formulanın** metnine ve kalıplarına uymak zorundadır.

-Hâkim; önce tarafların ileri sürdüğü olayların doğru olup olmadığını incelemek, sonra da o olaylardan bir hukukî dayanak, hakkın korunmasını gerektiren bir sebep olup olmadığına karar vermekle yükümlüdür. Bu aşamada ilke olarak hâkim, tarafların getirdiği delillere göre karar verir.

-Hâkim bunun yanında davacının bir hakkı olup olmadığı, malın davacıya ait olup olmadığı gibi bazı hukukî meseleleri de çözüme bağlamalıdır.

-**In iudicio, in iure** aşamasına göre daha az şekilcidir. Hâkim kanaat getirmekte tamamen serbesttir.

-**In iudicio** aşamasında hazır bulunmayan veya vekil yollamayan taraf davayı kural olarak kabul ederdi.

-Hâkim görevini yaparken biçimsel kurallara tabi değildi. Taraflar, hâkimi ispat için her türlü ispat aracına başvurabilirdi. Kural olarak ispat yükü davacıya aitken davalının da karşı iddialarda bulunması durumunda davalıya da iddialarını kanıtlama yükü doğardı.

-Hâkim, hukukçuların görüşlerini alabilirdi, ancak bu görüşlerle bağlı değildi.

-**Formula** usulünde hâkimi uyuşmazlık hakkında yeterince kanaat edemediği takdirde uyuşmazlığın kendisi için açık olmadığına yemin ederek hüküm vermekten kaçınabilirdi. Bu durumda **praetor**, tarafların üzerinde anlaşmaları başka birisini hâkim olarak atardı.

-Eğer hâkim davayı yürütmeyi tercih ederse **formuladaki** talimatlara sıkı sıkıya bağlıydı. Bu sebeple, hâkim tarafından tespit edilen olaylar **formulada** ileri sürülen olaylarla aynı değilse hâkim, davalıyı beraat ettirmek zorundaydı.

Örn: Davacının belli bir mal yerine yanlışlıkla başka bir malı talep etmesi durumunda hâkim durumu düzeltemez ve iddia yanlış olduğundan davalıyı beraat ettirirdi.

-İyiniyet davalarında hâkimin **formulaya** olan sıkı sıkıya bağlılığı hafiflemekteydi. Anlaşmazlık konusunu para olarak takdir ederken **formulada** belirtilen olaylarla yetinmeyerek, iyiniyete uygun her olayı, gerekirse davanın tespitinden sonraki olayları da göz önünde bulundurabilirdi. Aynî davaların **formulalarına** uygun olarak hâkim, **litis contestatio**tan sonra malı davacıya iade, davalıyı da beraat ettirirdi. Zira aynî dava **formulaları** hâkime eğer mal geri verilmezse mahkûmiyet kararı vermesini emretmekteydi.

c) *Sententia (karar)*:

-Kanaat edinen hâkim, kararını verirdi.

-Önceleri sözlü olarak bildirilirken, daha sonraları, ispat amacıyla taraflara, yazılı olarak verilmekteydi.

-Karar verdikten sonra hâkimin göreviyle birlikte hâkimlik sıfatı da sona ererdi.

-Davayı halleden mahkemenin üstünde bir mahkeme bulunmadığı için hâkimin kararına itiraz edilemezdi.

- Ancak taraflardan birinin akıl hastası olması, hâkimin taraflardan birine söz hakkı vermemesi ya da **formula**yı kasten ihlal etmesi durumunda hükmün geçersiz olduğu iddia edilebilirdi.

-Karardan sonra aynı ihtilaf tekrar dava konusu olmazdı.

Davaların Tasnifi:

a) *Özel Hukuk Davası – Kamu Hukuk Davası:*

-**Kamu hukuku davası**nın amacı, hukuk düzenini ihlal eden eylemlere yaptırım getirmektir. Bu eylemler, devletin düzenli işleyişine ve güvenliğine zarar veren ya da söz konusu düzeni tehdit eder; toplumdaki düzenli hayatta karışıklık yaratırlar.

-**Özel hukuk davası** ise, kişilerin menfaati için konulmuştur ve haklarını korumak için kişilere bu dava verilir.

-Genel olarak, iki dava tipi amaçları açısından tarif edilebilirler. **Kamu hukuku davası**, kamu hukuku ilişkilerine; **özel hukuk davası** ise, kişilerin haklarına aittir.

-Usul hukukunda, ikisi arasında bir ara şekil de mevcuttur. Bu, **idari davadır** ve kişinin menfaatinin devletle veya devletten ayrı bir tüzel kişi ile çatışması halinde söz konusu olur.

-Roma Hukuku, üç tip davayı da tanımaktadır.

-

-Her **özel hukuk** davası, tarafların teşebbüsüne dayanır; çok az istisna dışında, yargı organları davaya ilişkin kişinin talebi üzerine müdahale ederler. Tarafların, kendilerine ilişkin işlemlerle devam etmemeleri durumunda davanın devamı söz konusu olmaz.

-Tarafların ileri sürdükleri olaylar dikkate alınarak verilen son karar, taleplerin kabul edilip edilmediğini gösterir.

-Roma Usul Hukukunda (kamu davaları ve **formula** usulünde), kararı, yargı ile görevli olan **magistra** vermez; dar anlamı ile yargı işleri, yani davanın incelenmesi ve karar, devlet memuru olmayan hâkimlere verilir.

-**Formula** usulünde bu hâkim veya jüri üyeleri taraflarca anlaşmalı olarak seçilirdi.

-Tarafların, **magistra**'nın davanın içeriğini düzenlemek ve davanın görülmesi için oluşturduğu **formula**'yı kabul etme konusunda anlaşamaması durumunda, davalı, dava aleyhine sonuçlanmış gibi sonuçlarla karşılaşır.

-Zamanla sayıları oldukça artan **actio**'lar, bazı ayrımlara tabi tutulmuşlardır:

1- *Ius Civile – Ius Honorarium* Davaları:

-Davaların *formula*'larında, *intentio* kısmındaki iddianın, *ius civile*'nin tanıdığı bir hakka dayanması söz konusu olduğunda; *formula*'ya ve davasına *in ius conceptia* (bir hakka dayanan) denir. Bu davalar *ius civile* davaları kabul edilir.

-*Praetor*'ların *ius civile*'nin dava ile himaye etmediği bir ihtilafı, *actio* ile korumak istedikleri durumlarda, *formula*'nın *intentio* kısmında zikredilecek bir *ius civile* hakkı olmadığı için *praetor*, korumak istediği olayı zikreder. Bu davalar, *praetor*'ların tanıdığı davaların önemli bir kısmını teşkil eder.

-Aynı zamanda *praetor*'lar, *ius civile*'nin korumadığı bir ilişkiyi bir *ius civile* davasının uygulama alanını genişleterek de korumuşlardır. Önceden belirli ve dar bir çerçevede kullanılan *ius civile* davası, kıyas ve benzetme yoluyla benzeri halleri de kapsamaya başlar. Bu çeşit davalara ise *actio utilis* denir.

(Örn; önceden sadece maddi bir temas sonucu başkasının malında oluşan zararlar halinde uygulanabilen ve bir *ius civile* davası olan *actio legis Aquiliae*'nin, *praetor*'un yaptığı *utilis formula*'ları ile başkasının malına verilecek her türlü zararlara uygulanabilecek hale getirilmesi)

-Son olarak, *actio ficticia*, *praetor*'lerin, olmamış bir olayı olmuş gibi farz ederek, bir *ius civile* olgusunu, ortaya çıkan yeni bir olguya uygulaması sonucu meydana getirdikleri yeni dava türüdür.

(Örn; *actio Publiciana* isimli davanın *fictio* (faraziye)'su henüz geçmemiş olan zamanaşımı süresinin sona ermiş gibi kabul edilmesiydi.

Yabancı olduğu için bir *ius civile* davası olan *actio furti*'yi açamayan kimselerin durumlarında, *praetor*, hâkime, o yabancıyı Roma vatandaşı farz ederek kararını vermesini emrederdi.)

2- *Actiones in rem ve Actiones in personam*:

-Şahsi davalar, iki şahıs arasındaki münasebetlerden doğan hakların istenmesine yararlar ve sözleşmeden ve haksız fiilden doğan ihtilaf hallerinde bu davalar açılır. Bu davaların *intentio* kısmında hem davacı hem de davalının isimleri bulunur.

-Aynî davalar ise, hak sahibi ile mal arasındaki doğrudan ilişkilerden doğan hakların istenmesine yararlar. Bu davaların *intentio* kısmında, davalı, söz konusu hakkı ihlal etmiş herhangi biri olabileceği için, sadece davacının ismi vardır.

3- İyiniyet davaları (*Iudicia bonae fidei*) – Dar hukuk davaları (*Iudicia stricti iuris*):

-Roma Hukukunda büyük rolü olan davadır.

-Dar hukuk davaları, olaylara ve hukukî dayanaklara tamamen bağlıdır. *Condictio* adını taşıyan davaları ve *praetor*'luk kurulmadan önceki bütün davaları kapsar.

-*Praetor*, bazı davaların *formula*'larına *ex fide bona* yani "iyiniyet gereğince" kalıbını ilave ederek bu davaları iyiniyet davası haline getirmekteydi. Dar hukuk davalarında *formula*'ya sıkı sıkıya bağlı kalmak zorunda olan hâkim, iyiniyet davalarında geniş bir takdir yetkisine sahipti.

-Taraflar, aralarında bir anlaşma yaptıkları zaman, konularıyla ilgili her türlü ayrıntıyı tespit edemedikleri için hukukî ilişkilerde iyiniyetin dikkate alınması çok önemli bir yeniliktir. Hâkim, bu sayede, bir hukukî işlemde doğan ihtilafı incelerken, durumu ve şartları göz önünde bulundurarak, dürüst bir kimsenin nasıl hareket etmesi gerektiğini düşünür ve iyiniyetin getirdiklerini dikkate alır. Dar hukuk davasında ise, önceden kararlaştırılan edim dışında başka bir talepte bulunulamaz.

-Aynı şekilde, bir sözleşme yapılırken; şekle bağlı olmayan **pactum** (anlaşma)'la herhangi bir husus kararlaştırılabilir. Söz konusu akitten dar hukuk davasının doğması durumunda, **pactum** ile taahhüt edilen şeyler, o davayla istenemez.

(Örn; ödünç sözleşmesinden dar hukuk davası doğduğu için, bu sözleşme yapılırken bir **pactum** ile şart koşulan faiz, ödünç davasıyla istenemez. Faiz anlaşmasının, ayrı bir sözleşme olan **stipulatio** yapılması ve zamanı geldiğinde bu faizin **stipulatio**'dan doğan dava ile istenmesi gerekir.

Buna karşılık, alım satımdan iyiniyet davası doğar ve bir **pactum** ile şart koşulan faiz, alım satımdan doğan dava ile istenebilir.)

-Dar hukuk davalarında, **exceptio**'nun dikkate alınması için mutlaka **formula**'da bulunması gerekirken iyiniyet davalarında böyle bir durum söz konusu değildir. Hâkim, **intentio**'daki **ex bona fide** yazısı gereği davalının karşı iddialarını dikkate alabilir.

-İyiniyet davalarının sayısı hızla artmış,

- **Principatus** devrinde alım, satım, **locatio conductio** (kira, iş, eser sözleşmeleri), vekalet, şirket, inancılı sözleşmeden, vesayetten doğan davalar;
- **Gaius** zamanında vekaletsiz iş görmeden, saklama sözleşmesinden (**depositum**), ve evli kadının malvarlığına ilişkin ihtilaflardan doğan davalar;
- **Iustinianus** devrinde ise birçok dava iyiniyet davası haline gelmiştir.

-Bu gelişmelere rağmen iyiniyet kuralı, Borçlar Hukukunun tamamını kapsayan genel bir ilke haline gelmemiş, tüketim öduncünden (**mutuum**) ve **stipulatio**'dan doğan davalar dar hukuk davaları olarak kalmıştır.

4- **Actiones arbitrarie:**

-Bazı davaların **formula** kısımlarında **intentio** ile **condemnatio** arasında, hâkimin bir talimat vermesi için yer bırakılır.

-**Formula** usulünde mahkûmiyet, ihtilaf ne olursa olsun paradır. (Örn; bir arazi için istihkak davası açılırsa, hâkim, dava kazanılırsa arazinin iadesine değil; arazinin değerinin ödenmesine karar verir.) Ancak bu durumun davacıyı her zaman tatmin etmemiştir.

-İhtilaf konusu olan malın telef olması ya da ortadan yok olması durumlarında, davalıyı, nakdî tazminata mahkûm etmekten başka çare yokken; hâkimin, malın aynen iade edilme imkânının olduğuna kanaat getirmesi durumlarında, hâkim davalıya, malı geri vermesi gerektiğini bildirir. Bir karar niteliğinde olmayan bu talimata **clausula arbitraria** (seçimlik şart) denir.

-Davalı, isterse bu talimata uymaz ve hâkim tarafından belli bir miktar para ödemeye mahkûm edilir. Ancak malın değerinin davacı tarafından takdir edilmesi davalının işine gelmeyeceği için davalı çoğu kez malı iade etmeyi tercih eder. Bu tür davalara ise **actio arbitraria**'lar denir.

-

*

Actiones rei persecutoriae: Malvarlığında meydana gelen zararın giderilmesi için açılabilen tazminat davaları

Actiones poenales: Ceza davalarıdır. Roma'da haksız fiillerden genellikle ceza davaları doğardı ve fail, verdiği zararın kat kat fazlasını ödemeye mahkûm edilirdi.

- Aynı haksız fiilden doğan ceza ve tazminat davaları birlikte açılabilirdi.

Actiones mixtae: Hem ceza, hem de tazminatı hedef alan davalardır. Çoğu kez davalının, davacının iddiasını inkar etmesi sonucu açılırdı.

- Ceza davaları failin mirasçılara karşı açılmaz ancak fail ölmeden önce **litis contestatio** yapılmışsa davaya devam edilir.
- Buna karşılık haksız fiile uğrayanın mirasçıları kural olarak, miras bırakanın açabileceği ceza davalarını açabilir.
 - Bunun istisnası **iniuria**'da görülür. Burada gaye esas itibarıyla mağdurun intikam hissini tatmin etmek olduğu için **actio iniurarum**'u ölenin mirasçısına geçmez.

*

- ✓ **Actiones privatae – Actiones Populares:** Davalar genel olarak şahsi menfaatleri ihlal edilen kimseler tarafından açılır (**actiones privatae**). Buna karşılık bazı davaları Roma Halkı adına herhangi bir Roma vatandaşı açabilir. **Actiones populares** adı verilen bu davalarla davalı bir miktar para ödemeye mahkûm edilirdi. Bu davalarda davalıya verilen para cezasını davacı alırdı.

*

-Çeşitli davaların tasnifi **formula** usulü ve kısmen kanunî davalarla uyum sağlamaktadır.

Kararın İcrası:

-İcra usulünde, **legis actio**'lara nispetle önemli değişiklikler vardır. Eski **manus iniectio** (el koyma) yerine, karardan otuz gün sonra **actio iudicati** isimli bir icra davası açılır.

-**Actio iudicati** normal bir dava görünümündedir. Usul davasının mahkûmu, burada davalı konumunda bulunur ve eğer, mahkûm edildiğini itiraf ederse derhal cebrî icraya geçilir. Davalı, bu noktada karar üzerinde bir tartışmada bulunamayacağı için ancak hiçbir mahkûmiyet kararının verilmemiş olduğunu ya da mahkûmiyetin kendisine yüklediği borcu ödemiş olduğunu iddia ederek itiraz edebilirdi. Her iki halde de, davalının haksız olarak itirazda bulunduğu anlaşılırsa, kişi, önceki mahkûmiyetinin iki katını ödemek zorunda kalırdı.

-Önceden icra daima şahıs üzerine iken yeni usulde mal üzerinde de icra şansı vardır. Eğer, mahkûm olan, ödemek için bütün gayretini sarf eder ancak yine de borcunu ödeyemezse; şahsı üzerine el koymanın bir yararı olmayacağından tüm mallarını teslim etmekle davadan kurtulurdu. Davalının, ödeme kabiliyeti olmasına rağmen ödemekten kaçınması hallerinde ise kişinin şahsı üzerine el konulabilirdi.

-Mal üzerindeki icra, borcun ödenmesi için birkaç malın satılması yetse bile, mahkûmun tüm malvarlığı üzerinde olur ve malları açık arttırma (**bonorum venditio**) ile satılırdı. Malları açık arttırmadan alan şahıs, mahkûmun halefi olur, malların borcunun tamamını ödemeye yetmeyeceği durumlarda daha önceden taahhüt etmiş olduğu oranda borçları öderdi. Bu halde, borçlu **infamis** olurdu.

İstisnaî Usul Vasıtaları:

-**Formula** usulünde hakların korunmasına yarayan bazı istisnaî araçlar vardır:

❖ **Interdictum'lar:**

-Magistra, **imperium**'una dayanarak bir işin yapılmasını emir veya yasak edebilirdi ve bu tür emirlere **interdictum**'lar denirdi. **Interdictum**'lar, çabuk sonuçlanmasında kamu yararı olan işlerin seri bir şekilde halledilmesi için kullanılırdı.

-Taraflardan birinin müracaatı üzerine hızla sonuç almak istendiği zaman bu yola başvurulurdu.

-Eyaletlerde valiler, Roma'da **praetor**'lar, bu tür emirleri hangi durumlarda vereceklerini ilan ederlerdi ancak **actio** açılır ve hâkim gerekli görürse, **interdictum**'un hükmü hâkim tarafından değiştirilebilirdi.

-Bir **interdictum**'un verilmesi halinde genellikle dava açılmasına gerek kalmaz, emri alan buna uyar ve gereğini yapardı. Bu sayede ihtilaf çözülmüş olacağından dava açılmazdı. Emre itaat edilmediği durumlarda, **praetor**'un emri karar niteliğinde olmadığı için dava açılması gerekirdi.

-**Interdictum**'lar genel olarak zilyetlikle alakalıydılar.

- **Zilyetlik** kavramı, **praetor** tarafından oluşturulmuştur. **Praetor**'ler, kamu düzeni gereğince, mülkiyet hakkından bağımsız olarak eşya üzerindeki fiilî hâkimiyeti olanların durumlarını korumuştur.
- **Zilyetlik**, **interdictum** aracılığı ile kamu düzenini bozanlara karşı zilyetleri savunmuş ve zorla mallarından alıkoyulanlara önceki durumlarını geri sağlamıştır.

❖ **Praetor stipulatio'lar:**

-**Praetor**'lar, bir kimsenin talebi üzerine, başka bir kişiyi onunla **stipulatio** yaparak borçlanmaya zorlayabilir; söz konusu kişinin **stipulatio** yapmaktan kaçınması üzerine mallarına el koyabilir, mallarını rehin alabilir ya da ona para cezası verebilirdi.

-Bu tür **stipulatio**'lar çok sayıdaydı ve **praetor**, **edictum**'unda bunları belirtirdi. Bu sayede **praetor**, **ius civile**'nin korumadığı bazı faaliyet ve durumları, bir **ius civile** davası olan **actio ex stipulatu** ile koruma imkânını buluyordu.

❖ **Zilyetliğin teslimi:**

-**Praetor**, bir kimseye ait olan malın zilyetliğini (**possessio**) başka bir kimseye verme yetkisine sahipti.

-**Praetor**'un bunu yapmak için çeşitli sebepleri olabilirdi. (Örn; yıkılma tehlikesi olan binasını tamir ettirmeyi vaat etmek istemeyenin binasının zilyetliğini bu durumdan şikayetçi komşuya vermek; yapılmasını emrettiği bir **stipulatio**'yu yaptırmak, maliki mahkemeye gelerek kendisini savunmaya zorlamak vs.)

-Zilyetlik davası **actio Publiciana in rem** ile korunmuştur.

❖ *In integrum restitutio* (Eski Hale İade):

-Kullanım alanı oldukça geniş olan *in integrum restitutio*, başka bir yöntem bulunamadığı takdirde, **praetor** tarafından, ilgili tarafın isteği üzerine, olay incelendikten sonra, yapılmış olan bir işlemin yapılmamış sayılması ve durumun eski hale getirilerek işlemin iptal edilmesidir.

-Dava dışı olan eski hale iade ile, gerçekleşmiş hukukî sonuç kaldırılırdı.

- *In integrum restitutio*, ilgiliye karşı bir **actio** açma hakkı olan kimsenin bu hakkı reddedilerek veya ilgiliye, **ius civile**'ye göre sona ermiş bir dava hakkı tanınarak gerçekleştirilirdi.

-Korkutma, aldatma sonucu yapılan hukukî işlemlerde; ergen küçüğün yaptığı işlemlerden yaşının küçüklüğü sebebiyle zarar görmesi durumlarında, alacaklılardan mal kaçırma gibi işlemlerde hukukî işlemler bu usulle iptal edilirdi.

-Bu önemli tedbir, **praetor** tarafında ihtiyatla kullanılmıştır. İşlemin yarattığı zararın ağır olması ve başka bir şekilde telafinin mümkün olmaması gerekir.

b) Fevkalade Usul veya Sistem Dışı Yargılama (*Cognitio Extra Ordinem*):

-Dava bir tek safhada ve devlet memuru önünde görülürdü.

-**Formula** usulünün uygulanması, bazı eyaletlerde mümkün olmamıştır.

-**Dominatus** döneminde, eyalet valileri, imparatorun vekili durumundadırlar ve **edictum** yayınlama yetkileri olmasa dahi, çok geniş yetkileri bulunmaktadır. Bizzat kendileri veya tayin ettikleri kimseler davaları baştan sona görerek hallederler. Ayrıca eyalet valilerinin usulleri eyaletten eyalete değişiklik görülmektedir. Fevkalade Usul, eyaletlerde gelişebileceği bir çevre bulmuştur. Eyalet valisi, imparatorun temsilcisi olarak, sistem dışı (**extra ordinem**) karar verme yetkisine sahiptir.

-**Formula** usulünün özellikleri bu usulde kaybolmuştur.

-Ayrıca, **Augustus**'tan itibaren Roma'nın içinde de, bazı ihtilaflar adî usulle değil, Sistem Dışı Usulle görülmeye başlanmıştır. (Örn; toplumu çok ilgilendiren bazı kira meseleleri, denizcilik davaları, şehirlerin besin maddelerinin sağlanması ile ilgili ihtilaflar, küçüklere yapılan haksızlıklar ve bazı miras işleri gibi)

-Nafaka ancak, Sistem Dışı Usulle istenebilmektedir.

-Bahsedilen anlaşmazlıklarda, hâkime daha geniş takdir yetkisi tanıma ihtiyacı doğdu ve bu yetkilerin; kişilerin seçecekleri bir özel hâkime tanınması yerine, devlet memuru statüsündeki hâkimlere tanınması ve ihtilafların bu hâkimler tarafından tamamen "Sistem Dışı Usulle" çözülmesi yoluna gidildi.

-Sistem Dışı Yargılamanın, özel kişiler arasındaki ihtilaflara uygulanmaya başlanmasına; sosyo-ekonomik şartların yarattığı yeni ilişkilerin ortaya çıkması neden oldu. (Örn; Roma'da avukatlık, doktorluk, öğretmenlik vb gibi zihin faaliyetini gerektiren işlerin ücret karşılığı görülmesi **ius civile** tarafından düzenlenmemesi; bu gibi kişilerin ücretlerine ait anlaşmazlıkların fevkalade usulle çözülmesine yol açtı.)

-Başlarda istisnai olarak kullanılan bu yeni usulü, imparatorlar da, otoritelerine daha elverişli olduğu için teşvik etmişlerdir ve sonunda Fevkalade Usul, kanunî bir usul haline gelmiştir. Hâkim, **formula** ile bağlı olmaktan kurtulmuştur.

-Davalı, davacının bir iddiası dolayısıyla karşı iddiada bulunabilmektedir. Alacaklı olan davacının aynı zamanda davalıya borcunun olması durumunda davalı kendi alacağını ileri sürerek takas isteyebilir hale gelmiştir.

-Mahkûmiyet, sadece paraya ait olmadığı için davalı için daha elverişli bir usuldür.

-Davanın taraflarına, üst makama itiraz imkânı tanımaktadır.

-İcra hukuku daha etkili olmuş, icralar kamu kuvvetiyle yapılmıştır.

-3. Yüzyılın sonuna doğru, fevkalade usul, **formula** usulünün önüne geçmiş, 4. Yüzyılın ortalarına doğru ise **formula** usulü kaldırılmıştır.

1- Yargı Teşkilatı:

-**Dominatus** döneminde idare teşkilatının değişmesi, yargı teşkilatının da değişmesine neden olmuştur. **Praetor**'un artık olmayışı nedeniyle yargı işlerinin başı, her alana hâkim olan imparator olmuştur. Davalar, imparator namına, imparatora bağlı ve aralarında kıdem farkı olan memurlar tarafından görülmeye başlanmıştır.

-Fevkalade usul, döneminin kurumlarıyla uyuşan, daha bürokratik bir özelliğe sahiptir. Bürokrasinin getirdiği yazılı olma özelliği ile; usul, eskisi gibi tamamen sözlü olmaktan çıkmıştır. Tarafların ve hâkimin beyanları yazıya geçirilmeye başlanmıştır.

-Mahkemeler, herkese açık değil, kapalı salonlarda görülür; ancak karar açık okunur.

-Davanın görülmesi de ücretli hale gelmiş ve bir devlet hizmeti niteliği kazandığı için harç alınmaya başlanmıştır.

2- Davanın Başlangıcı ve İlerleyişi:

-Davayı, davacı, bir dava dilekçesi (**libellus**) ile açar. İlk iki usulden farklı olarak; davalı, davacı tarafından celbedilmez; mahkeme, davayı kaydettikten sonra davalı tarafı davet ederdi. Davalının adresinin bilinmediği durumlarda davet, ilan yoluyla yapılırdı.

-Davalıya, dava dilekçesinin bir kopyası gönderilirdi.

-“Gıyap” usulü mevcuttur. Tarafların her ikisinin hazır bulunmaması, davayı durdurmaz. Fevkalade usulde taraflar arası bir anlaşma söz konusu olmadığı için, taraflardan birinin hazır bulunmaması durumlarında bile devlet, davayı yürütür.

Davalı, gelmediği takdirde devletin emrine itaatsizlik etmiştir. Davacı, yalnız başına davayı yürütür, delillerini gösterir, ispata çalışır; savunma ise yapılmamıştır. Tüm bunlara rağmen davacı hiçbir şeyi ispat edememişse, davacı, gıyapta bile olsa hakları devlet tarafından korunmak zorunda olduğu için, davadan beraat edebilirdi.

-Davacının gelmemesi durumunda normal olarak dava düşer. Ancak davalı, yanlış zan altında kalmamak ve beraat etmek için davayı devam ettirebilir.

-Davanın başlangıcı usulü, tarafların hâkim önünde hazır bulunup bulunmamasına göre değişiklik gösterir.

Davalı, üç ihtarla rağmen hâkim önüne gelmez veya bir vekil (**procurator**) göndermezse, dava gıyabında görülür. Gıyapta görülen davada, bahsedildiği gibi, davacının iddialarını ispatlayamaması durumunda davalı beraat eder.

Bu durum, adaletin devlet tarafından dağıtılması ilkesinin, hazır bulunmayan tarafın dahi haklarının devlet tarafından korunmasının sağlanması şeklinde anlaşıldığını gösterir.

-Davacının, davayı takip etmemesi durumunda da aynı kurallar uygulanır; davacı, davalının bu nedenle uğradığı zararları tazmine mahkûm edilebilirdi.

-Kural olarak, taraflar duruşmada bizzat hazır bulunmak zorundadırlar. Bununla birlikte, kendilerini bir **procurator**'a temsil etme imkânları vardır. Dava sırasında dinleyiciler mahkemeden bir perdeyle ayrılırdı. Bu perde, kararın açıklanması sırasın açılır ve aleniyet sağlanırdı.

-Davalının ikrarı halinde dava kesilir ve icraya geçilir.

-Davalının itiraz etmesi halinde davacı iddialarını, davalı ise savunmasını bildirir.

-Fevkalade Usulde, **litis contestatio**, davayı ikiye bölmez ve yazılı olarak düzenlenen bir anlaşma niteliğinde değildir.

-Buna rağmen **Iustinianus** Hukukunda davalının olayları kendi açısından izahı (**contradictio**), **litis contestatio**'yu meydana getirmektedir. Ancak burada söz edilen **litis contestatio**, **formula** usulünden şekil ve kapsam bakımından çok farklı durumdadır; ismi bulunmasına rağmen kesin sonuçları yoktur. Bu nedenle bir davada hâkimin kesim hüküm vermemesi durumunda o davayı bir daha açmak mümkündür. Bu usulde, aynı davanın tekrar açılmayacağı hükmü, **litis contestatio**'dan sonra değil hâkim kararından sonra yürürlüğe girer.

-**Litis contestatio**'nun sona erdirici ve yenileyici etkisi **Iustinianus** tarafından 531 yılında çıkarılan bir emirnameyle kaldırılmıştır.

-Hâkim, **formula**'ya bağlı olmadığı için, davacının yanlışlıkla fazla talepte bulunduğunun anlaşılması üzerine davayı beraat ettirmez; davacıya, davalının bu nedenle uğradığı zararın üç katını ceza olarak ödetirdi. Bunun sebebi, davayı, davalıya bildiren devlet görevlisinin, davalıdan davanın konusu kadar harç almasıdır.

Mahkûmiyet miktarı ise gerçekte ne kadar ise o miktara indirilirdi.

-Taraflar, mahkemeleri gereksiz yere işgal edecek bir dava açmadıklarına dair yemin etmekteydiler. Haksız olduğunu bile bile, dava açan veya haksız olduğunu bile bile müdafaa ile davayı uzatan kimselerden para cezası alınırdı.

3- Deliller ve İspat:

-Bu usulde, hâkime delilleri değerlendirmesi konusunda bazı sınırlamalar getirilmiştir.

-Hâkimler, niteliklerine göre delillere verilecek değer imparatorlar tarafından kurula bağlandığı için, delillerin takdirinde eskisi gibi serbest değillerdir.

-Yazılı ispat vasıtaları, büyük önem kazanmışlardır. Bunlardan, devlet memurlarının görev sırasında tanzim ettikleri resmi senet sayılır ve kesin delil teşkil etmektedirler.

Bugünkü noterlere benzeyen **tabelliones**'ler tarafından hazırlanan vesikalar ise, **tabellio**, vesikanın tarafların iradesine uygun olarak hazırlandığını yeminle teyit ederse kesin delil sayılmaktadırlar.

En az üç şahidin imzasını taşıyan adî senetler, **tabelliones**'ler tarafından düzenlenen vesikalarla eşdeğer tutulmaktadırlar.

-Bir iddianın ispatında başvurulacak deliller; özellikle tanıklar ve belgeler olacaktır. Eski usulde hâkimin bunlardan hangisinin önemli olduğuna karar verebilmesine rağmen, fevkalade usulde, imparatorluk mevzuatı şahitle ispatı kuşkuyla karşılayıp bu duruma kısıtlamalar getirdiği için şahitlere eskisi kadar itibar edilmemektedir.

-**Constantinus** devrinden itibaren tek bir kişinin şahitliğinin delil olmayacağı kuralı konulmuştur. Ayrıca, şahitlerin tanıklığı yine şahitlerin sosyal durumlarına göre değerlendirilmektedir.

-Belgelerin ispat bakımında rolü, oldukça büyüktür ve bir belgenin çürütülmesi için en az beş şahit gerekir.

-Belgeler de çeşitli değerlere sahiptir. Bir devlet memuru, görev sırasında belgeyi bizzat düzenlemişse belge ispat niteliğinde olup geçerliliğine itiraz edilemez. Devlet memurunun tarafların yaptığı bir belgeyi tasdik etmesi ise aksi iddia edilebilen ancak oldukça kuvvetli bir delil oluşturur.

-İlgililerin kendi aralarında özel nitelikte düzenledikleri ve bugünkü noterlere benzeyen memurlar ve şahitler huzurunda tasdik ettirdikleri yazılı belgeler de aksi iddia edilebilen sağlam delillerdendir. Aksi iddia edilen bu belgelerin sağlam çıkması durumunda iddia sahibine ceza verilir.

-Davanın herhangi bir yerinde yapılan ikrar (*confessio*), ispat niteliğindedir.

Hâkim taraflara, taraflar da birbirlerine her konuda soru sorabilirlerdi (*interrogationes*). Hâkim önünde ikrar, hem şahsi hem de aynı davalarda başka araştırma yapılmaksızın; kural olarak mahkûmiyet sonucunu doğururdu.

-Davanın herhangi bir yerine hâkim ya da tarafların tercih ettikleri yemin de ispat niteliğindedir.

Kendisine yemin teklif edilen tarafın yemin etmez ve teklif edene de reddetmezse, yemin konusu olayı ikrar etmiş sayılırdı.

-**Iustinianus** hukukunda, hâkim de, iddiasını yeteri kadar ispat edememiş olan tarafa resen yemin teklif edebilirdi; yemin eda edildiği takdirde, yemin konusu olay kural olarak ispat edilmiş sayılırdı.

-Hâkim, kanunî karinelere bağlıdır.

4- Sententia (Karar):

-Karar, yazılı olarak düzenlenir, taraflara yüksek sesle okunur ve sonra, kendilerine birer ilam verilir.

-Kaybeden taraf mahkeme masraflarını öder.

-Mahkûmiyetin mutlaka paraya ilişkin olduğu esası terk edildiği için, mahkûmiyet, hâkim tarafından takdir edilirdi.

5- *Appellatio* (Kanun yolları):

-Kanun yolları, bir kararı yeniden tetkik ettirmek için başvuru olan yollardır. İstinaf ve temyiz olmak üzere iki türdür. İstinaf halinde dava tekrar görülürken temyiz halinde sadece usulsüzlük olup olmadığı araştırılır.

-**Formula** usulünde, hâkim zaten taraflar tarafından seçildiği ve hâkimin üstünde bir makam bulunmadığı için kanun yolları söz konusu değildir.

-Fevkalade usulde ise hâkim, tarafların seçemedikleri bir devlet memurudur ve hâkimler arasında derece farkı olduğu için bir hâkimin gördüğü davanın daha üst bir hâkime gönderilmesi mümkündür.

-Roma Hukukunda, karara itiraz yolu istinafa benzemektedir. **Augustus**'tan itibaren bazı hallerde taraflar, davayı yeniden tetkik etmesi için imparatora müracaat etmeye; imparator ise davayı üst hâkimlere havale etmeye başlamıştır.

-İtiraz etmek isteyen taraf, ilk kararı veren hâkime, kısa süre içerisinde bu talebini bir dilekçe ile bildirir; bu hâkim, talebi verdiği karar ile birlikte üst mahkemeye havale ederdi. İtiraz, kararın icrasını engellerdi.

-Üst hâkim, davayı yeniden ve tamamen, bir daha görür, onun verdiği karar kesin niteliği kazanırdı; bu son karara karşı kanun yolu mevcut değildi. İtirazda bulunan taraf davasını yine kaybederse, masrafların dört mislini öder, eğer kötünietli ise, çok daha fazla bir ceza ödemeye mahkûm edilirdi.

-Davaların uzamaması için itiraz harçları yüksek tutulmuştur.

6- İcra:

-Kararın icrası da devlet tarafından yapılır. Karardan bir süre sonra, ilamla birlikte icra memuruna gidilir, **actio iudicati** açılır; eğer mahkûmiyet bir malın iadesi ise, **manu militari** yani zorla alınan mal davacıya verilir.

-Mahkûmiyet, bir miktar paranın ödenmesi ise, mahkûmun aciz olup olmadığına bakılır. Mahkûm aciz değil, ancak ödemek istemiyorsa yeteri kadar malı teminat olarak tutulur; iki ay içinde cezayı kendiliğinden ödememesi durumunda bu mallar tek tek satılır (**distractio bonorum**).

-Mahkûm acizse, bütün mallarının zilyetliği alacaklı veya alacaklılara verilir. Bu halde, malların zilyetliğine yalnız davacı değil diğer alacaklılar da ortak olur.

-Davayı kaybeden taraf, mallarını tamamen ve kendi rızası ile devretmemişse ya da kötünietli olarak mallarını kaçırmışsa; şahıs üzerinde icraya geçilir. Özel hapishaneler kaldırılmış olduğu için devlet hapishanesine atılır.

-Bazı davalılar, **beneficium competentiae** denen bir imtiyazdan faydalanırlardı. Bu imtiyaza göre eşler, ortaklar, yakın akrabalar gibi bazı kimseler; borcun ne kadarını ödeyebiliyorlarsa, o kadarı ile yetinilir, bu sayede bir sefaletle düşmeleri ve şerefsiz olmaları önlenirdi.

-Fevkalade usul, **formula** usulünden daha basittir. Dava, başından sonuna kadar, geleneksel ikiye bölünüşü tanımayan ve imparatorun verdiği yetkiye dayanan hâkimler tarafından götürülür. Bu hâkim davanın her aşamasını yönetir; tarafları dinler ve karar verir. Hâkimin yetkileri **praetor** unkilerden daha geniştir; davalının getirilmesini emredebilir, tarafların hatalarını düzeltebilir ve ileri sürülenlerin yetersizliklerini tamamlayabilir.

-Fevkalade usul, yukarıda sayılan özellikleri gereğince, modern yargılama usulünün atası sayılmaktadır.

-Fevkalade usul, Ortaçağ'da önce kiliselerde, sonra laik yargı organlarında uygulanan ve Roma Kilise Hukuku denilen usulün başlangıcı olarak günümüz usul hukuklarının uzak kaynağını teşkil etmiştir.

-Fevkalade usul, hukukun esası üzerinde doğrudan doğruya tesir etmiş; **formula** usulünün engellerinin, özel ve sınırlı imkânlarının aşılmasını sağlamıştır.

-Fevkalade usul, eksiklikleri olmasına ve özel yargılama usulünden tam olarak ayrılmasa da, **legis actio**'lar ve **formula** sisteminden çok daha üstündür. "Esas"ın "biçim"e galip gelerek ön plana çıkmasını sağlamış, Ortaçağ Usul Hukuku'nu etkileyerek ilke ve kurallarının birçoğunu Ortaçağ Usul Hukukundan alan modern medeni usul hukuklarının aslî kaynağını teşkil etmiştir.

-Adlî ispat, soruşturma, yemin konularını etkilemekle kalmamış; adaletin, devlet adına, meslekten hâkimler tarafından dağıtım ve yerine getirilmesi suretiyle, özel şahıslar arasındaki ilişkilerde bugün de uygulanmakta olan sistemin temelini atmıştır.

İstisnâî Usuller:

-Fevkalade usul sırasında, bazı istisnâî usuller de vardır:

- **İmparatorun Yazılı Cevabı:** Hâkim, ihtilafı, çözemediği durumlarda imparatorluk mahkemesine sunar; oradan görüş alırdı. İmparator; isterse, davayı görmeyi kabul ederek ihtilafı karara bağlayabilirdi.
İmparatorun itibarının çok artmasından sonra, hâkimler gibi, taraflar da imparatora başvurmaya başlamıştır. İmparatorun, isterse göreceği bu davalarda vereceği kararlar hukuk kuralı niteliğindedir.,
- **Kısa Yargılama Usulü:** Nafaka, azat etme gibi hallerde doğan ihtilafların hızla sonuçlandırılması amacıyla usulün bazı kısımlarının atlanmasıdır. Bazı şekillerden vazgeçilir, süreler kısaltılır ve dava çabuk görülmüş olurdu.
- **Episcopalis Audentia:** Hristiyanlığın kabulü ile taraflar, kendi rızaları ile, dinî reis olan Piskoposa başvurmaya başlamışlardır. Başlarda bu durum gayri resmi sayılmış; piskopos, hâkim gibi değil, özel bir hakem gibi hareket etmiştir.
Iustinianus zamanında piskoposun halledebileceği davaların hangileri olduğu tespit edilmiştir. Bu şekilde piskopos hâkim önünde görülmeyen bazı ihtilaflara bakmaya, gerekirse olayı imparatora danışma imkânı bulmaya başlamıştır.
Iustinianus, piskoposların yargı faaliyetlerini **Novella'**larla yeni esaslara bağlamıştır. Piskoposlar bu sayede laik hâkimlerin yargı faaliyetlerine karışabilir hale gelmişlerdir. Yaptıkları, bir çeşit hâkim olmakla birlikte, karar verdikleri ihtilafların on gün içinde başvurularak laik bir hâkim önünde, istinaf yoluyla yeniden görülebileceği kabul edilmiştir. Laik hâkimin piskoposun kararını uygun bulması halinde karar kesinleşir. Aksi halde, dava üst mahkemede yeniden ele alınır.

7- Davaların Sona Ermesi:

-Davalar; kesin hüküm (**res iudicata**), zamanaşımı, ibra anlaşması, davaların birleşmesi yollarıyla sona erdiklerinden bir daha açılmazlar.

SON

EK: ROMA HUKUKUNDA BAZI DAVALAR

- Satıcının satış bedelini istemek için açtığı dava: **actio venditi**
- Kiracıdan kira ücretini talep etme davası: **actio locati**
- Mala verilen zarardan ötürü açılan haksız fiil davası: **actio legis Aquiliae**
- Alım satım sözleşmesinden doğan dava: **actio empti**
- İstihkak davası: **rei vindicatio**
- Kira sözleşmesinin davası: **actio conducti**
- Küçüğün vasiye açtığı sorumluluk davası: **actio tutelea**
- Mükellefiyetin yerine getirilmesini istemek için (Iustinianus devrinde): **actio praescriptis verbis**
- *Eski hale iade (dava değildir): in integrum restitutio*
- Tehdit davası: **actio metus**
- İşletme sahibine açılan munzam dava: **actio institoria**
- Gemi armatörüne açılan munzam dava: **actio exercitoria**
- Önceden belirli ve dar bir çerçevede kullanılan ius civile davasının, kıyas ve benzetme yoluyla benzeri halleri de kapsamı sonucu oluşan dava: **actio utilis**
- Praetor'lerin, olmamış bir olayı olmuş gibi farz ederek, bir ius civile olgusunu, ortaya çıkan yeni bir olguya uygulaması sonucu meydana getirdikleri yeni dava türü: **actio ficticia**
- Haksız iktisap davası: **condictio**
- Davalının, ihtilaf konusu malı iade etmeye dair bağlayıcı olmayan bir talimata sahip davalar: **actio arbitraria**
- İcra davası: **actio iudicati**
- Zilyetlik davası: **actio Publiciana in rem**
- Kölelerin haksız fiillerinde ötürü köle sahibine açılan dava: **actio noxalis**

① ~~1~~ Romanın önemli ailelerinden birine mensub olan Varius, genç yaşta quaestor olmayı başardıktan sonra, senatör babası Aquilius'un gelenekleri korumaya yönelik arzusuna uygun olarak tapınakta gerçekleştirdiği eklenme töreninde (M.Ö 29) Julia'ya ömür boyunca kendisini koruyup gözetme sözü verir. Düğünde Julia'ya hediye etmek üzere değerli bir kolye satın alan Varius, kolye üzerindeki taşların sıradan cam parçaları olduğu anlaşıncaya çok zor durumda kalır ve öfkeyle kendisine bu değersiz mücevherleri satan Kartacalı Makedo'nun dükkanına koşarak eline geçirdiği bir sopayla cam tezgahı parçalar. Duruma çok şaşırın Makedo olayı araştırıldığında ortağı Lentilus'un dükkandaki iki değerli kolyeyi taklitleri ile değiştirerek Gaius'a sattığını öğrenir.

a) Kartacalı Makedo ile Varius arasında yapılan alım-satım sözleşmesi geçerli midir?

Kartacalı makedo Roma vatandaşı olmadığından, yalnızca Roma vatandaşlarının yararlanabildiği ius civile'den yararlanamayacak oranca yapılan işlem ius gentium'a göre geçerli olacaktır. Alım-satım sözleşmesi (emptio venditio), ius civileye göre çok daha yenilikçi ve gelişime açık olan ius gentium tarafından tanınan bir muamele olduğundan, Makedo ile Varius arasında yapılan sözleşme, ius gentium kurallarına göre geçerli olacaktır.

b) Kolye nasıl bir maldır?

Roma hukukunda roma toplumu, ekonomik yaşıntısı ve gelenekleri

İçin özel önem taşıyan bazı mallar "res mancipi" olarak adlandırılmıştır. Bunların mülkiyetlerinin kazanılması ve devri belirli şekil kurallarının yerine getirilmesine bağlanmıştır. İus civileye göre; üzerindeki binalarla birlikte İtalya arazisi ile bu arazi üzerindeki üzerindeki arazi irtifakları, köleler, fil ve deve dışındaki yük ve çekli hayvanları (Atı, esek, katır, öküz) "res mancipi" olarak kabul edilmiştir. Bu mallar dışında kalanlar ise res mancipi olmayan anlamında "res nec mancipi" kategorisine dahil sayılmış ve mülkiyetlerin traditio ile devredilebilirliği kabul edilmiştir. Bu sınıflandırmaya göre Kolye, res nec mancipi'dir.

c) Iulia'ya hediye edilen Kolyenin mülkiyet hakkı kime aittir?

Iulia ve Norius hak ehliyetine sahip olmadıklarından Kolyenin mülkiyeti Aquilius'a aittir. Romada aile reislerinin (paterfamilias) hakimiyeti altında olan eş, çocuk ve torunların hak ehliyetleri bulunmadığından, herhangi bir mal üzerinde mülkiyet haklarının bulunduğu da sız edilemez. Aile evlatlarının sözleşmelerinden edinilen haklar doğrudan doğruya aile reisine geçeceğinden, Aquilius Kolyenin mülkiyet hakkını kazanır.

d) Makeda satış bedelini Varius'tan isteyebilir mi?

Makeda kalye satışına ilişkin sözleşmeyi Varius ile yapmıştır.

Varius aile evladı olduğu için hak ehliyeti bulunmamakta beraber, fiil ehliyeti, yani kendi fiili ile hak ve borç doğurabilme ehliyeti vardır. Aile evlatları ius civitatisin şekilci muameleleri dışında kalan muameleleri geçerli olarak gerçekleştirebilirler. Varius'un Makeda ile yaptığı alım satım sözleşmesi geçerli olarak kurulmuştur. Varius hak ehliyetine sahip olmadığından bu muameleden Varius yararına doğan hakların sahibi Varius'un paterfamilias'ı Aquilius'dur. Roma hukukuna göre aile evlatlarının hukuki muamelelerinden doğan kazanımlar doğrudan temsil yoluyla aile reisine geçer. Fakat aile evlatlarının hukuki muamelelerinden doğan borçlar ise aile evladına aittir. Aile evladı borçlanmakla beraber hak ehliyeti olmadığından, dolayısıyla mal varlığı bulunmadığından aile evladına karşı dava açılabilir. İca yoluna gidilebilmesi mümkün değildir. Bu durumda olası, aile evladının evlatlıktan çıkarılmasını (emancipatio) ya da aile reisinin ölümüyle sui iuris haline gelmesini beklemek zorundadır.

e) Peculium nedir?

Peculium, köle (servus) ve aile evlatlarının (alieni iuris), aile reisinin (paterfamilias) onayı ve kendi çalışmalarıyla ya da hediye olarak elde ettikleri sermayedir. Bu malların mülkiği genelde aile reisi olmakla beraber, fiilen aile evladı ya da köleye aittir. Sayılması gelenek haline gelmiştir.

f) Makedo alacağını Varius'tan alamadığı takdirde ne yapabilir?

Aile evlatlarının (aileni iuris) hukukî işlemlerden doğan borçlardan

yalnızca kendileri sorumludur. Yani borcun ödenmesini aile reisinden istemek kural olarak mümkün değildir. Ancak ileri yaştaki aile evlatlarının ticarî hayatta yer alabilmesi ve güvenin sağlanabilmesi için, aile reisine karşı belirli hallerde dava açılması kabul edilmiştir. Aile reisinin aile evladına peculium tahsis etmiş olması halinde, peculiumun değeri ölçüsünde actio de peculio ya da koşullarının varlığı halinde münzam davalar (actiones adiecticiae qualitatis) açılabilir. Aile reisinin aile evladını belirli bir hukukî işlem için görevlendirmesi, izin ya da icazet vermiş olması, hukukî muameleden fayda sağlanmış olması, aile evladını bir işletmesinin ya da gemisinin yönetiminde görevlendirmiş olması hallerinde aile reisine münzam dava açılabilceği engellenmiştir. Kalenin mülkiyetinin Aquilius'a geçmiş olması, yani Aquilius'un bu sözleşmeden bir fayda sağlamış olması nedeniyle Makedo Aquilius'a karşı dava açılabilir.

g) Eski hale iade (in integrum restitutio) hangi hukukî sonuçları doğurur?

Praetorum ius civileye göre uygun hukukî yöntemler bulunmaması durumunda başvurduğu yöntemlerden biri olan eski hale iade (in integrum restitutio) ile yapılmış bir muamele yapılmamış farzedilerek, iptal edilir. Eski hale iade, ya ilgilinin dava hakkı reddedilerek ya da ius civileye göre sona ermiş bir dava hakkı tanınarak sağlanabilirdi. İktisadî, hileli muamele, ergen küşüğün yaptığı muameleden zarar görmesi, alacaklılardan mal kaçıran gibi

durumlarda uygulanır. Eski hale iade, geçersiz hale getirilmektedir.

h) Değerli bir mücevher almak istediği halde sıradan cam parçalarından yapılan bir kolye olan Varius ne yapabilir?

Roma hukukuna göre bir hukuki muamelelerin geçerli olarak kurulabilmesi, iradelerin bir hukuki sebep üzerinde uzlaşmasına (consensus) bağlıdır. İradelerin anlaşılabilirliği de doğru bir biçimde açıklanmasına bağlı olduğundan, iradenin beyanı önem taşımaktadır. Varius ile Makeda'nın iradelerinin uyummuş sayılabilmesi için beyanlarında iradelerine uygun olması gerekeceğinden, Varius'un beyanının esaslı hata teşkil edecek şekilde iradesini yanlış göstermesi halinde muamelelerin geçersizliği sonucuna varılacaktır. Varius ile Makeda satma konu olan kolye konusunda uzlaşmışlardır. Şu halde geçerli bir hukuki muamelelerin bulunduğu söylenebilecektir. Değerli bir mücevher satın alma düşüncesini Varius'u o muameleyle yapmaya yöneltti iç iradedir (salk). Salk hatası, yani kişinin o muameleden beklentileri konusunda yanlış olması hukuk düzenini ilgilendirmez. Madde üzerinde uzlaşıldığı halde nitelikli hatanın bulunduğu bu haller hukuk düzeni tarafından nadiren dikkate alınır. Eğer hata esaslı nitelikte ise, yani hata (error) iradenin oluşumu üzerinde kesin bir etki yapmışsa, Salk hatasının da dikkate alınabileceği yani muamelelerin geçersiz sayılabileceği söylenebilir.

1) Lentilus'un gerçek kolyeyi taklit bir kolye ile değiştirmesi

Macedo ile Varius arasındaki sözleşmenin geçerliliğinde
etki yapar mı?

Lentilus'un gerçek kolyeyi taklidi ile değiştirmesi Macedo ile ilişkisini ilgilendiren bir sorundur. Macedo ile Varius arasındaki ilişki değerlendirildiğinde, Macedo'nun bir hilesinin bulunmadığı ancak tarafların kolyeyi gerçek sanmaları nedeniyle sözleşmenin konusunda esaslı hataya düşmüş oldukları anlaşılmıştır. Esaslı hata halinde tarafların iradelerinin uyumadığı, bu şekilde sözleşmenin geçerli olarak doğmadığı anlaşılabilecek ve taraflar sebebsiz zenginleşme kuralları çerçevesinde aldıklarını birbirlerine geri verecektir.

2) Reservatio mentalis (Zihni Kayıt) nedir?

Bazen gerçekte istenmeyen bir hukuki işlem, bilerek, istenmiş gibi gösterilebilir. Yani, bilinci olarak bir kimse tarafından gerçek iradesi ile iradenin beyanı arasında uyumsuzluk yaratılabilir. Bu duruma zihni kayıt denir. Eğer irade beyanı kendisine karşı yapılan kişi, zihni kaydın varlığını bilmiyorsa, yapılan hukuki işlem irade beyanında bulunan kişi tarafından istenmediği halde geçerli olur. Eğer karşı taraf gerçek irade ile beyan edilen iradenin aynı olmadığını, yani beyan edilen şeyin aslında gerçekten istenmediğini biliyorsa, hukuki işlem geçersizdir.

② Titus, arkadaşı Severus'a "babam Carus öldüğünde sana romadaki evimi bağışlayacağım" şeklinde bir stipulatio

ile taahhütte bulunmuştur.

a) Stipulatio nedir? Hukuki muamele ayımlarına göre özellikleri nelerdir?

Roma hukukunda genel bir sözleşme tipi olan stipulatio, tarafların iradelerini belli sözler ("taahhüt ediyor musun? Söz veriyor musun?") kullanarak beyan etmeleriyle meydana gelir. Stipulatio, soru ve soruyu takip eden cevaptan oluşan sözlü sözleşmedir. Bu nedenle stipulatio, hazırlar ararında yapılması gereken bir sözleşme değildir.

Stipulatio iki taraflı bir hukuki muameledir. Sözleşmenin meydana gelmesi için tarafların karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanları (consensus) gerekir. Ancak sözleşme, tarafların iradelerini belirli sözleri kullanarak beyan etmeleriyle gerçekleşir. Tarafların kullandıkları sözler alelade sözler değildir. Soru ve cevabın "spondere" terimini içermesi gereklidir.

Stipulatio'nun meydana gelmesi için, tarafların iradelerini dış dünyaya belli bir biçimde açıklamaları gerektiğinden bu sözleşme sözlü ve şekle bağlıdır.

b) Titus'un, arkadaşı Severus'a "babam Carus öldüğünde sana amadaki evimi bağışlayacağım" şeklinde stipulatio ile

taahhütte bulunmasını hukukten nitelendiriniz.

Hukuki muamelelere taraf iradesi ile yan unsurlar konulabilir. Bir hukuki muameleye gelecekte gerçekleşmesi kesin bir olgu eklense vadeden söz edilir. Borcun vadeye bağlanması mümkündür. Vade, dolma gelmesi kesin bir tarihtir.

Olayda Titus ve Severus arasında stipulatio ile bağışlama vaadli sözleşmesi meydana gelmiştir. Taraf iradesi ile stipulationa vade (dies) konulmuştur. Olayda Titus'un babasının öleceği kesindir, ama ne zaman öleceği belli değildir. Bu durumda da vadeden söz edilebilir. Titus ile Severus arasında yapılan bağışlama vaadinden doğacak borç, Titus'un babasının ölümü üzerine ifa edilecektir.

Olayda bağışlama vaadli, hükümlerini Carus'un ölümü ile doğuracaktır. Severus'un alacak hakkı, stipulationun meydana gelmesi ile doğmuştur. Fakat Severus, Titus'un borcunu yerine getirmesini Carus'un ölümü ile talep edebilecektir. Diğer bir anlatımla geciktirici vade, hakkın doğumunu değil talebinin geciktirir.

c) Titus'un arkadaşı Severus'a "babam Carus bir ay içinde ölürse sana Romadaki evimi bağışlayacağım." şeklinde bir stipulatio ile taahhütte bulunmasını hukukten nitelendiririz.

Hukuki muameleye konan olgusun sadece ne zaman gerçekleşeceği değil, bir süre içinde gerçekleşip gerçekleşmeyeceği de belli değilse, o zaman vade değil şart (condicio) vardır.

Titus, arkadaşı Severus'a "babam Carus bir ay içinde ölürse sana Romadaki evimi bağışlayacağım" şeklindeki stipulatio ile taahhütte bulunursa, burada vade (dies) değil, geciktirici şart (condicio suspensiva) vardır. Çünkü henüz hayatta olan hiç kimsenin bir ay içinde ölüp ölmeyeceği kesin olarak bilinemez. Şart da vade gibi hukuki muameleye taraf iradesi ile konan özel bir unsurdur.

Vadenin şarttan farkı, vadenin mutlaka gerçekleşecek olmasıdır. Geciktirici vadede alacak hakkı hemen doğar, ancak alacak hakkının talep edilmesi vadesinde mümkün olur. Geciktirici şartta ise hukuki muamele kurulmuştur, ancak şart gerçekleşinceye kadar hukuki muamele sonuç doğurmaz. Diğer bir anlatımla Stipulationun yapılmasıyla Titus'un evin mülkiyetini Severus'a devretme borcu doğmaz.

Olayda Titus ve Severus arasında kurulan stipulatio, borçlandırıcı bir hukuki muamele olup, bu muamele şartla bağlanabilir. Titus ve Severus arasında hukuki ilişki kurulmuştur. Şart gerçekleşene kadar Severus, henüz doğmamış borcun ifasını talep edemez. Titus, tek taraflı bir beyanla sözleşmeye bağlılıktan kurtulamaz. Şart gerçekleştiğinde (Carus bir ay içinde öldüğünde) Titus'un, taahhüdü yerine getirmesi gerekir.

borçlu olduğu sabit olursa, ey hakim, Varius'u Nerva'ya 7.000 vermeye mahkum et, sabit olmazsa beraat ettir" şeklinde hazırlanacak bu dar hukuk dava *formula*'sında borcun sebebi, yani alacağın hangi sözleşmeden doğduğu belirtilmeyecektir. Bu dava *condictio certi* olarak da adlandırılmaktadır. Nerva alacağını Varius'dan tahsil edemediği takdirde, bu kez Cassius'a vekalet sözleşmesinden doğan ve iyiniyete dayalı bir dava olan *actio mandati contraria*'yı açarak, Varius'a ödediği tutarın, yani masraflarının ve gördüğü zararların tazminini talep edebilir. Ancak vekalet görevi nedeniyle ücret istemesi mümkün değildir.

8- Varius borcunu ödemek istemezse Cassius ne yapabilir?

Varius aile evladı (*alieni iuris*) olmakla beraber sınırlı fiil ehliyeti ile geçerli sözleşmeler yapabilir, borç altına girebilir. Ancak Varius'a karşı dava açmak mümkün olsa bile, icra yoluyla alacağın tahsili mümkün olmadığından Cassius Varius'un *sui iuris* olmasını beklemek zorunda kalabilir. Bununla beraber Varius'un *peculium*'u varsa ya da munzam dava (*actiones adiecticiae qualitatis*) şartları mevcutsa, Cassius Aquilius'a karşı dava açarak borcu ödemesini sağlayabilecektir.

9- Varius MS 94 yılında yaşıyor olsaydı, sorunun cevabı nasıl değişirdi?

Olay MS 94 yılında yaşansaydı, Cassius'un dava açma olanağı bulunmayacaktı. Aile evlatlarının (*alieni iuris*) sözleşme yapma ehliyetleri bulunmakla beraber, MS 1. yüzyılın ikinci yarısında kabul edilen *Senatus Consultum Macedonianum* ile aile evlatlarına verilen para ödünçlerinden dolayı dava açılması yasaklandı. Böyle bir kimseye ödünç vermiş olana, alan ister egemenlik altında olsun, ister babanın ölümü ya da *emancipatio* ile egemenlikten çıkmış olsun, kız, erkek aile evladı ya da torununa karşı dava açma hakkı verilmediği gibi; aile evlatlarını egemenliği altında bulundursa ya da egemenlikten çıkarsa bile aile babasına ya da büyük babaya karşı da dava açma hakkı verilmedi. Aile evlatları bir çok kez başkalarından aldıkları ödünç paraları boş yere israf ettikten sonra, yüklendikleri borçlar nedeniyle aile babalarının yaşamlarını tehdit ettikleri için *Senatus* bu kararı almıştı. Ancak aile evladı ya da *pater familias* borcu kendi istekleri ile ödedikleri takdirde geçerli bir ödeme yapıldığı kabul edilir ve paranın yanlışlıkla ödendiği, alacaklının sebepsiz zenginleştiği ileri sürülerek paranın iadesi için dava açılamazdı. Bu nedenle aile evlatlarına ödünç para verilmesinden doğan borçlar tabii borçlar (*obligatio naturalis*) arasında sayılmıştır (D.14.6.1.3).

Omnes definitio in iure civili periculosa est: parum est enim, ut non subverti posset

Hukukta her tanım tehlikelidir, çünkü bunlardan yıkılması mümkün olmayanı nadirdir

D.50.17.202

-5-

Questor Varius ile sevgili eşi Iulia'nın biricik kızları Felicia MÖ 27 yılında Roma'da dünyaya gelir. Felicia bir aylık olduğunda, Varius'un sevgili arkadaşı Cassius'un 5 yaşındaki oğlu Lucius ile nişanlanmalarına karar verilir. Cassius bu nedenle değerli taşlarla süslenmiş bir yüzüğü Varius'a verir.

1- Felicia'nın doğumu yasal açıdan nasıl değerlendirilebilir?

Her şeyden önce bir doğa olayı olan doğum, hukuki sonuçlar doğurması, yani hukuk düzeninin sonuç bağlaması nedeniyle aynı zamanda bir hukuki olaydır. Hukuki olaylar hakların kazanılmasına, kaybına ve hak durumunda değişikliklere neden olur. Olumlu ve basit bir hukuki olay olan doğum insan iradesinin dışında gerçekleşir. İnsan iradesiyle ortaya çıkan olaylar ise hukuki fiil olarak tanımlanır. Bir çocuğun doğması onun üzerinde bir takım şahsiyet ve malvarlığı haklarını ortaya çıkarır. Türk hukukunda hak ehliyeti, sağ ve tam doğmak kaydıyla ana rahmine düşüldüğü anda kazanılırken, Roma hukukunda doğum, tek başına hak ehliyetine sahip olabilmek için yeterli değildir²¹.

2- Hak ehliyeti nedir? Felicia hak ehliyetine sahip midir?

Haklara sahip olabilmek ve borç altına girebilme ehliyetine hak ehliyeti denir²². Roma hukukuna göre hak ehliyetine sahip olabil-

21 MK m. 28.- Kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar ve ölümle sona erer.

Çocuk hak ehliyetini, sağ doğmak koşuluyla, ana rahmine düştüğü andan başlayarak elde eder.

22 MK m.8 Her insanın hak ehliyeti vardır.

mek için üç koşul aranmaktadır. Kişi ancak hür ise (köle değilse), Roma vatandaşı ise (yabancı/*peregrinus* değilse) ve *sui iuris* ise (aile evladı (*alieni iuris*) değilse) hak ehliyetine sahip olabilir. Hak ehliyetine sadece hakimiyet altında olmayan kişiler sahip olabilir. Felicia hür ve Roma vatandaşı olsa bile, babası yaşadığı, kendisini aile evlatlığından çıkarmadığı (*emancipatio*) veya evlendiğinde eşinin *manus*'u (hakimiyeti) altına girdiği taktirde, kaç yaşında olursa olsun aile evladı (*aliena iuris*) olarak kalacaktır. Felicia'nın hak ehliyeti olmadığından, herhangi bir konuda hak sahibi olabilmesi de mümkün değildir.

D.50.17.32 IUS CIVILE'YE GÖRE, KÖLELER BİR HIÇ DEĞERİNDE OLDUKLARI HALDE, TABİİ HUKUK BAKIMINDAN DURUM ÖYLE DEĞİLDİR. TABİİ HUKUK BAKIMINDAN BÜTÜN İNSANLAR EŞİTTİR.

3- Vatandaşlık ne demektir?

Vatandaşlık bireyin üyesi olduğu devletle arasındaki yasal bağı, bireyin devlete karşı hak ve görevlerini ifade eder. Yurttaşlık hakkı tanıma yetkisi ise kişinin yaşadığı toplumda siyasal iktidarın temsilcisi olan güce, siyasal organlara aittir. Roma'da bu yetki tarih boyu yönetimlerin değişmesine paralel olarak krallık ve cumhuriyet devrinde halk meclisine, imparatorluk döneminde ise önce *Senatus*'a daha sonra imparatora ait olmuştur. Şehir devleti olarak kurulan ve fethettiği topraklarda sağladığı egemenliği farklı koşullarda yaptığı anlaşmalarla biçimlendiren Roma, vatandaşlığını kutsal değerleri arasında saydığından, bu topraklarda yaşayan halklara doğrudan Roma vatandaşlığı tanımamış, eski vatandaşlıklarını sürdüren bu halklar Roma devleti içinde *peregrinus* (yabancı) olarak adlandırmıştır. Örgütlenmiş Roma kavminin (*civitas*) hukuku olan *ius civile*'den yalnız Roma vatandaşları yararlanabilirken, yurttaşların kamu hukukundan doğan tüm siyasal hakları ile özel hukuktan doğan hak ehliyetine yalnızca Roma vatandaşları sahip olabilmıştır. Roma'da "vatandaşlık" anlamında kullanılan "*civitas*" sözcüğü aynı zamanda, belirli bir bölgede yasal olarak organize olmuş insanların kurduğu devlet topluluğu ile bu devletin etkili olduğu toprak (ülke) anlamlarını da taşımaktadır.

4- Felicia nasıl Roma vatandaşı olabilir?

Kural olarak, ana ve babanın Romalı olduğu yasal evliliklerde doğan çocuklar Roma vatandaşıdır (*civis Romanus*)²³. Evlilik geçerli

Buna göre bütün insanlar, hukuk düzeninin sınırları içinde, haklara ve borçlara ehil olmada eşittirler.

23 Türk Vatandaşlığı Yasası m. 1 Türkiye içinde veya dışında Türk babadan olan ya da Türk anadan doğan çocuklar doğumlarından başlayarak Türk vatandaşlarıdır.

değilse, ilk devirlerde çocuğun vatandaşlığı anneye göre belirlenirken, MÖ 91 yılında kabul edilen *Lex Minicia* ile babasının vatandaşlığını alması kabul edilmiştir. Felicia Roma vatandaşlığını doğumla kazanacaktır.

5- Lex Nedir?

Lex (yasa), yasa koyma yetkisi verilmiş bir organ tarafından, önceden belirlenmiş kurallara uyularak kabul edilen ve devlet sınırları içinde uygulanan hukuk kurallarıdır. Roma'da cumhuriyet döneminde yasalar, yasaı teklif eden *magistra*'nın toplantıya çağırarak başkanlığını yürüttüğü halk meclislerince kabul edilirdi. *Magistra*'nın hazırladığı yasa tasarısı, *senatus*'ta görüşülür, ilan edilir ve halk meclislerince kabul edilerek *senatus tarafından* onaylandıktan (*auctoritas patrum*) sonra ilan edilerek yürürlüğe girerdi. MÖ 286 da kabul edilen *Lex Hortensia*'ya kadar yalnızca halk (*patricii*) meclisinin (*comitia curiata*) kabul ettiği yasalara *lex* denirken, o zamana dek *plebiscitum* adını alan *pleb* meclisinin (*comitia centuriata*) kabul ettiği kurallar da *lex* olarak anılmaya başlanmıştır. İmparatorluk devrinde çıkarılan emirnamelere *lex* adı verildiği gibi, hukuki muamelelerde tarafların üzerinde anlaştıkları özel hükümler de *lex* olarak tanımlanabilmıştır. (ör: *lex commissoria*)

GAI.1.3 KANUN HALKIN EMRETTİĞİ VE KARAR VERDİĞİDİR.

D.1.3.1 KANUN GENEL DÜZENLEMEDİR...DEVLETİN BİR TEMİNATIDIR.

6- Roma vatandaşlığı başka hangi yollarla kazanılabilir?

Roma vatandaşlığı üç şekilde kazanılabilir. Doğum, kölenin azat edilmesi ve yurttaşlık hakkı tanınması yoluyla Roma vatandaşı olunabilir.

7- Roma vatandaşı-yabancı ayırımı ne zaman ortadan kalkmıştır.

Cumhuriyet devri sonunda kabul edilen bir yasayla (*Lex Iulia de civitate*-MÖ 90) Latin soyundan gelenlerle tüm İtalya halkına Roma vatandaşlığı verilmişken, MS 212 yılında imparator Caracalla tarafından yayınlanan *Constitutio Antoniniana* (Caracalla Emirnamesi) ile tüm imparatorluk halkına yurttaşlık hakkı tanınmıştır (D.1.5.17).

8- MÖ 27 tarihinin Roma için önemi nedir?

Mö 27, MS 284 yılına kadar süren "İlk İmparatorluk" (*principatus*) döneminin başlangıç tarihidir. Actium Savaşından sonra (MÖ 31) Lepidus ve Antonius'u saf dışı bırakan Octavius, MÖ 27 de ordu komutanlığı ve eyalet yöneticiliği gibi tüm yetkilerini *Senatus* ve

Halk Meclislerine devrederek yalnızca “*Imperator*” sıfatını korumuş ancak kendisine önce bir *senatus* kararı sonra bir *lex* ile orduyu ve içinde ordu bulunan eyaletleri yönetmek yetkisi yeniden verilmiştir. MÖ 27 tarihinde yapılan bu değişiklikler sonucunda, cumhuriyet devrinin idari teşkilatı korunur görünmüş, ancak *princeps* yeni yetkilerle donatılmıştır. Yetkisini halk meclisleri ve *senatus*’tan alan bu yeni *magistra zamanla tribunus* olmadığı halde *tribunus potestas*’ını (*pleb tribunus*’larının sahip olduğu veto hakkını (*intercessio*) kullanabilmiştir.), *proconsul* olmadan *imperium proconsulare*’yi (*imparator ait eyaletlerdeki orduları yönetme hakkı*) ve hatta *dictator* olmadığı halde onun sahip olabileceği tüm yetkileri kullanabilmiştir. Bu uygulama başlangıçta iki başlı (*diarchia*) bir yönetime (bir tarafta *imperator* diğer tarafta *senatus*) yol açmışsa da, *senatus* giderek önemini ve gücünü *imperator* lehine kaybetmiştir.

9- Constitutio nedir?

İmparator emirnamelerine genel olarak “*constitutio*” denilmektedir. Augustus’tan itibaren imparator emirnamelerine itaat zorunluluğu getirildiğinden kanun gücünde oldukları kabul edilebilir. *Edictum* (beyanname), *decretum* (karar), *rescriptum* (yazılı cevap), *mandata* (talimatlar), *epistulae* (mektup) şeklinde açıklanan emirnameler postklasik devirden itibaren *Codex* adı verilen külliyatlar içinde toplanmıştır.

10- Felicia ve Lucius’un nişanlanmalarına kim karar verebilir?

Nişanlanma (*sponsalia*) evlenme vaadidir. Eski hukukta nişanlanan kız ve erkeğin *paterfamilias*’larının taraf olduğu bir *stipulatio* ile gerçekleştirilen nişanlanmanın, *stipulatio*’dan doğan davalar çerçevesinde dava konusu yapılması mümkündür. Klasik devirde nişanlanma nitelik değiştirmiş ve karşılıklı rıza ile gerçekleştirilebileceği kabul edilmiştir. Tarafların *paterfamilias*’larınca gerçekleştirilen nişanlanmanın geçerli olabilmesi için tarafların rızasının bulunması da aranmıştır. Erkek her durumda nişanlanmaya karşı çıkabilirken, kızın ancak ahlaksız biriyle nişanlandırılması durumunda nişanlanmaya karşı çıkabileceği kabul edilmiştir. Felicia ile Lucius’un *paterfamilias*’ları nişanlanmalarına karar verebilecektir²⁴.

D.23.1.1 NİŞANLANMA MÜSTAKBEL EVLİLİĞİN SORU VE VAADİYLE MEYDANA GELİR.

24 MK m. 118.- Nişanlanma, evlenme vaadiyle olur.

Nişanlanma, yasal temsilcilerinin rızası olmadıkça küçüğü veya kısıtlıyı bağlamaz.

11- Felicia ile Lucius’un nişanlanmaları geçerli midir? Hukuki sonuçları ne olur?

Felicia ile Lucius’un *paterfamilias*’ları kural olarak nişanlanmalarına karar verebilirlerse de, nişanlanmanın geçerli olabilmesi için erkek ve kızın rızalarının bulunması da gereklidir (D.23.1.11; D.23.1.4.1; D.23.1.5). Nişanlanmanın geçerliliği için kural olarak herhangi bir yaş sınırı belirlenmemiştir. Ancak rızalarının bulunması arandığından yaptıkları işi idrak edebilecek yaşta olmaları gerekir. Felicia’nın bir aylık, Lucius’un da 5 yaşında olmaları sebebiyle rızalarının bulunması mümkün olamayacağından nişanlanmanın geçerli olmadığı kabul edilmelidir (D.23.1.9; D.23.1.16).

D.23.1.4PR. NİŞANLANMAK İÇİN SADECE İRADE UYUŞMASI YETERLİDİR.

12- Cassius yüzüğü ne amaçla vermiş olabilir? Geri alması mümkün müdür?

Yunanlılardan gelen ve eski hukuk devrinden beri uygulanan bir teamüle göre, nişanlanma sırasında erkek tarafından kıza sol elin dördüncü parmağına takılmak üzere bir yüzük verilmektedir. Bu yüzük bir taraftan nişanlıların kalp birlikteliğini vurgularken, diğer taraftan nişanlanma vadinin (*stipulatio* ile gerçekleştirilirdi) teminatı (*arra sponsalicia*) olarak da kabul edilmiştir. Eski hukuk devrinde evlenmenin gerçekleşmemesi durumunda ortaya çıkan hukuki sorunlar nişanlanmayı sağlayan *stipulatio* çerçevesinde çözüme bağlanmıştır. Klasik devirde nişanın serbestçe çözülebileceği ve herhangi bir tazminat yükümünün olmayacağı kabul edilmiştir. Bu devirde olağan bir nişan hediyesi olarak düşünülen *arra sponsalicia*’nın basit ve dönülemez bir bağışlama olduğu kabul edilmekle beraber, evlenmenin gerçekleşmemesi durumunda iade edilmesi de kararlaştırılabilmıştır. Post klasik devirde, doğu hukuklarının etkisiyle nişanlanmadan serbestçe dönülebileceği ilkesi terk edilmiş ve *arra sponsalicia* pey akçesi niteliği kazanarak, nişanı bozan tarafın kaybedeceği, eğer alan taraf kusurlu ise iki katını geri ödemek zorunda kalacağı bir teminat durumuna gelmiştir (C.5.1.5). Klasik devirde yaşayan Cassius’un aksi kararlaştırılmış olmadıkça yüzüğü geri alabilmesi mümkün değildir. Ancak Felicia ile Lucius’un nişanlanmaları iradelerinin bulunmaması nedeniyle geçersizdir. Yüzüğün verilmesi tarafların evlilik vaadlerine bağlıdır. Evlilik vaadi (nişanlanma) geçersiz olduğundan, yüzük verme sebebinin ortadan

kalktığı, bu nedenle yüzüğün sebepsiz zenginleşme (*condictio*) kuralları çerçevesinde geri alınabileceği kabul edilmelidir²⁵.

25 MK m. 119.- Nişanlılık, evlenmeye zorlamak için dava hakkı vermez.

Evlenmeden kaçınma hali için öngörülen cayma tazminatı veya ceza şartı dava edilemez; ancak yapılan ödemeler de geri istenemez.

MK m. 120.- Nişanlılardan biri haklı bir sebep olmaksızın nişanı bozduğu veya nişan taraflardan birine yükletilebilen bir sebeple bozulduğu takdirde; kusuru olan taraf, diğerine dürüstlük kuralları çerçevesinde ve evlenme amacıyla yaptığı harcamalar ve katlandığı maddi fedakarlıklar karşılığında uygun bir tazminat vermekle yükümlüdür. Aynı kural nişan giderleri hakkında da uygulanır.

Tazminat istemeye hakkı olan tarafın ana ve babası veya onlar gibi davranan kimseler de, aynı koşullar altında yaptıkları harcamalar için uygun bir tazminat isteyebilirler.

MK m. 121.- Nişanın bozulması yüzünden kişilik hakkı saldırıya uğrayan taraf, kusurlu olan diğer taraftan manevi tazminat olarak uygun miktarda bir para ödenmesini isteyebilir.

MK m. 122.- Nişanlılık evlenme dışındaki bir sebeple sona ererse, nişanlıların birbirlerine veya ana ve babanın ya da onlar gibi davrananların, diğer nişanlıya vermiş oldukları alışılmışın dışındaki hediyeler, verenler tarafından geri istenebilir.

Hediye aynen veya mislen geri verilemiyorsa, sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulanır.

*Nihil est incertius volgo,
Nihil obscurius voluntate hominum
Nihil fallacius ratione tota comitiorum*

Ayaktakımından başka hiçbir şey bu kadar belirsiz,
Halkın düşüncesinden başka hiçbir şey bu kadar karanlık
Tüm siyasal sistemden başka hiçbir şey bu kadar aldatıcı değildir

Cicero, Pro Murena, 36

-6-

Varius'un babası Aquilius, Senatus'ta Octavianus'a verilecek yetkilerin tartışıldığı bir toplantı sırasında heyecana dayanamarak MÖ 23 yılında ölür. Ölmeden önce Cassius'u vekil tayin etmiş ve ondan Roma'daki çiftlik evini satarak parasını Apollon mabedine bağışlamasını istemiştir. Vasiyetnamesi açıldığında evlatlığı Septimus'u (ikinci eşi Tullia'nın ilk eşinden doğan oğludur) bir yıl içinde evlenmesi kaydıyla mirasçı olarak atadığı, Roma'daki evi ile elma bahçelerini karısı Tullia'ya, Ostia'daki üzüm bağları ile şarap mahzenleri ile birlikte annesinden kalan mücevherleri oğlu Varius'a bıraktığı, 20 kölesinden 15 tanesini azat ettiği ve buğday tarlalarının bir yıllık geliri ile değerli iki atını daha önce azat etmiş olduğu eski kölesi Balbinus'a vermesini Septimus'tan istediği görülür. Septimus annesinin evlenmesini önerdiği Camilla ile mirasa hak kazanabilmek için gerçekte istemediği halde evlenir.

1- Octavianus kimdir? Roma İmparatorluğu için önemi nedir?

Gaius Iulius Caesar'ın MÖ 44 yılında ölümünden sonra onun yeğeni, evlatlığı ve mirasçısı olan Gaius Octavianus daha 20 yaşındayken *consul* seçilmiş, orduların da zorlamasıyla Marcus Antonius ve Lepidus ile birleşerek ikinci *triumvira*'ya dahil edilmiş ve bir *plebiscitum* ile yönetimi 5 yıl için yasallaştırmış, daha sonra tekrar 5 yıl için görevlendirilmişti. Ekonomik ve sosyal sorunların zorunlu kıldığı, ancak cumhuriyet devrinin ilkelerinden giderek uzaklaşan bu yönetim içinde sivrilmiş Octavianus, Antonius ve Lepidus'u devre

dışı bırakarak MÖ 31 yılında mutlak yönetimin yalnız kendisine bırakılmasını sağlayabilmişti. MÖ 31 yılında karşıtlarıyla giriştiği Actium savaşında tüm üstünlüğü ele geçirerek MÖ 27 yılında ordu komutanlığı ile eyalet yönetimlerini *senatus* ve halk meclisine bıraktıktan sonra, yalnızca *'imperator'* (*imperium*'u kullanan) ünvanını korumuş, bu jestin getirdiği takdirle Augustus (Yüce) ünvanına layık görülmüştü. Başlangıçta kural olarak yalnızca *consul* olduğu kabul edilse de, *senatus* ve halk meclisinin aldığı çeşitli kararlarla yetkileri artırılmış, nihayet MÖ 23 tarihinde kazandığı *tribunus*'luk *potestas*'ı (dilediği kararları alabilecekti) ve *proconsul*'lük *imperium*'u (ordu komutanlığı) ile tüm bu yetkilerini ifade eden *'princeps'* ünvanını elde etmişti. Bu şekilde görünürde korunan cumhuriyet ilkeleri ve kurumları Augustus'a verilen olağanüstü yetkilerle ortadan kaldırılmıştı. Farklı sınıfları yönetimde yetkili ve etkili kılan cumhuriyet sisteminin ekonomik ve sosyal sorunların yol açtığı sınıf çatışmalarıyla başa çıkamaması sonucunda yaşanan çatışma dönemi, ancak Augustus'un tüm yetkileri elinde toplamasıyla son bulabilmiştir. MÖ 27 yılında Augustus'a *imperator* ünvanının verilmesinden başlayarak MS 284 yılına kadar sürdüğü kabul edilen ve ilk imparatorluk dönemi olarak adlandırılan bu dönemin, özellikle *'pax Romana*-Roma barışı' olarak adlandırılan ilk iki yüzyılında Roma, Yunan kültürüyle beslenen kurumlarını dünyaya yaymış ve günümüz Avrupa uygarlığının temelleri atılmıştır.

2- İlk imparatorluk döneminin siyasi organları nelerdir?

İlk imparatorluk (*principatus*) döneminin MÖ 27- MS 284 yılları arasında sürdüğü kabul edilir. *Senatus* tarafından seçilen ve ordulara kumanda etmek, asker toplamak ve terhis etmek, kendisine bağlı eyaletleri yönetmek, halk meclislerine başkanlık etmek, savaş ve barış ilan etmek, yurttaşlık hakkı tanımak, din işlerini yönetmek yetkilerine sahip olan *Princeps*, *princeps*'in doğrudan atayarak yetkilendirdiği memurlar karşısında önemlerini giderek yitiren ve dönemin sonunda yalnızca şeref ünvanına sahip sayılabilecek *magistra*'lar, tüm İtalya halkının bir araya toplanamaması nedeniyle faaliyet alanları zaten sınırlanmış olan ve önemlerini imparatorluk devrinde giderek tamamen yitiren halk meclisleri (*comitia*), başlangıçta imparator tarafından tanınan yetkilerle halk meclislerinin görevlerini devralan (*senatus consultum*- yasa gücünde *senatus* kararı-kabul etme yetkisi), yargı alanındaki, özellikle ceza yargılamasındaki önemini uzun süre koruyan, ancak dönemin ortalarına doğru yitiren *senatus* ve kendilerini atayan *princeps*'in görevi süresince görevde kalan, ücret alan ve zamanla belirli bir hiyerarşik düzen kuran devlet memurları imparatorluk döneminin siyasi organlarıdır.

3- İlk ve son imparatorluk dönemini ayıran özellikler nelerdir?

İlk imparatorluk döneminde imparatorlar cumhuriyet döneminin kurumlarını ve ruhunu elden geldiğince korumaya çalışmışlardır. Bu nedenle halk meclisleri, *senatus* ve *magistra*'lar bir süre varlıklarını korumuş, ancak toplumsal dönüşümün zorunlu kıldığı şekilde önemlerini ve giderek varlıklarını kaybetmişlerdir. İmparatorlar başlangıçta bu kurumları, özellikle *Senatus*'u önemser görmüşlerse de, önce Halk Meclisleri, ardından *Senatus* önemini kaybetmiş ve Hadrianus döneminde hukukçu Secundus Iulianus tarafından *praetor* beyannamesinin sabitleştirilmesinin (*edictum perpetuum*-MS 130) ardından *magistra*'lar tüm güçlerini kaybetmişlerdir. Dominatus Dönemi olarak da adlandırılan son imparatorluk devrinde İmparator tek hakim güç haline gelmiş, tanrılaştırılan imparator (*dominus et deus*) tüm gücü elinde toplamıştır. Devletin tüm organları ve memurları hiyerarşik bir düzen içinde imparatora bağlanmış ve tüm vatandaşlar tebaa haline gelmiştir. Bu dönemde güçlenen Hristiyanlık Roma'nın düşünsel değerlerini değiştirmiş, halkta öbür dünya için yaşama duygusu ağır bastığından, dış dünya ile ilgi kopma noktasına varmıştır. Barbar kavimlerin saldırılarının artmasıyla İmparatorluk çözülmeye başlarken, imparatorların halk üzerindeki baskıları artmış, önceleri orduların desteklediği kimseler imparator seçilirken, Diocletianus'tan itibaren (MS 284) imparatorluk babadan oğula intikal eden bir hak haline gelmiştir. Roma Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrıldıktan sonra (MS 395 Theodosius I), Batı Roma MS 476'da yabancıların yönetimine girmiş, son silkinisini Iustinianus döneminde (MS 527-565) gerçekleştiren Doğu Roma ise MS 1453 senesinde İstanbul'un Osmanlılar tarafından alınışıyla tarih sahnesinden çekilmiştir.

4- Aquilius'un ölümü aile bireylerinin yasal durumunu değiştirir mi?

Aquilius'un ölümü bireylerinin yasal durumunu değiştirebilir. Aquilius'un kız ve erkek çocukları ile evlat edindiği çocuklar *sui iuris* olurlar. Erkek çocuklar (*filius familias-alieni iuris*) aynı zamanda kendi çocuklarının *pater familias*'ı olurken, kız çocuklarının (*filia familias-aliena iuris*) *potestas*'ı olamayacağından hakimiyetleri altında bir kimsenin bulunması da mümkün değildir. Onların çocukları varsa ya kendi babalarının hakimiyeti altında olacak ya da *sui iuris* olacaklardır. Aquilius'un eşi ise daha önce *manus* altında ise *sui iuris* olacak, ancak kendi babasının hakimiyeti altında ise kocasının ölümü statüsünde bir değişikliğe yol açmayacaktır.

5- Roma hukukunda “mirasçılık” neyi ifade eder?

Roma hukukunda mirasçılık (*hereditas*), bir kimsenin ölenin yasal durumuna halef olmasıdır. Mirasçı ölenin tüm malvarlığı ile alacak ve borçlarını iktisap eder. Roma’da mirasçılık vasiyet yoluyla ya da yasal olarak kazanılırken, mirasbırakan vasiyetnamesiyle, bazı mallarının belirlediği kimselere verilmesini isteyebilirdi (*legatum*-muayyen mal vasiyeti). Mirasbırakan belirli bir malının mülkiyetinin lehine vasiyet yaptığı kimseye ölümü ile derhal geçmesini, vasiyet edilenin mirasçıya karşı alacak hakkının olmasını, vasiyet edilenin malı ele geçirmesine mirasçının izin vermesini ya da bir malın belirli bir hissesi bırakılmışsa vasiyet alacaklısının müşterek malın paylaşılması davasını açabilmesini sağlayacak şekilde ifadeler kullanarak dileğini ve vasiyet edilenin hak ve yetkilerini belirlerdi. Vasi tayinleri ile köle azat etme vasiyetname ile yapılabilen diğer tasarruflardı²⁶.

6- Septimus’un evlat edinilmesi mümkün müdür?

Roma hukukuna göre yasal çocukları bulunan kimselerin de evlat edinebilmesi mümkündür. *Adoptio* denilen evlat edinme

26 MK m. 514.- Mirasbırakan, tasarruf özgürlüğünün sınırları içinde, malvarlığının tamamında veya bir kısmında vasiyetname ya da miras sözleşmesiyle tasarrufta bulunabilir.

Mirasbırakanın üzerinde tasarruf etmediği kısım yasal mirasçılara kalır.

MKm. 515.- Mirasbırakan, ölüme bağlı tasarruflarını koşullara veya yüklemelere bağlayabilir. Tasarruf hüküm ve sonuçlarını doğurduğu andan itibaren, her ilgili koşul veya yüklemenin yerine getirilmesini isteyebilir.

Hukuka veya ahlaka aykırı koşullar ve yüklemeler, ilişkin bulundukları tasarrufu geçersiz kılar.

Anlamsız veya yalnız başkalarını rahatsız edici nitelikte olan koşullar ve yüklemeler yok sayılır.

MK m. 516.- Mirasbırakan, mirasının tamamı veya belli bir oranı için bir veya birden çok kişiyi mirasçı atayabilir.

Bir kişinin, mirasın tamamını veya belli bir oranını almasını içeren her tasarruf, mirasçı atanması sayılır.

MK m. 517.- Mirasbırakan, bir kimseye onu mirasçı atamaksızın belirli bir mal bırakma yoluyla kazandırır. Mirasbırakanın, bir kimseye onu mirasçı atamaksızın belirli bir mal bırakma yoluyla kazandırır.

Belirli mal bırakma, ölüme bağlı tasarrufla bir kimseye terekedeki bir malın mülkiyetinin veya terekenin tamamı ya da bir kısmı üzerinde intifa hakkının kazandırılmasına yönelik olabileceği gibi; bir kimse lehine tereke değeri üzerinden bir edimin yerine getirilmesinin, bir iradın bağlanmasının veya bir kimsenin bir borçtan kurtarılmasının, mirasçılar veya belirli mal bırakılanlara yükletilmesi suretiyle de olabilir.

Bırakılan belirli mal terekede bulunmadığı takdirde, tasarruftan aksi anlaşılmadıkça, ölüme bağlı tasarrufu yerine getirmekle yükümlü olanlar borçtan kurtulur.

yoluyla baba hakimiyetinde bulunan bir küçük evlat edinilirken, *adrogatio* yoluyla bir *paterfamilias* bir başka *paterfamilias*’ın hakimiyeti altına girerek *alieni iuris* olurdu. Bir aile evladının evlat edinilebilmesi için, öncelikle eski *paterfamilias*’ı tarafından *emancipatio* (evlatlıktan çıkarma) işlemi ile *sui iuris* haline getirilmesi, daha sonra evlat edinen tarafından *in iure cessio* ile hakimiyet iddia edilmesi gerekirdi. *Adrogatio* ise *curia* meclisi önünde yapılan bir işlemdi. Bu muamele ile evlat edinilen eski *sui iuris*’in hakimiyeti altında olan her şey evlat edinene geçerdi. Evlat edinenin edilenden en az 18 yaş büyük olması gerekirdi. Appius Septimus’tan 18 yaş büyük olduğu taktirde *adoptio* ya da *adrogatio* muamelelerinden birini yaparak evlat edinebilir²⁷.

7- Adrogatio ya da emancipatio gibi yöntemler nasıl uygulanmaya başlanmıştır?

Romanın en eski devirlerinden itibaren hukukçuluk görevini rahipler (*pontifices*) görmüştür. İlahi hukuk (*fas*) ile köklerini Roma’nın örf ve adetlerinde bulan beşeri hukuk (*ius*) başlangıcında birbirlerinden kolaylıkla ayırt edilemezken, hukuk kuralları ile örf ve adetleri tefsir ederek uygulamaya hizmet verenler, hukuk bilgisini tekellerinde tutan rahiplerdi. Ayrıcalıklı konumları ve sahip oldukları bilgi birikimi nedeniyle, toplum için önem taşıyan belirli hukuki işlemlerin yapılmasında, takvimin (önemli ve kutsal günlerin belirlenmesi) belirlenmesinde, hukuk kurallarının tefsir ve uygulanmasında zorunlu rehberliklerine ihtiyaç duyuluyordu. Bu nedenle rahipler kendilerine sorulan sorulara cevap vermek (*respondere*), hukuk kurallarını tefsir etmek (*interpretere*) ve hukuki yöntemler

27 MK m. 305.- Bir küçüğün evlat edinilmesi, evlat edinen tarafından bir yıl süreyle bakılmış ve eğitilmiş olması koşuluna bağlıdır.

Evlat edinmenin her halde küçüğün yararına bulunması ve evlat edinenin diğer çocuklarının yararlarının hakkaniyete aykırı bir biçimde zedelenmemesi de gerekir.

MK m. 308.- Evlat edinilenin, evlat edinenden en az onsekiz yaş küçük olması şarttır.

Ayrı etme gücüne sahip olan küçük, rızası olmadıkça evlat edinilemez.

Vesayet altındaki küçük, ayrı etme gücüne sahip olup olmadığına bakılmaksızın vesayet dairelerinin izniyle evlat edinilebilir.

MK m. 309.- Evlat edinme, küçüğün ana ve babasının rızasını gerektirir.

Rıza, küçüğün veya ana ve babasının oturdukları yer mahkemesinde sözlü veya yazılı olarak açıklanarak tutanağa geçirilir.

Verilen rıza, evlat edinenlerin adları belirtilmemiş veya evlat edinenler henüz belirlenmemiş olsa dahi geçerlidir.

MK m. 311.- Aşağıdaki hallerde ana ve babadan birinin rızası aranmaz:

1. Kim olduğu veya uzun süreden beri nerede oturduğu bilinmiyorsa veya ayrı etme gücünden sürekli olarak yoksun bulunuyorsa,

2. Küçüğe karşı özen yükümlülüğünü yeterince yerine getirmiyorsa.

bulmak (*cavere*) başlıkları altında toplanabilecek alanlarda faaliyet gösterdiler. Bireylerin hukuk düzenince kabul edilebilir iradelerini tesbit etmek ve bunların istenilen hukuki sonucu doğurabilmelerini sağlamak amacıyla, rahip hukukçular sahip oldukları hukuk bilgisini kullanarak, yeni talepler doğrultusunda yeni hukuki yöntemler belirliyorlardı (*cavere*). Yalnızca şekle tabi işlemlerin sonuç doğurabildiği bir hukuk düzeninde rahipler bu yöntemleri belirleyerek, *ius civile*'nin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. *Adrogatio* ya da *emancipatio* gibi *ius civile*'ye özgü hukuki işlemler, bilinen bazı hukuki biçimlerin, başka başka amaçlar için de kullanılması kabul eden rahip hukukçuların Roma hukuk düzeni içine yerleştirdikleri hukuki işlemlerdir. Zaman içinde ayrıcalıklarını yitiren rahip sınıfı, *pleb* sınıfına mensup olanların da rahip olmasıyla tekellerinde tuttukları bilgiyi herkese yaymaya başladılar. MÖ 300 senesinde kör baş rahip Appius Claudius'un katibi Cnaeus Flavius, *legis actio*'ya ilişkin formüllerle, takvim bilgilerini yayınlamış, *pleb* sınıfından ilk başrahip (*pontifex maximus*) Tiberius Coruncanius hukuki tartışmaları herkese açık olarak yapmaya başlamış, bundan sonra hukuk bilgisi herkese yayılarak, dileyenin hukukçu olarak yetişebilmesine olanak sağlanmıştır. Bu gelişme büyük hukukçuların yetişmesi sürecinin de başlangıcını teşkil etmektedir.

8- Cassius çiftlik evini satarak satış bedelini Apollon mabedine bağışlayabilir mi?

Appius ölmeden önce Cassius'u vekil tayin etmek istemiş olsa bile, bu vekalet Appius'un ölümüyle geçersiz hale gelir. Roma hukukuna göre ölümden sonrası için vekil atanması (*mandatum post mortem*) mümkün değildir. Çünkü mirasbırakanın ölümü ile vekalet ilişkisi doğrudan doğruya vekil ile mirasçı arasında doğacak, mirasçı mirasbırakanın ölümü anında vekile borçlanmış duruma gelecektir. Borcun mirasçının şahsında başlayamayacağı kuralı çerçevesinde Cassius'un çiftlik evini satabilmesi mümkün değildir²⁸.

9- Vasiyetname nasıl bir hukuki muameledir?

Testamentum (vasiyet/vasiyetname) ölümden sonra geçerli olacak şekilde iradenin şeklen tesbit edilmiş ifadesidir. Şekle bağlı tek taraflı (yalnızca tek bir kişinin iradesiyle sonuç doğuran mua-

28 BK m. 397.- Hilâfi mukaveleden veya işin mahiyetinden anlaşılmadıkça vekâlet, gerek vekilin gerek müvekkilin ölümüyle ve ehliyetinin zavalı veya iflâsı ile nihayet bulur.

Şu kadar ki vekâletin nihayet bulması müvekkilin menfaatlerini tehlikeye koyuyorsa müvekkil veya mirasçısı veya mümessili bizzat işlerini görebilecek hale gelinceye kadar vekil veya mirasçısı veya mümessili vekâleti ifaya devam ile mükelleftirler.

mele) bir hukuki muamele olan vasiyetname ölüme bağlı olduğu için, ölüm anına kadar değiştirilebilirdi. Roma'nın ilk devirlerinde vasiyetnameler öncelikle mirasçı atamak için yapılırken, mirasçı atamanın geçersiz olması durumunda vasiyetnamenin tamamı geçersiz hale gelirdi. Ancak Iustinianus devrinde mirasçı atamanın diğer tasarruflardan bir farkı kalmamıştır. Vasiyetnamelerin amacı mirasçı atamak, yani *familia*'nın yönetimi için bir halef belirlemek olduğundan, vasiyetname yapanın *paterfamilias* olması gerekirdi. Bu nedenle aile evlatlarının vasiyetname yapmaları mümkün değildi.

10- Evlatlığın mirasçı atanması mümkün müdür?

Evlat edilenlerin hukuki durumu, doğumla aile evladı olanlardan farksızdır. Evlat edilen kendi ailesi ile olan bağlarından kurtularak, yeni ailesinin ünvanını, ismini, ibadet tarzını ve miras haklarını kazanır. Bu nedenle evlat edilenin mirasçı atanması mümkündür. Romalılar evlat edinmeyi mirasçı atamayla eşdeğer görmüşlerdir. Iustinianus devrinde evlat edilen önceki ailesiyle ilgili miras haklarını kaybetmemiş, önceki ailesinin de mirasçısı olabilmiştir.

11- Septimus'un evliliği geçerli midir?

Roma hukukuna göre rızai bir sözleşme olan evliliklerin geçerli olabilmesi için evlenme niyeti -*affectio maritalis*- ile toplum içinde karı-koca olarak görünme -*honor matrimonii*- gereklidir. Septimus Appius'un mirasçısı olabilmek için gerçekte istemediği halde Camilla ile evlenmiştir. Septimus'un gerçekte Camilla ile evlenmek istememesi, onun saikinde, yani onu bu hukuki işlemi yapmaya iten iç nedende bir soruna işaret eder. Septimus mirasçı olmak için evlenmek zorunda olduğunu bilerek evlenmek istemiş ve Camilla ile evlenmeyi kabul etmiştir. Bu durumda yasal bir evliliğin zorunlu unsurları olan *honor matrimonii* ve *affectio maritalis*'in varlığı düşünülse de, Roma'da sadece görünüşte yapılan bir evliliğin . batıl olduğu (*nullius momenti*) kabul edilmiştir (D.23.2.30).

12- Vasiyetnamede bulunan Septimus'un bir yıl içinde evlenmesi kaydıyla mirasçı olabileceğine ilişkin koşul geçerli midir? Vasiyetnameyi nasıl etkiler?

Septimus'un bir yıl içinde evlenmesi kaydıyla mirasçı olabileceğinin belirtilmesi, hukuki muamelenin şarta bağlandığını göstermektedir. Bir hukuki muamelenin hükümlerini doğurmasının (taliki-*condicio suspensiva*) ya da doğmuş olan sonuçların ortadan kalkmasının (infisahi/bozucu-*condicio resolutive*) gelecekte gerçekleşip gerçekleşmeyeceği objektif olarak belli olmayan bir olaya

bağlanması halinde şartın varlığından söz edilir. Septimus'un bir yıl içinde evlenmesi kaydıyla mirasçı olabileceğine ilişkin şart geçerlidir. Vasiyetnameler taliki şarta bağlı olarak yapılabilir. Ancak bozucu şarta bağlı vasiyetnameler geçerli sayılmakla beraber, şart geçersiz sayılır ve mirasçı atanması geçerliliğini korurdu. Septimus bir yıl içinde evlendiği taktirde, şart gerçekleşmiş sayılarak vasiyetname geçerli hale gelecek ve hükümlerini doğuracak, bir yıl içinde evlenmediği taktirde ise şart gerçekleşmediğinden vasiyetname geçerli hale gelemeyecektir²⁹.

13- Septimus'un mirasçı olarak atanması ile Tullia ve Varius'a belirli malların bırakılmış olmasının sonuçları nelerdir?

Hereditas yani miras, ölen bir kimsenin hukuki durumuna halef olmaktır. Külli halefiyetin ortaya çıktığı mirasçılıkta, mirasçı, mirasbırakanın yalnız malvarlığını, haklarını ve borçlarını değil, aileye ait dini yükümlülükleri, ibadet ve tören görevlerini de üstlenirdi. Septimus mirasçı olarak atanmakla Aquilius'un tüm malvarlığına, şahsiyetine halef olmuş durumdadır. Aquilius, Tullia ve Varius'a ise belirli mallarını bırakmak istemiştir. *Legatum* adı verilen, belirli malların vasiyetinin hazırlanış şekline göre Tullia ile Varius, Aquilius'un ölümü ile doğrudan kendilerine bırakılan malların maliki olabilecekleri gibi, kendilerine vasiyet edilen malları Septimus'tan isteme hakkı verecek, yani bir alacak hakkı doğuracak şekilde bir vasiyetname düzenlenmiş olması da mümkündür. Belirli mal vasiyetinin şekline göre, ölüm ile kendilerine bırakılan malların maliki haline gelen lehlerine mal vasiyet edilen kimseler, mirasçıya ya da malı elinde bulunduran kişilere karşı açacakları *rei vindicatio* ile malların kendilerine verilmesini isteyebilecekken, yalnızca alacak hakkına sahip olmaları halinde, mirasçıya karşı açacakları *actio ex testamento* (vasiyetnameden doğan dava) ile malların kendilerine verilmesini isteyebilirler.

14- Roma Hukukuna göre kadınlar nasıl mirasçı olabilir? Tullia Aquilius'un kendisine bıraktığı evi satabilir mi?

Roma hukukuna göre *manus* altında bulunan eş yasal mirasçılar arasında sayılır ve mirastan eşit pay alır. Vasiyetname ile muayyen mal vasiyet edilmesi de (*legatum*) geçerlidir. *Manus* altında

29 MK m. 515.- Mirasbırakan, ölüme bağlı tasarruflarını koşullara veya yüklemelere bağlayabilir. Tasarruf hüküm ve sonuçlarını doğurduğu andan itibaren, her ilgili koşul veya yüklemenin yerine getirilmesini isteyebilir.

Hukuka veya ahlaka aykırı koşullar ve yüklemeler, ilişkin bulundukları tasarrufu geçersiz kılar.

Anlamsız veya yalnız başkalarını rahatsız edici nitelikte olan koşullar ve yüklemeler yok sayılır.

olmayan kadın içinse *praetor* hukuku tarafından "*bonorum possessio*" (*praetor* mirasçılığı) yoluyla mirasçılık sağlanabilmiştir. *Bonorum possessio*, ölmüş bir kimsenin bıraktığı malların tamamının ya da bir kısmının zilyetliğinin, *praetor* tarafından, *ius civile*'ye göre mirasçı olamayacak bir şahsa verilmesidir. Bu şekilde *praetor*lar, *manus* altında olmadığı için *ius civile*'ye göre mirasçı olamayan eşin mirastan pay almasının hakkaniyete uygun olduğunu kabul ederek, bu durumdaki eşe zamanaşımı ile iktisaba götürecektir zilyetlik tanuma yoluna gitmişlerdir. *Ius civile*'ye göre bir kadının *res mancipi* bir malını satabilmesi için vasisinin muamele sırasında hazır bulunarak *auctoritas*'ını sağlaması gerekir. Ancak zamanla vasi işlem sırasında hazır bulunmasa bile, alıcının zamanaşımı ile malik olabileceği kabul edilmiştir.

15- Kölelerin vasiyetname ile azat edilmeleri mümkün müdür?

Azat edilen kölenin vasiyet ve vefat sırasında vasiyetçinin mülkiyetinde olması halinde azat etme geçerli olacaktır. Ancak azat etmenin geçerli olabilmesi için azat edilen kölenin isminin açıkça belli edilmesi gerekmektedir. Kölelerin vasiyetname ile şarta bağlı olarak (*condicio*) ya da geciktirici vade (*dies a quo*) ile azat edilmeleri de mümkündür. Roma'da cumhuriyet devrinin sonlarından itibaren köle sayısındaki büyük artış ve azat edilen kölelerin mirasbırakanın cenaze töreninde cenazenin arkasından ağlayarak yürümelerinin Romalılarda uyandırdığı şeref duygusu, özellikle vasiyetnamelerle toplu azat edilmelere yol açmış, azat etmeyi istenmeyen ve toplum düzenini sarsacak boyutlara ulaştırmıştır.

16- Aquilius vasiyetnamesini MS 10 yılında yapmış olsaydı azat etmeye ilişkin hükümler geçerli olur muydu?

Azat etmelerde görülen büyük atışın yol açtığı toplumsal sorunları ortadan kaldırmak, Roma toplumunu islah etmek ve ahlaki düzeni sağlamak isteyen Augustus, MÖ 2 ve MS 4 senelerinde kabul ettiği iki yasa ile bu konuda da sınırlar getirmişti. MÖ 2 yılında kabul edilen *Lex Fufia Canunia* ile köle azat etmelere sınır getirildiğinden ve otuza kadar kölesi olan bir kimsenin ancak 1/3 oranında kölesini azat edebileceği kabul edildiğinden, Aquilius'un hazırladığı listeden yalnızca ilk 8'i azat edilmiş sayılacak, diğerleri geçersiz olacaktı. Ayrıca MS 4 yılında kabul edilen *Lex Aelia Sentia* ile ancak 30 yaşın üzerindeki köleler vasiyetname ile azat edilebileceğinden, azat edilen kölelerin yaşlarına bakılması da gerekecekti. Ancak Aquilius bu vasiyetnameyi MÖ 2'den önce yaptığı için azat edilmeler geçerli olacaktır.

17- Azatlı olmanın hukuki sonuçları nelerdir?

Azatlı (*libertinus*) özgürlüğünü elde etmiş olmasına rağmen, gerek kamu hukuku gerek özel hukuk alanındaki bazı haklarını kullanma konusunda kısıtlıydı ve bazı yükümlülükleri yerine getirmek zorundaydı. Seçilme hakları bulunmayan azatlıların, seçme hakları da sınırlandırılmıştı. Özel hukuk bakımından eski efendilerine bağılıktan kurtulamaz, onlara her zaman saygı göstermek, *stipulatio* ile yüklendiği hizmetleri yerine getirmek ve zorunluluk halinde geçimine katkıda bulunmak zorunda kalırdı. Patronus'un azatlısı üzerinde yasal miras hakkı bulunduğu gibi, vasi (tutor) olma yetkisi de vardı. Bir azatlı ancak imparatorun kararı ile hür doğmuş bir Romalı durumuna getirilebilirdi.

18- Köleler başka hangi yollarla azat edilebilir?

Köleler *ius civile*'ye göre, *in iure cessio*'ya benzer şekilde gerçekleştirilen "değnekle azat etme" yoluyla (*manumissio vindicta*), sayım sırasında (*manumissio censu*), vasiyetname ile (*manumissio testamento*) ve Hristiyan geleneğine göre kilisede azat edilebilir (*manumissio in ecclesia*), *praetor* hukukuna göre ise, efendinin dostları olan tanıklar önünde (*manumissio inter amicos*) veya bir mektupla (*manumissio per epistulam*) veya efendinin kölesini sofrasına kabul etmesiyle (*manumissio per mensam*) azat edilebilirdi.

19- Kölenin *ius civile*'ye uygun şekilde ya da *praetor* hukukuna göre azat edilmesi arasında fark var mıdır?

Praetor hukukuna göre azat edilen köleler, *ius civile*'ye göre hâlâ maliklerine ve maliklerinin ölümü ile mirasçılara ait sayıldıklarından, bu kimseler azat edilmiş köleyi yeniden mülkiyet konusu yapmak istedikleri taktirde, *praetor* tarafından kendilerine dava hakkı tanınmadığından, *praetor* hukukuna uygun şekillerle azat edilenlerin hür gibi yaşadıklarından söz edilirdi. MS 19 yılında kabul edilen *Lex Iunia Nobrana*, *praetor* hukukuna uygun olarak azat edilenlerin *ius civile* tarafından da azat edilmiş sayılacaklarını kabul etti. *Quirites* maliki olamayan ve vasiyetname düzenleyemeyen bu kimselerin ölümü halinde malvarlıkları kendilerini azat edenlere geçirdi.

20- Balbinus'un hukuki statüsü nedir?

Azatlı köle "*libertinus*" kamusal hakların çoğuna sahip değildir. Azatlı senatör ya da şövalye olamadığı gibi, yüksek devlet görevlerine seçilemez, azatlı kadın *senatus* sınıfından kimselerle yasal olarak evlenemezdi. Azat edenin azatlı üzerinde *ius patronus*'u bulunurdu. Bu hak azatlının *patronus*'una saygı ve riayet yükümlülüğünü getirir, *patronus*'una karşı şerefsizliği mücip davalar açamaz, hile ve

ikrah def'i ileri süremez, hakaret edemez, azat edeni öldürdüğünde kendi babasını öldürmüş gibi yargılanırdı. *Patronus* azatlının kanuni mirasçısı idi ve birbirlerine karşı nafaka yükümlülükleri vardı. Saygısız azatlı cezalandırılır, nankörlüğü aşırı bulunursa tekrar köle olmasına karar verilebilirdi.

21- Balbinus buğday tarlalarının bir yıllık gelirini vermeyen Septimus'a karşı ne yapabilir?

Buğday tarlalarının bir yıllık gelirinin Balbinus'a verilmesi belirli mal vasiyeti (*legatum*) şeklinde gerçekleşmiştir. Balbinus vasiyet alacaklısı olarak Septimus'a açacağı *actio ex testamento* (muayyen mal vasiyetlerinin (*legatum*) yerine getirilmesi için açılan dar hukuk davası) ile borcun ifasını Septimus'tan isteyebilecektir³⁰.

30 MK m. 518.- Birakılan belirli mal, mirasın açılması anındaki durumuyla teslim olunur; yarar ve hasar, mirasın açılması anında kendisine belirli mal bırakılana geçer.

Tasarrufu yerine getirme ile yükümlü olan kimse, mirasın açılmasından sonra bırakılan belirli mala yaptığı harcamalar ve mala verdiği zararlardan dolayı, vekaletsiz iş görenin haklarına sahip ve borçlarıyla yükümlü olur.

7- Eguinus uzun vadeli kiracı olsa idi, durumda bir değişiklik olur muydu?

Eguinus uzun vadeli kiracı (*emphyteusis*) olsa, bu hak devredilebilen ve üçüncü kişilere karşı ileri sürülebilen bir sınırlı aynî hak (*iura in re aliena*) olduğundan, Varius'a geçeceği ve Hispanius'un Varius'un hakkını kabul etmek zorunda kalacağı söylenebilir. Bu durumda Hispanius Varius'un zilyetliğini elinden alamayacaktır. Alıcı rahat zilyet olduğu sürece satıcıdan herhangi bir talepte bulunamaz. Ancak yine de Varius'a mülkiyet hakkını devredemeyeceğinden, Hispanius uzun vadeli kira bedelini talep etmeye devam edecektir. Bu durumda Eguinus'un ayıplı bir mal sattığını söylemek mümkündür.

8- Uzun vadeli kira nasıl bir hak sağlar?

Klasik sonrası devirde, uzun vadeli kira (*emphyteusis*) bir başkasına ait taşınmazı, yıllık kira bedelinin ödenmesi kaydıyla ve değerini düşürmemek koşuluyla, mutlak biçimde kullanma ve semerelerinden yararlanma yetkilerini veren, devredilebilen ve miras yoluyla da geçebilen sınırlı bir aynî haktır. Roma ele geçirdiği toprakların düzenli biçimde işlenmesini sağlamak için eyalet arazilerini özel kişilere belirli bir bedel karşılığında kiralamış ve ondan malik gibi yararlanmalarını sağlamıştır. Bu uygulama zamanla özel mülkiyete ait topraklarda da görülmeye başlanmıştır. Şekle bağlı olmayan bir muamele ile kurulan uzun süreli kira hakkı sahibi, zilyet (*possessor*) sayılır ve zilyetlik *interdictum*'larından yararlanabilir. Uzun vadeli kiracı önceleri *actio in rem vectigalis* ile kendisini koruyabilirken zamanla malikin sahip olduğu tüm dava haklarına sahip olduğu kabul edilerek, *utilis* yoluyla *rei vindicatio* ve *actio negatoria in rem* davalarını açmasına olanak tanınmıştır. Hak sahibi hakkını devredeceği zaman durumdan maliki haberdar etmek ve malikin ön alım hakkını kullanmaması halinde satış bedelinin % 50'sini malike vermek zorundadır.

9- Uzun vadeli kira hakkı ne zaman sona erer?

Uzun vadeli kira (*emphyteusis*), taşınmazın tümüyle yok olması, malik ve uzun vadeli kiracı sıfatlarının aynı kişide birleşmesi, hakkın malike danışılmadan satılması ve satış bedelinin % 50'sinin malike verilmemesi, hak sahibinin malike 3 yıl süre ile kira bedelini ödemesi durumunda sona erer.

Altissima quaeque flumina minimo sono labi.

En derin ırmaklar hafif şırıltılarla akar!

Curtius Rufus, Alex. Magni 7.4.13

-33-

Oğlunun ve Curius'un haşarılıklarından yılan M.Varius, 10 yaşına geldiğinde Brutus'un hukuk eğitimine başlamasına karar verir ve ileride onun da kendisi gibi bir yönetici olması isteğini dile getirerek hukukçu azatlısı Balbinus'dan ders vermesini ister. Curius'u ise mobilya yapımını öğrenmek üzere Sulla'nın yanına çırak olarak verir. Balbinus'u azat etmesi için Varius'a 2000.-sesters vermiş olan Marius, daha önce açılmış olan dava sonucunda Balbinus'un hür olduğuna karar verilince, verdiği 5000.- sesters'i geri ister.

1- Balbinus nasıl azat edilmiş olabilir?

Azat etme genel olarak *manumissio* denilen (*manus* altından çıkarma) bir muamele ile gerçekleşirdi. Kölesini *ius civile*'ye uygun şekilde azat etmek isteyen malik değnekle azat etmek istediği kölesine dokunarak (*manumissio vindicta*), *ensor*'ların sayımı sırasında kölesini hür kimseler listesine kaydettirerek (*manumissio censu*) veya vasiyetnamesi ile (*manumissio testamento*) azat edebilirdi. Bunun yanında *praetor* hukukuna göre geçerli olacak şekilde, dostlar arasında açıklayarak (*manumissio inter amicos*), mektupla bildirerek (*manumissio per epistulam*) ya da sofrasına kabul ederek (*manumissio per mensam*) azat etmesi de mümkündü.

2- Balbinus'un vatandaşlık durumu nedir? Roma vatandaşlığı nasıl kazanılır?

Roma vatandaşlarının yararlanabildiği *ius civile*'ye uygun şekilde azat edilerek özgürlüğünü kazanan azatlılar (*liberti*) Roma

vatandaşıdır. (*cives romani*) Ayrıca Roma devletine yararlı olmuş kişilere vatandaşlık tanıyabildiği gibi, yasa ve emirnamelerle daha geniş topluluklara vatandaşlık tanınabilmiştir.

3- Balbinus hukuk eğitimini nasıl edinmiş olabilir?

Roma'da MÖ 3.yüzyıla kadar hukukçuluk görevini *pontifices* denilen rahip sınıfına mensup kişiler yürütürdü. Toplumun yüksek sınıflarından birini oluşturan rahipler, yasaları yorumlar (*interpretatio*), yeni hukuki şekiller bulur (*cavere*) ve kendilerine yöneltilen hukuki sorunlara cevap bulurken (*respondere*), hukuk bilgisini gizli tuttuklarından bu sınıfa dahil olmayan kimselerin hukuk bilimini öğrenmeleri mümkün olamazdı. Ancak MÖ 300'de *legis actio* formüllerinin yayınlanmasından (*ius Flavianum*) ve Tiberius Coruncanius'un cevaplarını MÖ 254 yılından itibaren aleni olarak vermeye başlamasının ardından hukuk ilmi rahip hukukçuların tekelinden çıkmış ve dileyen herkesin öğrenebileceği bir bilim haline gelmiştir.

4- Hukukun dileyen herkesin öğrenebileceği bir bilim olmasının sonuçları nelerdir?

Rahip hukukçuların hukuk tekelinin zaman içinde kırılmasıyla birlikte, hem *patricii* hem *pleb* sınıfına mensup pek çok hukukçu yetişmiş, hemen hepsi devletin üst kademelerinde *praetor*, *censor* ya da baş rahip görevlerine gelebilmiştir. Giderek gelişen ve her geçen gün yeni sorunlarla baş başa kalan Roma'nın hukuk bilgisine ve kurallarına olan ihtiyacı, hukukla ilgilenen ve *ius civile*'nin dar kalıpları dışında düşünmeyi başarabilen çok sayıda kişinin yetişmesiyle karşılanabilmiştir.

D.1.1.10.2 HUKUK İLMİ İLÂHİ VE BEŞERİ ŞEYLERİN BİLGİSİ, HAKLI VEYA HAKLI OLMAYANIN İLMİDİR.

5- Brutus'un yaşadığı devrin hukukçuları hangi alanlarda eserler vermiştir?

Brutus'un yaşadığı devirde (MÖ 1.yüzyıl- ilk imparatorluk devri- klasik devir) hukukçular üç alanda faaliyet göstermiştir. Hukuku muamelelere şekil verdikleri "*cavere*", davalarla ilgili olarak yol gösterici oldukları "*agere*", hukuki konularla ilgili soruları cevaplandırdıkları "*respondere*" faaliyetlerinin ana konularını oluşturur. Augustus döneminde yaşayan bazı hukukçulara kendisi adına konuşma, "imparator adına cevap verme" (*ius publice respondendi*) ayrıcalığını tanımıştır. Bu ayrıcalığa sahip hukukçuların yorumları hakimler üzerinde büyük ölçüde etkili olmuştur. Bu dönemde yaşayan hu-

kukçular, bu faaliyetleri yanında çeşitli eserler de vermişlerdir. Hukuk eğitimine başlayanlar için yazdıkları ders kitapları (*Institutiones*), *Ius Civile* ve *Ius Honorarium*'a ilişkin şerhler, hukukçuların eserlerinden parçaların derlendiği *Digesta*'lar, cevapların toplandığı *responsa*'lar, meseleler (*quaestiones*), tartışmalar (*disputationes*), monografiler dönemin hukuk eserleri arasında sayılabilir.

6- Balbinus'un hür olduğunun tesbiti için dava açılabilir mi?

Bir kölenin (*servus*) gerçekte hür (*liber*) olduğuna ilişkin ihtilafların çözümü XII Levha Yasasında (*lex duodecim tabularum*) gösterilmiştir. Bu kurala göre bir kimsenin hür veya azatlı olduğuna veya nesebini belirlemeye yarayan davalar aynı dava (*legis actio Sacramento in rem*) olarak açılacaktır (I.4.6.13). Kölenin davada taraf olamaması nedeniyle ancak üçüncü kişi tarafından (*adsertor libertatis*) açılabilir olan bu davalarda zamanla hürriyet lehine bazı ayrıcalıklar kabul edilmiştir (I.4.10 pr.; Gai.4.14). Kölenin dava sırasında geçici olarak hür sayılması, *sacramentum*'un düşük seviyede tutulması, yargılamanın özel yetkili hakimler tarafından görülmesi, davanın yeniden görülebilmesi hürriyet lehine kabul edilmiştir. *Formula* usulünde hürriyet davaları tesbit davalarına dönüşmüş (*actiones praeiudiciales*), hürriyet lehine tedbirler korunmuş, Kural Dışı Yargılama'da hürriyet davaları ile ilgili olarak özel yetkili bir *praetor* görevlendirilmiştir.

7- I.4.6.13 neyi ifade eder? Institutiones ve Institutiones site-mi nedir?

I.4.6.13 Iustinianus'un *Institutiones*'inin 4.kitabının 6 faslının 13. paragrafını ifade eder. *Institutiones* öğrencilere hukuk bilimini öğretmek üzere yazılmış ders kitaplarına verilen genel isimdir. Iustinianus'un *Corpus Iuris Civilis*'inin bir bölümünü oluşturan *Institutiones* hazırlanırken daha önce yazılmış olan benzer nitelikteki eserlerden yararlanılmıştır. Bunların en önemlisi olan Gaius'un *Institutiones*'inin planı örnek alınmış ve konular kişilere ilişkin hukuk (*ius quod ad personas pertinet*), mallara ilişkin hukuk (*ius quod ad res pertinet*) ve davalara ilişkin hukuk (*ius quod ad actiones pertinet*) olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir. *Institutiones* sistemi adı verilen bu sistem sonraki yüzyıllarda İsviçre ve Türk Medeni Kanunu ile Borçlar Kanununda model alınmıştır.

GAİ.1.8; I.1.2.12 FAYDALANDIĞIMIZ BÜTÜN HUKUK YA ŞAHİSLARA YA EŞYA-YA YA DA DAVALARA İLİŞKİNDİR.

8- Institutiones sistemi ile Türk, İsviçre, Alman, Avusturya ve Fransız Medeni Kanunlarını karşılaştırınız.

Institutiones Sistemi	Code Civil (Fransız Medeni Kanunu)	ABGB (Avusturya Medeni Kanunu)
Kişilere İlişkin Hukuk Mallara İlişkin Hukuk Davalara İlişkin Hukuk	Giriş Kişinin Hukuku Eşya Hukuku Mülkiyetin İktisap yolları	Giriş Kişinin Hukuku Eşya Hukuku Ortak hükümler
BGB (Alman Medeni Kanunu)	ZGB (İsviçre Medeni Kanunu)	TMK (Türk Medeni Kanunu)
Genel Bölüm Özel Borç İlişkileri Eşya Hukuku Aile Hukuku Miras Hukuku	Giriş Kişinin Hukuku Aile Hukuku Miras Hukuku Eşya Hukuku Borçlar Kanunu (Ayrı bir kanun)	Başlangıç Kişiler Hukuku Aile Hukuku Miras Hukuku Eşya Hukuku Borçlar Kanunu (Ayrı bir kanun)

9- Marius Balbinus'un hür olduğunun tesbiti durumunda verdiği bedeli geri isteyebilir mi?

Balbinus'un hür (*liber*) olduğunun tesbiti ile Varius'un malvarlığında haksız ve geçerli hukuki sebebi bulunmayan bir artış meydana gelmiştir. Sebepsiz zenginleşme (*condictio*) olarak adlandırılan bu durum ya zenginleşmenin haklı ve yasal bir gerekçeye dayanmaması ya da önceden bulunsa bile bu gerekçenin daha sonradan ortadan kalkması sonucunda ortaya çıkar. Olayımızda Balbinus henüz köle iken, azat edilmesi koşuluyla verilen bedelin haklı bir gerekçesi yasal bir dayanağı vardır. Ancak sebebin ortadan kalkmasıyla, yani Balbinus'un zaten hür olduğunun tesbiti ile, verilmiş olan paranın gerekçesi (*causa*) ortadan kalkmıştır. Bu durumda Marius *condictio causa data causa non secuta* açarak, varolan sebebin sonradan kalktığını ve ödediği 2000.-sesters'in geri verilmesi gerektiğini ileri sürecektir (D.12.4.3.5).

10- Marius ile Balbinus borcu şekilsiz bir anlaşma ile kaldırılabilirler mi?

Marius ve Balbinus'un borcu şekilsiz bir anlaşma ile kaldırılması mümkündür. *Pactum de non petendo* denilen bu şekilsiz anlaşma ilk olarak XII Levhada (*lex duodecim tabularum*) bazı haksız fillerden doğan borçlar hakkında tanınmış, daha sonra *praetor*'lar tarafından tüm borçların bu yolla kaldırılabilmesi kabul edilmiştir. Bu anlaşma ile haksız fiilden doğan borçlar *ipso iure* ortadan kalkarken, sözleşmeden doğan borçların doğrudan ortadan kalkmayacağı, ancak açılacak bir davada borcun ödenmeyeceğine ilişkin bu *pactum*'un delil olarak ileri sürülebileceği (*ope exceptionis*) kabul edilmiştir.

Timendi causa est nescire

Bilgisizlik korkunun nedenidir

Seneca, Nat. Quaest 6.3.4

-34-

Babası Varius *praetor*'ken öldüğünde (MÖ 10) Brutus 11 yaşındadır. Felicia 1 yıl sonra yağ tüccarı Plinius ile evlenerek Ostia'ya taşınır. Plinius'un *manus*'u altına girmeyi kabul etmeyen Felicia, Plinius'un isteğini geri çevirmeyerek satın aldığı dükkanın bedeli olan 20.000.- sestersi ödemeyi *stipulatio* ile taahhüt eder, ancak eşinin kendisinden bu kez 10.000.-sesters ödünç almasını istemesine sinirlenerek, Plinius'dan ayrılmaya karar verir. Plinius boşanmayı kabul eder, ancak dos olarak aldığı gül bahçesi ile 10.000.-sestersi geri vermek istemez.

1- Praetor'un görev ve yetkileri nelerdir?

MÖ 367 senesinde *consul*'lere bir üçüncüsü eklenerek, şehrin yargı ile ilgili sorunları *praetor* denilen bu *magistra*'ya bırakılmıştır. Roma kentinde görev yapan *praetor urbanus* (şehir *praetor*'u) ile MÖ 242 senesinden itibaren yabancılarla ilgili konularda görev yapmak üzere görevlendirilen yabancılar *praetor*'u (*praetor peregrinus*) (zamanla sayıları onaltıya kadar yükselmiştir) *imperium* sahibi magistalar olarak *senatus* ve halk meclislerini toplantıya çağırma ve yasa teklif etme haklarına sahiptir. Her yıl hukuk alanında yapacağı işleri, taniyacağı hak ve davaları (*iurisdictio*) ve başvurulabilecek yasal yolları "*edictum*" adı verilen bir beyanname ile açıklayan *praetor*, *ius civile*'nin kabul etmediği yasal çözümleri def'i (*exceptio*), eski hale iade (*in integrum restitutio*) *praetor stipulatio*'su (*stipulationes praetoriae*), zilyetlik tanıma (*missiones in possessionem*) ya da *interdictum*'lar yoluyla yasal güvence altına alabilirdi. Yasa olmadıklarından ancak onu kabul eden *praetor*'un görev süresi

içinde geçerli kabul edilen bu kurallar, sonraki *praetor*larca uygun bulunarak tekrarlanmış, geliştirilmiş ve eklenenlerle birlikte Roma hukukunun en geniş kaynağını oluşturmuştur. *Ius honorarium* olarak adlandırılan *praetor* hukuku kuralları zamanla *ius civile*'nin önüne geçmiş ve "*praetor*ların toplumun çıkarlarını düşünerek, *ius civile*'yi kuvvetlendirmek, tamamlamak ve düzeltmek amacıyla yarattıkları hukuk" şeklinde tanımlamıştır (D.1.1.7.1).

D.2.1.3.....IURISDICTION DAVA VERME YETKİSİDİR.

2- Varius'un ölümü Brutus, Felicia ve Iulia'nın hukuki durumunu değiştirebilir mi?

Iulia *manus* altında olduğundan Varius'un ölümü ile *sui iuris* olacaktır. Ancak hak ehliyetine sahip olarak mallar üzerinde mülkiyet hakkını elde edebilse de, şahıslar üzerinde hakimiyet kurabilmesi mümkün değildir. Yani oğlunun hakimiyetini ya da velayet hakkını kazanamayacaktır. Felicia babasının ölümü ile hakimiyetten çıkacak ve annesi Iulia gibi *sui iuris* olacaktır. Ancak bu babasından kalan miras payı üzerinde ona hak sağlarken, aile reisi olmasına yetmeyecektir. Iulia ve Felicia kadın olmaları sebebiyle sııırlı fiil ehliyetine sahip kabul edilerek kendilerine vasi (*tutor*) tayin edilecektir. Brutus *sui iuris* babasının ölümü ile *sui iuris* haline gelecektir. 11 yaşında olması *sui iuris* olmasını etkilemez. Babasının hakimiyetinden çıktığından hür, Roma vatandaşı ve *sui iuris* bir kimse olarak hak ehliyetini kazanacaktır. Ancak 11 yaşında olması sebebiyle, Varius'un vasiyetnamesinde belirttiği, eğer belirtmediyse, en yakın agnatik akrabası ya da *praetor* tarafından belirlenen bir kimse, borç altına sokan muamelelerinde yanında bulunarak auctoritas vermek üzere 14 yaşına kadar vasisi olacaktır.

D.50.16.195.2 "ÇOCUĞU OLMASA DA YİNE HAKLI OLARAK BU İSİMLE (PATER FAMILIAS) ANILIRDI, ZİRA SÖZ KONUSU OLAN, ONUN YALNIZ ŞAHSİ DEĞİL, AYNI ZAMANDA HUKUKUDUR."

GAI.3.107 VESAYET ALTINDAKİ KÜÇÜK GEÇERLİ OLARAK HER HUKUKİ MUAMELEYİ YAPABİLİR. BUNUNLA BİRLİKTE IMPUBES'İN BORÇ ALTINA GİRMESİ HALİNDE OLDUĞU GİBİ, VASİNİN AUCTORITAS'I GEREKLİ OLDUĞU ZAMAN, VASİ HAZIR BULUNMALIDIR. ZİRA, VASİNİN AUCTORITAS'I OLMADAN ÜÇÜNCÜ KİŞİYİ KENDİNE KARŞI BORÇ ALTINA SOKABİLİR.; I.3.19.9

3- Felicia'nın Plinius ile evlenmesi hukuki durumunu değiştirir mi?

Felicia'nın evlenmesi ancak Plinius'un *manus*'u altına girdiği taktirde hukuki durumunu değiştirebilir (kadın *coemptio* ya da *conferratio* muameleleri ile *manus* altına girer. ya da bir yıl içinde üç

geceyi kocasından ayrı bir evde geçirmedeği taktirde, yine *manus* altına girdiği kabul edilirdi.). Felicia'nın *manus* altına girmeyi kabul etmediği belirtildiğinden, evlenmesi hukuki durumunda değişiklik yapmayacak, *sui iuris* olarak hak ehliyetine sahip olduğu kabul edilecektir.

4- Felicia'nın stipulatio ile Plinius'un borcunu ödemeyi taahhüt etmesi mümkün müdür?

Felicia'nın *stipulatio* ile taahhütte bulunması, yani doğrudan doğruya bir borcu üstlenmesi, ya da Plinius'un borcunu ödemeyi taahhüt ederek o borca kefil olması, *stipulatio* bir *ius civile* muamelesi olduğu için vasisinin *auctoritas* (onay) vermesine bağlıdır. Kadınlar vasileri olmadan bir *res nec mancipi* malın mülkiyetini devredebildikleri, ödeme kabul edebildikleri, *ius gentium* ve *ius honorarium*'a ait muameleleri tek başlarına yapabildikleri halde, sözleşme ile borç altına girmeleri, bir *ius civile* muamelesinin yapılması ya da *mancipatio* gibi işlemler vasisinin (*tutor*) onay vermesine bağlıdır. Ancak bu kurallar zaman içinde yumuşatılmış, söz gelimi bir kadından vasisinin onayı bulunmadan satın alınan bir *res mancipi*'nin zamanasımı ile iktisabı mümkün olabilmektedir.

5- Felicia'nın 10.000.-sesters borç alabilmesi mümkün müdür?

Felicia'nın 10.000.-sesters borç alabilmesi (karz-mutuum sözleşmesi yapabilmesi) vasisinin onayının (*auctoritas*) bulunmasına bağlıdır.

6- Roma'da kadınlar vesayetten tam anlamıyla ne zaman kurtulmuşlardır?

Kadınların vesayet (*tutela*) altında olmalarına karşı tepkilerin giderek artması üzerine, bir yandan vesayet yavaş yavaş ve kendiliğinden kullanılmaz hale gelirken, bir yandan da bu konuda yasal kuralların kabulü zorunlu olmuştur. Vesta rahibeleri başlangıcından beri vesayet altına alınmazken, Augustus üç çocuklu anadan doğma hür ve 4 çocuklu azatlı kadınların vesayetten başışık olmalarını (*ius liberorum*) kabul etmiş, Claudius zamanında agnatik akrabaların vesayeti (*agnatio*) kaldırılmış, MS. 4. yüzyılda vesayet tamamen ortadan kalkmıştır.

7- Felicia kocasının isteği üzerine stipulatio ya da karz sözleşmesini MS 55 senesinde yapsaydı, yukarıdaki soruların cevabı değişir miydi?

Kadınların kocaları lehine borç altına girmeleri daha Augustus zamanında sınırlanmış, nihayet MS 46 yılında (Claudius dönemi) evli olsun olmasın kadınların kocaları ya da başka üçüncü kişiler

için borç altına girmelerini yasaklayan *Senatus Consultum Vellae-anum* kabul edilmiştir. Bu kararla, kadının ilk borçlunun yerini esas ya da fer'i borçlu olarak aldığı şahsi ya da aynî her türlü taahhüdü ile araya girmesi (*intercessio*) yasaklanmıştır. Başkasının borçlarını isteğiyle ödeyebilen ya da ödemek için herhangi bir malını devredebilen kadın, bağışlama kasdıyla ya da hileyle yaptığı işlemler dışındaki tüm üçüncü kişiler lehine borçlandırıcı işlemlerinden, bocun ifası istendiğinde *Senatus Consultum Vellae-anum* ile sağlanan def'i (Exceptio Senatus Consulti Vellaeani) ileri sürmek suretiyle kurtulabilmiştir.

8- Felicia'nın boşanmak istemesi mümkün müdür?

Kadının *manus* altına girmediği rızaya dayalı evliliklerde, boşanma tarafların herhangi birinin arzusu üzerine kolaylıkla gerçekleştirilebilmektedir. Toplumsal olarak hoş görülmesi bile, Felicia boşanma isteğini ortaya koyduğu anda boşanmış sayılacaktır (*af-fectio maritalis*'in kaybı).

9- Dos nedir? Plinius'un Iulia'nın dos'unu iadedden kaçınması mümkün müdür?

Dos, evlenen kadına, kocasının evinde aile masraflarına iştirak etmesi için verilen para veya mallardır. Dos aile reisi, anne ya da başka bir üçüncü kişi tarafından verilmiş olabilir. Çoğunlukla baba tarafından verilen dos, baba hakimiyetinden çıkarak, kocasının *manus*'u altına giren kadına verilmiş miras payı olarak da değerlendirilir. Dos doğrudan *traditio* ya da *mancipatio* yaparak verilebileceği gibi *stipulatio* ile dos vaadi ya da belirli mal vasiyeti (*legatum*) yoluyla da tesis edilebilirdi. Koca dos olarak verilen malların maliki olsa bile, boşanma halinde bunları iade ile yükümlüydü. Bu nedenle evliliğin sona erebileceği ihtimalini her an göz önünde bulundurmak zorundaydı (D.23.3.7 pr.-1). Dos'un iadesi için kocaya karşı *actio rei uxoriae* davası açılabilirdi. Koca ancak kadının kusuruna dayalı boşanma hallerinde, ya da çocuklarının çıkarlarını gerekçe göstererek dos'un bir bölümünü iadeden kaçınabilirdi.

Age si quod agis!

Yapabiliyorsan iyi yap!

Plautus, Persa, Miles 215, 352

-35-

Brutus bir yandan babasının arzuladığı şekilde Yunanlı öğretmen Papirius'dan hukuk ve Yunanca eğitimi alırken, bir yandan da Curius'u izleyerek ilgi duyduğu mobilya yapımını öğrenmeye çalışır. 12 yaşında Curius'u azat eden Brutus 15 yaşına geldiğinde onunla birlikte bir mobilya atölyesi kurmaya karar verir. Artık iyice yaşlanmış olan Sulla'nın atölyesini 5 yıllığına kiralayan Brutus'un boş vakitlerini değerlendirmek amacıyla yaptığı mobilyalar kısa sürede ün kazanınca, bunu değerlendirmek isteyen Brutus babasından kalan malların büyük bir bölümünü satarak, Curius'u kaptan Hannibal'ın gemisiyle Mısır'a Sedir ağacı satın almak üzere gönderir. Yolda fırtınaya tutulan gemideki ağaçların bir bölümü denize atılırken, Curius'un çantasındaki 100 altın fırtına sırasında çalınır. Sulla'nın oğlu Vitus ise babasının akli melekelerini yitirmiş olması nedeniyle yaptığı kira sözleşmesinin geçersizliğini ileri sürer ve atölyenin tahliyesini ister.

1- Papirius Brutus'un eğitimi nedeniyle ücret talep edebilir mi?

Papirius'nun Brutus'un eğitimi için ücret talep etmesi kural olarak mümkün değildir. Doktorluk, avukatlık, öğretmenlik gibi mesleklerin istisna (*locatio conductio operis*) sözleşmelerine konu edilemeyecek birer onur görevi olduğunu düşünen Romalılar bu görevlerin vekalet sözleşmesi çerçevesinde icra edildiğini kabul ederlerdi. Ancak zamanla bu görev karşılığı bir onur ücreti (*honorarium*)

6-) Numa'nın taahhüdü borç doğurur mu?

Olayda Marcus, arkadaşı Numa'dan kendisi için Iuno Moneta tapınağını soymasını ister, Numa da ona bu soygunu gerçekleştireceğini taahhüt eder.

Roma hukukunda borç ilişkisinin konusu hukuka (*contra leges*) veya ahlâka aykırı (*contra bonos mores*) olmamalıdır. Hukuka veya ahlâka aykırı bir sebeple taahhüt edilen geçerli değildir. Dolayısıyla bu tür taahhütten borç doğmaz. Ahlâksız bir şeyin yapılması için verilen vekâlet geçersizdir. Bu nedenle olayda Marcus'un kendisi için Numa'dan dini amaçlara tahsis edilmiş bir mekânın soyulmasını talep etmesi ve Numa'nın da bu hususu kabul etmesi hukuka aykırıdır. Sözleşme konusunun hukuka aykırılık teşkil etmesi, sözleşmeyi geçersiz kılar. Numa'nın taahhüdünden borç doğmaz.

Muvazaa (*Simulatio*) Eski Hale İade (*In Integrum Restitutio*) *Interdictum* *Actio Pauliana*

OLAY 23

Banker Titus'tan aldığı ödünç parayı vadesinde ödeyemeyen Marcus, Titus'un, malları üzerinde icra takibi yapacağını düşünmektedir. Endişeli Marcus, Titus'un icra takibini etkisiz kılmak için; Ostia'daki arazisini, satış sözleşmesinin hiç hüküm doğurmayacağı konusunda anlaştığı arkadaşı Carus'a satar ve *mancipatio* ile devreder.

SORULAR

- 1-) Marcus ile Carus arasındaki satış sözleşmesi geçerli midir?
- 2-) Carus, araziye mâlik olur mu?
- 3-) İkinci soruya cevabınızın olumlu olma varsayımında alacaklı Titus'un sahip olduğu hukukî bir imkân var mıdır?

CEVAPLAR

1-) Marcus ile Carus arasındaki satış sözleşmesi geçerli midir?

Bir sözleşmede taraflar, dışa karşı aslında istemedikleri beyanlarıyla meydana gelen sözleşme ile görünmeyi arzu edip, gerçekte bu sözleşmenin hiçbir hüküm doğurmayacağı konusunda anlaşılırsa mutlak (basit, âdi) muvazaadan söz edilir.

Muvazaalı sözleşme, muvazaa sebebiyle hüküm doğurmaz. Taraflar (Marcus ve Carus), yaptıkları satış sözleşmesinin (*emptio-venditio*) hüküm doğurmayacağı konusunda anlaşmışlardır. Satış sözleşmesini tamamen üçüncü kişileri (*Titus*'u) aldatmak amacıyla yapmışlardır. Marcus ve Carus arasında yapılan muvazaalı satış sözleşmesi, onlar arasında hukukî bağ (*iuris vinculum*) yani borç ilişkisi meydana getirmez. Çünkü gerçeğe uymayan sözünü tutma durumu sadece görünüşte vardır. Satış sözleşmesi, tarafların (Marcus ve Carus), gerçek iradelerine uymamaktadır. Tarafların gerçek iradelerine uymayan bu sözleşme hem onlar bakımından hem de üçüncü kişiler bakımından hükümsüzdür.

2-) Carus, araziye mâlik olur mu?

Marcus ile Carus arasındaki satış sözleşmesi geçersiz olmasına rağmen, bu borçlandırıcı muameleyi takip eden tasarruf muamelesi geçerlidir. Carus, araziye mâlik olur. Çünkü Carus, arazinin mülkiyetini *mancipatio* ile devralmıştır.

Mancipatio, sebebe bağlı olmayan (soyut) hukukî muameledir. *Mancipatio*'dan önce yapılan satış sözleşmesi (hukukî sebep) geçersiz olsa bile, *mancipatio* ile mülkiyet devredilir. *Mancipatio*'nun sebebe bağlı olmayan tasarruf muamelesi özelliği, Carus'un mâlik olmasına neden olacaktır.

3-) İkinci soruya cevabınızın olumlu olma varsayımında alacaklı Titus'un sahip olduğu hukukî bir imkân var mıdır?

Roma hukukunda *praetor*, borçlunun alacaklıdan mal kaçırmak için mallarını üçüncü kişilere devretmesini, haksız fiil (*delictum privatum*) olarak kabul etmiştir. Âciz hale düşeceğini bildiği halde mallarını muva-

zaalı olarak üçüncü kişilere satan borçlu karşısında alacaklıları korumak için *praetor*'lar klasik hukuk döneminde iki hukukî imkân kabul etmişlerdir: *In integrum restitutio* (eski hale iade) ve kaçırılan malların iadesi zorunluluğunu yükleyen *interdictum* (emir).

Iustinianus döneminde ise alacaklıya *actio Pauliana* isimli bir dava tanınmıştır. Bu dava ile alacaklı hileli şekilde mallarını üçüncü kişiye devreden borçluya karşı uğradığı zararların tazminini talep edebilirdi. Ayrıca bu davayı sadece borçluya değil, bu muameleden yararlanan kişilere karşı da açabilirdi. Ancak bu davanın açılabilmesi için bazı şartlar vardı:

- a-) Alacaklının fiilen zarar görmesi,
- b-) Borçlunun bu muameleyi yaparken âciz hale düşeceğini bilmesi,
- c-) Muameleden yararlananın, borçlunun içinde bulunduğu durumu bilmesi.

Olayda klasik hukuk döneminde *Titus*, öncelikle *in integrum restitutio* imkânından yararlanarak *praetor*'a müracaat ederdi. *Praetor*, olayı inceledikten sonra yapılmış olan bir muameleyi yapılmamış farzederek, durumu eski hale iade ederdi. Bu şekilde muamele iptal olurdu.

Titus, eğer hızlı bir şekilde sonuç almak istiyorsa, *praetor*'a müracaat eder; *praetor*, uyumsuzluk konusu olayı henüz tamamen incelemeyen malın geri verilmesine karar verebilirdi (*interdictum*).

Olayın Iustinianus döneminde gerçekleşmiş olması varsayımında *Titus*, hem Marcus'a hem de Carus'a *actio Pauliana* açarak, uğradığı zararların tazminini talep edebilirdi.

Yanılma, Hata (*Error*)
Malın Lüzumlu Niteliklerinde Hata (*Error In Substantia*)
İrade Uyuşmazlığı (*Dissensus*)
Aldatma, Hile (*Dolus*)
Eski Hale İade (*In Integrum Restitutio*)
Özel Hile Def'i (*Exceptio Doli Specialis*)
Hile Davası (*Actio Doli/Actio De Dolo*)
Tabii Borç (*Obligatio Naturalis*)

OLAY 24

Uzun zamandan beri çiftliğinde yeni tarlalar açmak isteyen *Priscus*, “bir erkek köle” satın almayı düşünmektedir. *Priscus*, bunun için Forum Boarium’da köle satıcısı *Refulus*’un yanına gider. *Refulus*, *Priscus*’a kadın ve erkek kölelerden oluşan köle grubunu gösterir. *Priscus*, kendisine gösterilen köleler arasından, bir kadın köleyi, erkek olduğunu zannederek satın alır. *Magistra Flavius*, yeni doğum yapan eşi *Sabina*’ya hediye etmek için saf altın bir yüzük almak ister. Bunun için kuyumcu *Aelius*’un dükkânına gider. *Aelius*, *Flavius*’a bazısı bakır bazısı gümüş ama altın kaplama, bazısı da saf altından yapılmış yüzükleri gösterir. *Flavius*, içlerinden gümüş ama altın kaplama yüzüğü çok beğenir. *Aelius*, *Flavius*’un, saf altın yüzük almak istediğini bilmesine rağmen, beğendiği yüzüğün kaplama yüzük olduğu konusunda onu uyarmaz, hatta *Flavius* sorduğunda yüzüğün saf altın olduğunu belirtir. *Flavius*, yüzüğü teslim alır ve satış bedelinin yarısını öder. *Flavius*, karısına saf altından bir yüzük aldığını düşünerek dükkândan ayrılır. Eşinin doğum gününde aldığı yüzüğü beğenen ancak kısa sürede yüzüğün saf altından yapılmadığını öğrenen *Sabina* durumu *Flavius*’a anlatır.

SORULAR

1-) *Refulus* ile *Priscus* arasındaki satış sözleşmesi geçerli midir?

- 2-) *Magistra* kimdir? Cumhuriyet dönemi *magistra*'larının genel özellikleri nelerdir?
- 3-) *Flavius* ile *Aelius* arasındaki satış sözleşmesi geçerli midir? Yüzüğün saf altından yapılmadığını öğrenen *Flavius*'un sahip olduğu hukuki imkânlar nelerdir?

CEVAPLAR

1-) *Refulus* ile *Priscus* arasındaki satış sözleşmesi geçerli midir?

Roma hukukunda hukukî muamelelerin meydana gelmesi bakımından gerekli olan irade ile beyan birlikte düşünülmekte, beyanın iradenin açıklanmasına yaradığı kabul edilerek iradeye üstünlük tanınmakta idi. Bu nedenle Romalılara göre iradeler uyuştugu zaman *consensus* gerçekleşir ve hukukî muamele meydana gelirdi. İradelerin uyuşmaması ise *dissensus* olarak nitelendirilir ve hukukî muamele geçersiz (bâtıl) kabul edilirdi. Roma hukukunda irade uyuşmazlığının (*dissensus*) bulunduğu haller dışında anlaşıklarına inanan kişilerin iradelerinin gerçekte uyuşmaması (*error*) da hukukî muamelenin geçersiz (*inutilis*) kabul edilmesine neden oluyordu. Roma hukukunda *error* (hata, yanlış) irade ile beyanın farklı oluşunu değil, irade uyuşmazlığını ifade ederdi.

Modern hukuklarda hata, yanlış (*error*) iki şekilde olabilir: a-) İradenin oluşumuna etki eden bir hususta düşüncenin gerçek duruma uygun olmaması (sâik hatası). b-) İrade beyanının istenmeyerek iradeye uygun olmaması (beyan hatası).

Bir kimse sözleşme yapmaya karar verirken bazı hususları dikkate alır. Onu sözleşme yapmaya yönelten bir takım sebepler vardır. Bu sebeplere sâik denir. İradesinin oluşumunu, dolayısıyla kararını etkileyen bu hususların birinde veya bir kaçında kişi yanılırsa, buna sâik hatası veya sâikte yanlış denir. Sâik hatasında, iradenin oluşumunda hata vardır. İrade oluşurken yanlışlar içinde oluşmaktadır. Hukuk düzeni kural olarak sâik hatasını dikkate almaz. Örneğin bir kimse eşinin doğum gününde hediye etmek üzere belli bir ressamın ait tablo satın alsa, ancak doğum gününü yanlış hatırladığını fark etse, aldığı tabloyu satıcıya iade edemeyecektir. Sâik hatasının hukuk düzeni tarafından dikkate alınması için sâik hatasının, esaslı hata olması gerekir. Sözleşmenin konusu olan şeyin niteliklerinde yanlış, esaslı sayılan sâik hatasıdır. Örneğin bir kimse, ressam (A)'ya ait olduğunu sandığı ve bu nedenle aldığı tablonun, ressam (B)'ye ait olduğunu öğrenmişse; satıcı da bu tablonun ressam (A)'ya ait olduğunu sanmış olsa bile; tabloyu alan yanlış yani hataya

düşmüştür. Buradaki sâik hatası, esaslı sayılan sâik hatasıdır. Sözleşme yapılırken gerçekleşen esaslı bir hata, sözleşmenin geçerliliğine etki eder.

Roma hukuku kaynaklarına göre esaslı sayılan hata halleri; sözleşmenin niteliğinde hata (*error in negotio*), sözleşmenin konusunda hata (*error in corpore*) ve sözleşme yapılmak istenen kişide hata (*error in persona*) olarak sıralanabilir.

Roma hukukunda hata hallerinin değerlendirilmesi tamamen hukukçuların yorumuna bırakılmıştır. Türk hukukunda ise irade beyanının hata (yanılgı) sebebiyle sakat olması halinde, iptal hakkına sahip olan taraf, kanunda belirtilen süre içinde (bir yıl) iptal hakkını kullanırsa, sözleşme kesin olarak hükümsüzdür; süreyi geçirirse veya iptal hakkından feragat ederse, sözleşme geçerli hale gelir.

Olayda *Priscus* ve *Refulus* satış sözleşmesine konu olan köle ve satış bedeli üzerinde anlaşmışlardır. Ancak “erkek köle satın alma düşüncesi”, *Priscus*’u satış sözleşmesine yönelten subjektif sebeptir. Bu sebep (sâik) dışa yansımakla, karşı tarafın bunu bilmesi mümkün değildir. *Priscus*, kadın köleyi, erkek zannetmiştir. İradesi oluşurken yanılgılar içinde oluşmuştur. Ancak satış sözleşmesinin konusu “köle satımı” olması sebebiyle tarafların iradeleri birbirine uygundur. Diğer taraftan *Priscus*, kendisini sözleşmeye yönelten subjektif sebepte hataya düşmeseydi, yani kölenin kadın olduğunu bilseydi, satın aldığı köleyi istemeyecekti. Mal (köle) üzerinde irade birliği olduğu halde, malın lüzumlu niteliği üzerinde (kölenin cinsiyeti konusunda) bir yanılma (*error in substantia*) söz konusudur.

Olayda *Priscus*’un erkek köle satın alma isteği açıktır. “Erkek” olduğunu düşünerek, köle satın alan *Priscus*’un bu yanılgısı, hukukî muamele için “olmazsa olmaz” (*sine qua non*) bir duruma ilişkindir. Bundan dolayı *Priscus*’un yanılgısı, esaslı sayılan sâik hatasıdır. Roma hukukuna göre “yanılanlar anlaşmış olmayacağından” olayda satış sözleşmesi geçersizdir⁹³.

⁹³ Türk hukukuna göre yanılan taraf yanıldığını öğrenmesinden itibaren bir yıl içinde sözleşmeyi hükümsüz kılmak için beyanda bulunmazsa, sözleşme geçerli hale gelir (TBK. m.39). Ayrıca yanılma sebebiyle sözleşmeyi iptal eden taraf, yanılma kendi kusurundan ileri gelmişse, sözleşmenin hükümsüzlüğü yüzünden karşı tarafın uğradığı zararını gidermekle yükümlüdür (TBK. m.35).

2-) *Magistra* kimdir? Cumhuriyet dönemi *magistra*’larının genel özellikleri nelerdir?

Magistra, Roma Devleti’nin siyasi dönemlerinde (krallık, cumhuriyet ve ilk imparatorluk) devletin icra organı olarak faaliyet gösteren yüksek derecedeki görevlileridir. Krallık devrinde tek bir *magistra* (kral) varken, cumhuriyet döneminde farklı *magistra*’lıklar kabul edilmiştir. Cumhuriyet döneminde *magistra*’lar halk meclisi tarafından seçilirdi. İlk İmparatorluk döneminde, Cumhuriyet dönemi *magistra*’lıkları yanında, onların üstünde ve tek tek sahip oldukları yetkilerin hepsine birden sahip olan yeni bir *magistra*’lık ortaya çıkmıştır: *Princeps*.

Roma Devleti’nin en karakteristik siyasi dönemi olan Cumhuriyet döneminde her makamda aynı yetkilere sahip iki *magistra* bulunurdu. Bunların görev süreleri genellikle bir yıldır. Görevlerinin geçici olması sebebiyle görev süreleri bittiğinde sorumlu tutulurlardı. Yaptıkları iş için ücret almazlardı.

3-) *Flavius* ile *Aelius* arasındaki satış sözleşmesi geçerli midir? Yüzüğün saf altından yapılmadığını öğrenen *Flavius*’un sahip olduğu hukuki imkânlar nelerdir?

Roma hukukundan satıcı ve alıcının satılan ve satış bedelini üzerinde iradelerinin uyuşması (*consensus*) sonucunda satış sözleşmesi meydana gelir. Ancak olayda alıcı *Flavius*’un iradesi, kuyumcu *Aelius*’un aldatması sonucunda oluşmuştur.

Roma hukukunda bir kimsenin, davranışlarıyla, başka bir şahsın zihninde yanlış fikir uyandırarak onu muamele yapmaya yönlendirmesi aldatma, hile (*dolus*) olarak nitelendirilir. Hile durumunda irade hatalı olarak oluşmaktadır. Hileye maruz kalanın iradesinin oluşmasında hile yapan (aldatan), ya karşı taraftır ya da üçüncü bir kişidir. İradenin hatalı oluşmasının sebebi hileye maruz kalanın yanılgısı, dikkatsizliği, bilgisizliği (hata) değil; başkasının hileli hareketleridir. Diğer bir anlatımla yanılan (hileye maruz kalan), karşı tarafın davranışı ile yanıltılmış (aldatılmış) olmalıdır.

Olayda satıcı kuyumcu *Aelius*, karşı taraf alıcı *Flavius*'a açıklaması gereken bir hususu açıklamamış, onun yanıltıldığını anlamasına rağmen onu uyarmaktan kaçınmış, hatta kaplama yüzüğün saf altın olduğunu belirtmiştir.

Ius civile'ye göre hileli davranış sonucunda oluşsa bile irade mevcut olduğundan, yapılan hukukî muamele geçerlidir. Ancak *praetor* hukuku, *ius civile*'ye göre geçerli kabul edilen hukukî muamelede, hileye maruz kalan (aldatılan) kişiyi hakkaniyet gereği korumak için bazı himaye vasıtaları öngörmüştür. Bu üç imkân sırasıyla:

- a-) *Exceptio doli specialis* (özel hile def'i)
- b-) *In integrum restitutio* (eski hale iade)
- c-) *Actio doli* (hile davası)

Hileye maruz kalmış alıcıya (*Flavius*'a), karşı taraf satıcı (*Aelius*), *ius civile*'ye göre geçerli olan muameleye dayanarak (satış bedelinin kalan yarısı için) dava açarsa, alıcı (aldatılan *Flavius*) *exceptio doli specialis* ile borçlanılmış edimi ifa etmekten kaçınabilirdi. Hile, iyiniyete tâbi olan bir muamelede yapılmışsa, hâkim bunu re'sen dikkate alırdı.

Flavius, *in integrum restitutio* imkânından yararlanarak *praetor*'a müracaat ederdi. *Praetor*, olayı inceledikten sonra hile sonucunda yapılmış olan muameleyi yapılmamış farzederek, durumu eski hale iade ederdi. İfa edilen edim (satış bedelinin ödenmiş kısmı) geri verilirdi.

Flavius, *Aelius*'a karşı *praetor*'un tanıdığı haksız fiil davası olan *actio doli*'yi açarak hile sonucunda *Aelius*'a verdiği değer (satış bedelinin ödenen kısmının) iadesi veya uğradığı zararın tazminini talep ederdi. Ancak bu dava hukukî muamele yapıldıktan sonra bir yıl içinde açılmalıydı⁹⁴.

Korkutma (*Metus*)

Eski Hale İade (*In Integrum Restitutio*)

Tehdit Def'i (*Exceptio Metus*)

Tehditten Dolayı Dava (*Actio Quod Metus Causa*)

OLAY 25

Evine gizlice giren silahlı *Varius*'un, kendisini ve karısını öldüreceği tehditi sonucunda korkuya kapılan *Probus*, 1000 *sestertius* borçlu olduğunu belirten yazılı bir belge imzalar.

SORULAR

- 1-) *Probus*'un borç taahhüdü geçerli midir? Roma hukuku dönemlerine göre belirtiniz.
- 2-) *Varius*'un, *Probus*'un elini zorla tutarak ona borç taahhüdü içeren yazılı bir belge imzalatması varsayımında; bu taahhüt geçerli midir?
- 3-) *Varius*, 1000 *sestertius*'u *Probus*'tan talep edebilir mi?

⁹⁴ Karş. TBK. m.36, m.39

CEVAPLAR

1-) *Probus*'un borç taahhüdü geçerli midir? Roma hukuku dönemlerine göre belirtiniz.

Roma hukukunda bir kimse, zihninde önüne geçilemez bir korku yaratılarak oluşan iradesi sonucunda normal durumda yapmayacağı bir hukukî muameleyi yaparsa korkutmadan söz edilir.

Korku altında oluşan irade "bozuk" ya da "sakat" olarak adlandırılıp hukukî muamele geçersiz mi olacaktır? Yoksa irade "sakat" olsa dahi hukukî muamele geçerli mi olacaktır? Roma hukukunda hukuk dönemlerine göre farklı hukukî sonuçlara ulaşılmıştır.

Ius civile'ye göre korkutma altında oluşsa bile irade mevcut olduğundan, korku yaratılarak oluşan hukukî muamele geçerlidir. Ancak belirtmek gerekir ki; korkutmada manevi cebir (*vis compulsiva*) söz konusudur. Korkutulan kişi ya kendisinin ya da yakınlarından birinin hayatına, vücut tamlığına, hürriyetine, şerefine, namusuna veya malvarlığına zarar verileceği şeklindeki tehditin yarattığı korku altında hukukî muameleyi yapar. Korkutma ciddi, ağır ve büyük korku yaratacak nitelikte olmalıdır. Kişide, irade beyanında bulunmadığı durumda kötülüğe maruz kalacağı kanısı uyanmalıdır. Bu durumda korkutma, iradeyi ortadan kaldırmamaktadır.

Praetor hukuku, *ius civile*'ye göre korkutma altında yapılmasına rağmen geçerli kabul edilen hukukî muamelede, korkutmaya maruz kalan kişiyi hakkaniyet gereği korumak için bazı himaye vasıtaları öngörmüştür. Bu üç imkân sırasıyla:

- a-) *Exceptio metus* (tehdit def'i)
- b-) *In integrum restitutio* (eski hale iade)
- c-) *Actio metus causa* (tehditten dolayı dava)

Korkutmaya maruz kalmış kişiye (*Probus*'a) karşı alacaklı (*Varius*) *ius civile*'ye göre geçerli olan muameleyle dayanarak dava açarsa, bu dava ya karşı borçlu (tehdit altında borç altına giren *Probus*) *exceptio metus* ile kendini savunur ve mahkûmiyetten kurtulur.

Probus, ayrıca *in integrum restitutio* imkânından yararlanarak *praetor*'a müracaat edebilirdi. *Praetor*, olayı inceledikten sonra tehdit altında yapılmış olan muameleyi yapılmamış farzederek, durumu eski hale iade ederdi. Bu şekilde muamele iptal olurdu.

Probus, *Varius*'a karşı *praetor*'un tanıdığı haksız fiil davası olan *actio quod metus causa* açarak korkunun tesiriyle *Varius*'a verdiği malların (paranın) veya korkutma yüzünden uğradığı zararların dört katını da talep edebilirdi. Ancak bu davayı korkutma sona erdikten sonra bir yıl içinde açmalıydı. Bir yıl sonra açarsa ancak zararı ne ise onu talep ederdi⁹⁵.

2-) *Varius*'un, *Probus*'un elini zorla tutarak ona borç taahhüdü içeren bir yazılı belge imzalatması varsayımında; bu taahhüt geçerli midir?

Varius'un, *Probus*'un elini zorla tutarak ona borç taahhüdü içeren bir yazılı belge imzalatması varsayımında maddi cebir (*vis absoluta*) söz konusudur. Korkutma manevi değil de maddi ise, tehdite maruz kalan kişinin iradesi hiç yoktur. Bu nedenle hukukî muamele meydana gelmiş olmaz.

3-) *Varius*, 1000 *sestertius*'u *Probus*'tan talep edebilir mi?

Yukarıda yaptığımız açıklamalar kapsamında *ius civile*'ye göre geçerli olan tehditle yapılmış muameleyle dayanarak *Varius*, *Probus*'a 1000 *sestertius*'un ödenmesine ilişkin dava açmak istediğinde, *praetor* görevi icabı kendiliğinden veya *Probus*'un ileri sürmesi üzerine muamelenin tehdit altında yapıldığını anladığı takdirde, *Varius*'un dava açma talebini reddedecektir veya davalı *Probus* lehine *exceptio metus* tanıyacaktır. Davanın sonunda *Probus*, mahkûm olmaktan kurtulur.

HUKUK –I- ARA SINAV SORULARI

- 1- Hangi kanun, hangi tarihte **Patricii/Plep** çatışmasını sonlandırmıştır?
- 2- Rahip hukukçular hangi yöntemlerle çalışmışlardır. (Sadece sayınız)
- 3- Çarşı-Pazar işlerinin düzenlenmesiyle hangi **magistra** görevlidir?
- 4- MS 135 senesinde Hadrianus tarafından hukukçu Salvius Iulianus’a hazırlatılan beyanname hangi adla anılır?
- 5- Klasik Devir hangi yüzyıllar arasını gösterir?
- 6- **Ius Civile**’nin kaynakları nelerdir? (Sadece sayınız)
- 7- **“Sacramentum”** nedir?
- 8- Hangi işlem Eski Hukuk devrinin yargılama usulü olan **“Legis Actiones”** sisteminde **praetor** önündeki aşamaya son verir.
- 9- Özel mahkemeler düzeninde (**Ordo Iudiciorum Privatorum**) hakim nasıl belirlenir?
- 10- Roma’da **“Ius”** kelimesi hangi iki anlamda kullanılır?

HUKUK TARİHİ -I- SINAV SORUNLARI

- 1- “Senatus Consultum” nedir?
- 2- “Eski Hukuk Devri”nin hukuk kaynaklarını sayınız.
- 3- “Institutiones Sistemi” nedir?
- 4- Roma’da hak ehliyetine kimler sahip olabilir?
- 5- Danışıklı İşlem (Muvazaa) nedir?
- 6- “Constitutio Antoniniana” nedir? Ne zaman kim tarafından yayınlanmıştır?
- 7- “Corpus Iuris Civilis” ne zaman, kim tarafından yayınlanmıştır?
- 8- “Aldatma” (Hile) durumunda hangi yasal yollara başvurulabilir?
- 9- Formula Usulünde borçlu “neye” mahkum edilebilir?
- 10- “Appellatio” nedir?

HUKUK TARİHİ -II- SINAV SORUNLARI

- 1- A, B tarafından kendisine **a) Emanet edilen, b) Satıp teslim edilen, c) Gümüş yemek takımı karşılığında değiş tokuş edilen, c) Kiralanan**; atı ölmesi nedeniyle teslim edemediği takdirde, kendisine karşı hangi dava/davalar açılabilir? (40 Puan)
- 2- Roma’lı A Kartacalı B’den satın aldığı arazinin mülkiyet hakkını ve zilyetliğini nasıl kazanabilir? (10 Puan)
- 3- A açık havada traş olurken , berber B’nin eline çocukların oynadığı topun çarpması nedeniyle yaralanırsa, tazminat talep edebilir mi? (10 Puan)
- 4- Alacaklı ve borçlu temerrüdü; a)Nasıl ortaya çıkar? B) Sonuçları arasında ne fark vardır? (20 Puan)
- 5- A; **a) Kiraladığı, b) Satın aldığı, c) İşgal ettiği, d) İntifa hakkının sahibi olduğu**, bağda yetişen üzümlere ne zaman malik olur? (20 Puan)

HUKUK TARİHİ -II- TEK DERS SINAV SORULARI

- 1- “**Custodia**” nedir?
- 2- İsimsiz sözleşmelerin (**Contractus Innominati**) ortak özellikleri nelerdir?
- 3- Roma hukukunda **Detentio** hangi durumlarda ortaya çıkar?
- 4- Zamanaşımı ile iktisapta iyiniyetin (**Bona Fides**) varlığı Türk Hukuku ile Roma hukukunda hangi durumda kabul edilir?
- 5- Roma hukukunda “**Furtum**” kaç şekilde ortaya çıkar?
- 6- Nedensellik (**Causalitat**) bağı ne demektir?
- 7- “Nevi telef olmaz” (**Genus non perit**) ne demektir?
- 8- Hangi “rehin” türünde, rehin verenin malın maliki olması gerekir? Neden?
- 9- Alıcı maddi ayıbın varlığı durumunda hangi davaları açabilir?
- 10- Sebepsiz Zenginleşme nedeniyle açılan davalar(**Condictio**), Roma ve Türk hukukunda hangi borç kaynakları içinde yer alır?

HUKUK TARİHİ -II- FİNAL SINAV SORULARI

MS 30 ROMA

Appius, Brutus’dan ödünç aldığı altın bileziklerin yerine taklitlerini vererek, gerçeklerini kuyumcu Claudius’a satar ve bedeli ile at tüccarı İspanyalı Darius’tan bir at satın alarak Ennius’un ahırına bırakır.

Claudius Appius’dan aldığı altın bilezikleri eriterek yaptığı kolyeyi, 1000 sesters karşılığında’a Fabius satar ve erittiği altınların üzerinde bulunan değerli taşları Iulia’nın onarması için bıraktığı yüzüğe monte ederek 500 sesters talep eder.

Gaius, Darius’un Appius’a sattığı atın kendisine ait olduğunu ileri sürerek hem atı hem de Appius satın aldıktan sonra doğurduğu tayı ister.

- 1- Brutus bilezikler üzerindeki hakkını ne zaman ve hangi koşullarda kaybedebilir?
- 2- Brutus bilezikler üzerindeki hakkını kaybedecek olursa, zararlarının giderilmesini kimden, hangi dava (davalar) ile isteyebilir?
- 3- Fabius kolyeyi Brutus’a vermek zorunda kalırsa, zararının giderilmesini kimden, nasıl talep edebilecektir?
- 4- Iulia ile Claudius arasındaki sözleşmenin (yüzük onarımı) özellikleri ile tarafların hak ve borçları açıklayınız.
- 5- Iulia’nın yüzüğüne monte edilen değerli taşlar hangi hukuki gerekçe ile kime ait olur?
- 6- Gaius atı ve tayı hangi dava ile talep edebilir?
- 7- Appius tayı Gaius’a vermekten kaçınabilir mi? Hangi gerekçe ile?
- 8- Ennius’un kölesi tayın ölümüne neden olduğu taktirde, Appius kime/kimlere karşı hangi davayı/davaları açabilir?
- 9- “Datio in solutum” (İfa makamına temlik) ne demektir?
- 10- Emanet alanın sözleşme ile hafif ihmallerinden sorumluluğu üstlenmesi mümkün müdür?

HUKUK TARİHİ -I- FİNAL SORULARI

- 1- Friedrich Ludwig Keller (1799–1860) İsviçre’de Roma hukuku eğitiminin gereğini hangi sözlerle açıklamıştır?
- 2- İmparator Hadrianus’un MS 130 yılında Salvius Iulianus’a hazırlattığı “Edictum Perpetuum” hangi amaçla emirname olarak yayınlanmıştır?
- 3- Roma Hukuku Avrupa’da ne zaman, hangi amaçla “ortak hukuk” olarak uygulanmıştır?
- 4- Eski hukuk devrinde “rahip hukukçuların” çalışma yöntemlerini sayınız.
- 5- “Appellatio” (İstinaf) nedir? Ne zaman uygulanmıştır?
- 6- Antonius MÖ 370 senesinde, Brutus tarafından değeri konusunda aldatılarak atını satmayı kabul ederse, satışın geçersizliğini nasıl ileri sürebilir?
- 7- Antonius MS 370 senesinde, Brutus tarafından korkutularak atını satmayı kabul ederse satışın geçersizliğini nasıl ileri sürebilir?
- 8- Antonius’un MS 37 senesinde ödünç olarak verdiği atın kendisine hediye edildiğini sanan Brutus’a karşı, bağışlamanın geçersizliği nasıl ileri sürülebilir?
- 9- Ius Civile’ye göre hak ehliyetine sahip olabilmenin koşullarını sayınız.
- 10- Bir kimsenin malvarlığının pasifi nasıl bir hukuki işlem sonunda azalabilir?

HUKUK TARİHİ -I-

ARA SINAV SORULARI

SORULAR

- 1- Roma İmparatorluğunda **Hukuk Devirlerini** hangi yüzyıllarda geçerli olduklarını belirterek sayınız.
- 2- Roma’nın **İLK YAZILI YASASI** hangisidir? Hangi tarihte kabul edilmiştir?
- 3- Klasik devirde **HUKUKÇULARIN** faaliyet yöntemleri nelerdir? Sayınız.
- 4- **FORMULA USULÜ** ile **COGNITIA EXTRA ORDINEM** arasındaki farkları sayınız.

HUKUK TARİHİ

BÜTÜNLEME SINAV SORUSU

MS 13 ROMA

Antonius üç ay önce satın ve teslim aldığı atı, Brutus’a bir hafta süre ile ödünç vermeyi kabul etmiş, ancak daha sonra, aylık 100 sesters karşılığında, bir yıl süre ile Cassius’a kiraya vermiştir. Aylık 150 sesters karşılığında, Cassius’un tarlasında çalışmakta olan Darius, bu atın kendisinden iki yıl önce çalınmış olduğunu ileri sürmüştür.

SORULAR

- 1- Antonius’un at üzerindeki hakkı ile, Cassius ile yaptığı sözleşmeden doğan hakkının hukuki niteliğini ve yetkilerini karşılaştırarak açıklayınız.
- 2- Brutus atın kendisine verilmesi için, Antonius’a karşı dava açabilir mi? Neden? Atın kendisine ödünç verilmemesine öfkelenen Brutus, Antonius’a 50 sesters karşılığı satmayı kabul ettiği eyeri teslim etmekten kaçınabilir mi? Gerekçeli olarak anlatınız.
- 3- Cassius bu atı beğenerek satın almak isterse ne yapmalıdır? Nasıl malik olabilir?

4- Darius ödenmeyen aylıklarını alabilmek için, hangi davayı açmalıdır? Bu alacağı için rei vindicatio (istihkak davası) açabilir mi? Niçin?

5- Atın kendisine ait olduğunu ileri süren Darius, kime karşı, hangi davaları açabilir? Sonuçlarını değerlendiriniz.

6- At Cassius'da iken doğan tayın mülkiyeti hangi yolla, kime ait olur? Cassius'un tayı, Darius'a olan borcuna karşı teminat olarak vermesi ve borcunu 2 ay içinde ödemediği takdirde, tayın mülkiyetinin Darius'a geçeceğini kabul etmesi, mümkün müdür? Gerekçeli olarak açıklayınız.

METİN SORULARI

- 1- İstihkak davası(rei vindicatio) ve sebepsiz zenginleşme(Condictio) davalarının neden birlikte açılmayacağını, istisnasını da belirterek açıklayınız.
- 2- Specificatio (Hukuki Tağyir) nedir? Anlatınız.
- 3- Temerrüt(Mora) ne demektir? Kaç çeşittir? Temerrüdün koşulları ve sonuçları nelerdir?
- 4- Zamanaşımı ile iktisabın şartlarını sayınız ve bunlardan iusta causa'yı (hukuki sebep) anlatınız.

OLAY

Nişanlısına 15 gün sonraki doğum gününde pahalı bir kolye hediye etmek isteyen Livius, paraya ihtiyacı olduğunu söyleyerek, Titius'dan, tüccar arkadaşı Cladius'la kendisine borç vermesi için görüşmesini rica ister. Titius, Livius'un güvenilir olduğunu da ifade ederek Cladius'a durumu bildirir, Cladius aylık % 1 faiz ödemesi kaydıyla, Livius'a 10 Ay sonra ödenmek üzere 3.000. Sesters para verir. Livius bu parayı alıp, derhal kuyumcuya gider, değerli taşlarla bezeli bir kolye beğenir, parasını öder, fakat bu kadar değerli bir kolyeyi evinde tutmak istemediği için, doğum gününde almak üzere kuyumcuya kasasında saklamasını söyler. Nişanlısının doğum gününden bir gün önce, kuyumcuya giden Livius, kuyumcunun kasasının içindekilerle birlikte çalındığını öğrenir. Livius bu olaya çok sinirlenerek, kuyumcuya hakaret eder ve tartaklayarak kolunu kırar.

SORULAR

- 1- Livius ve Cladius arasında hangi akit , ne zaman meydana gelmiştir. Bu akit hangi akitler gurubuna girer, hangi borçlar doğar? Tarafların faiz ödenmesi kaydıyla, bu akti yapmış olmaları ne demektir, geçerli midir? Neden?
- 2- Titius ve Cladius arasında bir hukuki ilişki doğar mı? Doğarsa ne tür bir ilişkidir ? Özellikleri nelerdir ? İzah ediniz.
- 3- Livius 10 ay sonra aldığı ana para ve faizleri ödemez se, Cladius kime veya kimlere karşı, neye dayanarak, hangi dava veya davaları açarak, ne talep edebilir. İzah ediniz.
- 4- Livius'un satın aldığı kolyeyi almayıp, saklanmak üzere bırakması halinde, alım satım aktinin özelliğini ve kolyenin mülkiyetinin nakli için gerekli işlemleri de dikkate alarak, malı iktisap edip etmediğini tartışınız.
- 5- Kolye çalındığına göre, bu durumda kim kime karşı, hangi davaları açabilir? Ne talep edebilir ? İzah ediniz.
- 6- Livius'un kuyumcuya hakaret edip, kolunu kırması hukuken nasıl değerlendirilir. Bu sebeple Livius'a karşı hangi davalar açılabilir ve ne talep edilebilir.

METİN SORULARI

- 1- Superficies solo cedit (Üst arza tabidir) kuralını açıklayınız. Bunun istisnası var mıdır ?İzah ediniz.

- 2- İntifa hakkı(ususfructus) nasıl bir haktır, ne kadar devam eder ve hak sahibine ne gibi imkanlar verir ? Hak sahibi, intifa konusu malın semerelerini (fructus) hangi yolla, nasıl iktisap eder ?
- 3- Zamanaşımı ile iktisap nedir ? Şartlarını sayınız. Birini açıklayınız.

OLAY: (A), (B)'den bir ev satın almış ve sözleşmenin kurulduğu esnada aile yadigarı, kıymetli yüzüğünü (B)'ye vermiştir.Ev (A)'ya teslim edilmiş, (A) evin satım bedelinin tamamını ödemiştir. (A) daha sonra satın aldığı evi, (C)'ye kiralamış ve söz konusu kira bedeli için, (K) ile, kefil olması için anlaşmıştır.

SORULAR :

- 1- Teslim (Traditio) kavramından ne anlıyorsunuz? (A)' nın daha önce kiracısı olduğu evi satın alması halinde, teslimin hangi türü söz konusu olacaktır?Anlatınız.
- 2- (A) ile (B) arasındaki sözleşmenin (hangi sözleşmedir?) kurulmuş sayılması, taraflardan birisinin iradesine bırakılabilir mi? Açıklayınız.
- 3- (A)'nın verdiği yüzük hangi hukuki ilişkiyi aklınıza getirir, işlevi nedir? Sözleşmenin hükümlerinin karşılıklı olarak yerine getirilmesinden sonra, iade edilmeyen yüzük için (A)'ya nasıl yardımcı olurdunuz?
- 4- (A) evi bir başkasına satarsa, (A) ile (C) arasındaki sözleşme ilişkisi (kira sözleşmesi) çözülür mü?Gerekçesiyle açıklayınız.
- 5- (C)'nin kira bedellerini ödenmemesi üzerine (A), (K)'ya başvurabilir mi? Bu konuda Roma Hukuku devirlere göre farklı olan uygulamayı açıklayınız.

OLAY :

18 yaşındaki sui iuris A, aile evladı B'ye 10.000 Sestertius(Roma Parası) borç verilmiştir. C bu borca kefil olmuştur.

1-A, B ile bu işlemi sadece kendi irade açıklamasıyla ,tek başına yapabilir mi? Burada hahgi ehliyet söz konusudur?Açıklayınız.

2-Aile B arasındaki akdin hangi akitler grubuna niçin girdiğini ,ne zaman meydana geldiğini yazınız. Para A'nın değil ise, akit meydana gelir mi?Niçin?

3-B'nin parayı geri ödememesi üzerine, A parayla oturdukları evin kira borcunu ödemiş olan B' nin babasına başvurmuş, fakat B'nin babasına başvurmuş ,fakat B' nin babası, bunu iade zorunda olmadığını ileri sürmüştür. Babasının haklı olup olmadığı gerekçesiyle belirtiniz.

4-B parayı A'ya geri ödedikten sonra, bu borcun verildiği zaman tabii borç olduğunu öne sürerek geri istemiştir.Tabii borç, diğer borçlardan hangi özellikleriyle ayrılır. B bu parayı geri alabilir mi? Açıklayınız.

5-A parayı vedia olarak verdiği halde, B karz olarak almışsa ,bir sözleşme meydana gelir mi?Niçin

6-Yukarıdaki soruya göre A parayı geri almak için hangi davayı açmalıdır?Neden?

7-C'nin bu borcu kefil olması ne demektir?Kefalet sözleşmesi kimler arasında nasıl yapılır?

Metin Soruları

1-Bir malın mülkiyetini zamanaşımıyla kim iktisap eder?Zamanaşımıyla iktisabın şartlarını sadece sayınız?

2-Dar hukuk davaları ile iyiniyet davaları arasındaki farkları belirtiniz.

3-Şart , vade, mükellefiyet nedir? Örnek veriniz.

OLAY:

Aile evladı Cornelius, tayininin Pompei'den Roma'ya çıkacağını beklediğinden,, yeni evinde kullanmak üzere, 500 sesters karşılığında iki adet tablo satın almak üzere, 18 yaşındaki sui iuris Brutus ile anlaşmıştır. Parayı ödeyen Cornelius, tabloların tayininden bir ay sonra teslim edilmesini kabul etmiştir. Bu anlaşmadan bir hafta sonra, tayinine ilişkin işlemlerin daha önceden iptal edildiğini öğrenmiştir.

SORULAR

- 1- Cornelius ile Brutus arasındaki akit geçerli midir? Burada hangi ehliyet söz konusudur? Tarafların sorumluluk durumlarını da dikkate alarak açıklayınız.10 puan
- 2- Tarafların 'tabloların tayinden bir ay sonra teslim edileceği' konusundaki anlaşmaları hukuken nasıl değerlendirilir? Akte etkisi nedir? İzah ediniz.15 puan
- 3- Cornelius, tayini konusunda yanılığa düştüğünü iddia ederek, aktin geçersiz olduğunu iddia ederek, sorumluluktan kurtulabilir mi? Gerekçeli olarak izah ediniz.15 puan

METİN SORULARI

- 1- Magistra nedir. Özellikleri nelerdir. İzah ediniz. Cumhuriyet dönemi magistralarını sayınız.15 puan
- 2- Principatus(ilk imparatorluk) döneminde princeps'in yönetimdeki yerini ve yetkilerini izah ediniz.15 puan
- 3- Ayni hak ve şahsi hak ayırımı nedir. Aralarındaki farkı da dikkate alarak izah ediniz.15 puan
- 4- Hile(dolus) nedir? Hangi koşullarda hukuki işleme etki eder? Roma hukukundaki gelişme ve Türk hukukundaki durumu da dikkate alarak izah ediniz.15 puan

OLAY II

Titius tarafından öldürüleceğinden korkarak, Claudius evini çok ucuza Titius'un kardeşine satmıştır ve mülkiyetini nakletmiştir.

- 1- Claudius bir süre sonra evini geri almak isterse, hangi gerekçeye dayanarak dava açabilir. Bu durumda başvurabileceği hukuki çareler nelerdir. Gerekçeli olarak izah ediniz.
- 2- Evin mülkiyetini nakleden kimse kadın olsaydı, muamelenin geçerliliğine etki edermiydi? Gerekçeli olarak izah ediniz.

METİN SORULARI

- 1- Magistra nedir. Özellikleri nelerdir. Cumhuriyet dönemi magistralarını sayınız.
- 2- Principatus(ilk imparatorluk) döneminde princeps'in yönetimdeki yerini ve yetkilerini izah ediniz.
- 3- Institutiones sistemi nedir? Roma hukukundaki şeklini ve Modern hukuklardaki işleyişini anlatınız.
- 4- Ayni hak ve şahsi hak ayırımı nedir. Aralarındaki farkı da dikkate alarak izah ediniz.
- 5- Def'i (exceptio) ne demektir. İki örnek vererek izah ediniz.

ROMA HUKUKU SINAV SORUSU

OLAY :

Aile evladı Cornelius, 19 yaşındaki arkadaşı Titius'dan, hasat döneminde kendisine yardım etmesi için kölesi Fabius'u iki ay süre ile kendisine vermesini ve ayrıca hasattan iki ay sonra iade etmek üzere 1000 sestertius vermesini rica eder. Cornelius köleyi, aldıktan bir ay sonra işi bittiği için, komşusu Livius'a üç ay süreyle 100 sesters karşılığı kullanmak üzere bırakır. Livius, toplanan ürünlere özen göstermeyen köleye çok kızdığından, onu döverek kolunun kırılmasına sebep olur.

- 1- Cornelius ve Titius arasında hangi akitler meydana gelmiştir. Bu akitler hangi akitler gurubuna girer ve konuları nedir ? Tarafların hak ve borçlarını da dikkate alarak farklarını belirtiniz.(10 puan)
- 2- Cornelius ve Titius arasındaki akitler geçerli midir ? Hangi hukuki sorunların olabileceğini ifade ederek, gerekçeli olarak belirtiniz. (10 puan)
- 3- Cornelius ve Livius arasındaki akit geçerli midir ? Aktin özelliklerini de ifade ederek izah ediniz. (10 puan)
- 4- Titius iki ay sonra kölesini almak isterse, kime veya kimlere karşı, hangi dava veya davaları açabilir ve ne talep edebilir ? Gerekçeli olarak izah ediniz. (10 puan)
- 5- Köle Livius'da iken, ona bir at hediye edilse, bunun maliki kim olurdu ? İzah ediniz. (10 puan)
- 6- Kölenin kolunun kırılmasından dolayı kime kime karşı hangi gerekçe ile, hangi davaları açabilir ? Ne talep edebilir ? İzah ediniz. (10 puan)

METİN SORULARI

- 1- Romada mülkiyeti koruyan üç dava hangileridir? Her birisi hangi hallerde, kimlere karşı açılır ve ne istenirdi ? Aralarındaki farkları örnek vererek belirtiniz.(20 puan)
- 2- Semere(fructus) nedir ? Kaça ayrılır, kimler, ne şekilde semere iktisap edebilirdi ? İzah ediniz.
- 3- Tehdit(metus) nedir ? Romada hukuki işleme hangi koşullarda ve ne şekilde etki ederdi, Türk hukukundaki düzenlemeyi de ifade ederek izah ediniz.

ROMA HUKUKU SINAV SORULARI

MS 373 ROMA

Appius, komşusu Brutus'un birlikte şarapçılık yapma önerisini kabul etmemesine kızarak, kendi tarlasından geçerek Brutus'un tarlasına akan suyun yönünü değiştir. Durumu öğrenen Brutus'un öfkeyle fırlattığı sopa Appius'un başını yarar. Brutus'un oğlu Ovidius Appius'u tedavi etmesi için çağırdığı doktor Soranus'a tarlada çalışırken bulduğu eski gümüş vazoyu hediye eder. Ovidius, babası ile Appius'un ilişkisini düzeltebilmek için, tedavisi süresince Appius'un tarlasının bakımıyla da ilgilenir. Appius'un öfkesi yatışmaz ve bundan böyle Brutus ile komşu olmak istemediğini ileri sürerek tarlasını Claudius'a satar. Ancak iki gün sonra yaptığından pişmanlık duyarak, gerçekte satmayı hiç istemediğini söyleyerek geri almak ister.

- 1- Brutus Appius'un önerisini kabul etmiş olsa idi, hangi hukuki ilişkinin varlığından söz edecektik? Bu hukuki ilişkinin geçerli olabilmesi hangi koşulların gerçekleşmesine bağlı olacaktı?
- 2- Appius kendi tarlasından akan suyun yönünü değiştirebilir mi? Değiştirdiği taktirde Brutus'a ne yapmasını önerirdiniz?
- 3- Appius, başının yarılması nedeniyle Brutus'a karşı hangi davayı açabilir ve ne isteyebilir?

- 4- Soranus'un Appius'u tedavi etmesi hangi hukuki ilişki içinde değerlendirilebilir?
- 5- Bu ilişki kimler arasında geçerli olmuştur? Tarafların hakları ve borçları nelerdir?
- 6- Soranus'a vazo hediye edilmesinin hukuki niteliği nedir? Soranus vazonun maliki olabilir mi?
- 7- Ovidius'un Appius'un tarlasının bakımıyla ilgilenmiş olması bir hukuki ilişki doğurur mu? Sonuçları nelerdir?
- 8- Claudius'un tarlaya malik olabilmesinin koşulları nelerdir?
- 9- Appius'un tarlasını geri alabilmesi mümkün müdür? Neden?
- 10- Brutus Claudius'a karşı dava açmaya karar verdiği taktirde kime ve nasıl başvurulmalıdır? Bu başvuruyu MÖ 373 yılında yapmış olsaydı, başvurusu hangi özellikleri taşıyacaktı?

ROMA HUKUKU FİNAL SINAV SORULARI

MS 30 ROMA

Appius, Brutus'dan ödünç aldığı altın bileziklerin yerine taklitlerini vererek, gerçeklerini kuyumcu Claudius'a satar ve bedeli ile at tüccarı Eguinus'tan (İspanyalı) bir at satın alır.

Claudius Appius'dan aldığı altın bilezikleri eriterek yaptığı kolyeyi, bir hafta içinde daha iyi teklif veren çıktığı taktirde geri almak üzere 1000 sesters karşılığında Eguinus'a satar ve erittiği altınların üzerinde bulunan değerli taşları Iulia'nın onarması için bıraktığı yüzüğe monte ederek 500 sesters talep eder. Iulia Eguinus'un karısının taktığı kolyeyi (Claudius'tan satın alınan) çok beğenir ve hangi koşulla satıldığını öğrendiğinde Claudius'a gidip, 1100 sesters teklif ederek almak istediğini bildirir.

Darius, Eguinus'un Appius'a sattığı atın kendisine ait olduğunu ileri sürerek hem atı hem de Appius satın aldıktan sonra doğan tayı ister.

- 1- Brutus bilezikler üzerindeki hakkını ne zaman ve hangi koşullarda kaybedebilir? (Metnin tamamını okuyarak cevaplandırınız.)
- 2- Brutus bilezikler üzerindeki hakkını kaybedecek olursa, zararlarının giderilmesini kimden, hangi dava (davalar) ile isteyebilir?
- 3- Eguinus kolyeyi Brutus'a vermek zorunda kalırsa, zararının giderilmesini kimden, nasıl talep edebilecektir?
- 4- Claudius ile Eguinus arasındaki sözleşme (kolye satımı) geçerli midir? Geçersizse neden? Geçerli ise hangi koşullarda?
- 5- Iulia ile Claudius arasındaki sözleşmenin (yüzük onarımı) özelliklerini, tarafların hak ve borçlarını ve değerli taşların hangi hukuki gerekçe ile kime ait olacağını açıklayınız.
- 6- Claudius kolyeyi Iulia'ya satmayı kabul ettiği taktirde, kolye Eguinus'tan hangi dava ile istenebilir? Neden?
- 7- Darius'un atı ve tayı alabilmek için açacağı davanın özelliği nedir ve hangi yargı yolunu izlemelidir?
- 8- Appius tayı vermekten kaçınabilir mi? Hangi gerekçe ile?
- 9- Appius ile Darius arasındaki dava sonucunda verilecek karar (sententia) ile MS 430 yılında benzer bir konuda verilecek kararı karşılaştırınız.
- 10- Olayın geçtiği tarihte praetor beyannamelerinin etkinliği nedir? Bu etkinlik ne zaman ve neden son bulmuştur?

VİZE SINAV SORUSU

OLAY

Efendisine ait fırını işleten köle Stichus, 20 yaşındaki aile evladı Flavius'dan 100 kg buğday satın alır. Flavius buğdayların parasını kölenin efendisi Cladius'dan ister, bunun üzerine Cladius, kölesini azat ettiğini bir akşam yemeğinde yakınlarına bildirir.

SORULAR

- 1- Köle Stichus bu işlem sebebiyle, buğdayların bedelini ödemekten kaçınabilir mi? Hangi gerekçe ile? Bu bakımdan hangi hukuki sorun araştırılmalıdır. İzah ediniz. 15 puan
- 2- 22 yaşındaki aile evladı açısından işlem geçerli midir? Aile evladının buğdayları teslimden kaçınması mümkün müdür? Hangi hukuki sorun araştırılmalıdır? İzah ediniz. 15 puan
- 3- Kölenin efendisi tarafından azat edilmesi ne tür hukuki işlemdir. Hukuki işlemlerin çeşitlerini dikkate alarak ifade ediniz. Bu işlem, köle kabul etmese bile geçerli midir? İzah ediniz. 15 puan
- 4- Cladius, Stichus'un borcunu ödemek zorunda mıdır? Hukuken bu durum nasıl değerlendirilebilir? Olaydaki azat işlemini de değerlendirerek izah ediniz. 15 puan

METİN SORULARI

- 1- Muvazaa nedir? Kaç çeşittir? Sonuçları nelerdir? İzah ediniz 15 puan
- 2- İlk imparatorluk(principatus) devrinde princeps'in özelliklerin ve yönetime etkisini izah ediniz. 20 puan
- 3- Cumhuriyet döneminde magistraların genel özelliklerini izah ediniz. 15 puan

ROMA HUKUKU

SINAV SORUSU

OLAY : Titius "10 gün içinde daha iyi teklif gelmemesi" kaydıyla, Roma'daki evini Cornelius'a satmıştır. Cornelius, kendisine Titius tarafından teslim edilen evi, Marcianus'a, aldığı para ödöncüne karşılık teminat olmak üzere ve zilyetliği devredilmeksizin rehin göstermiştir. Cornelius ayrıca, evin tamir gerektiren tesisat sistemini onarması için 100 sesters'e Diocletianus ile anlaşmıştır.

SORULAR :

- 1-Sözleşmeye eklenen " 10 içinde daha iyi teklif gelmemesi" kaydını nasıl değerlendirebilirsiniz? Bu kayıt hangi akte bağlanmıştır, etkisi, hukuki niteliği nedir? İzah ediniz.
- 2- Marcianus'un, Cornelius'a borç vermesine ilişkin akit hangisidir? Bu akit ne zaman kurulur ve özellikleri nelerdir? Borcun vadesinde ifa edilmemesi B bakımından hangi hukuki sonuçları doğurur? Açıklayınız.
- 3- Titius'un evi Cornelius'a teslim etmesini(traditio), akitten doğan borcun ifası ve mülkiyetin nakli bakımından değerlendiriniz. Olaydaki sonucu belirtiniz.
- 4- Olayda rehin konusunda hangi hukuki durum söz konusudur? Devirlere göre sonuç ne olabilir? Evin zilyetliği Marcianus'a verilseydi, hangi hukuki ilişki söz konusu olurdu? İki işlemin farklarını ve davalarını belirterek açıklayınız.

5-Cornelius ile Diocletianus arasındaki akit hangisidir, hangi akitler gurubuna girer?Tarafların borcunun konusunu, aktin hükümlerini ve tarafların sorumluluğunu yazınız.

Metin Soruları

- 1- Superficies solo cedit (Üst arza tabidir) kuralını açıklayınız. Bunun istisnası nedir? İzah ediniz.
- 2- Qui iocatur non mentitur(Şaka yapan aldatmış olmaz) ifadesinin anlatmak istediği nedir. Hukuki muamelede irade beyanı bakımından değerlendiriniz.
- 3- Constitutum possessorium(Zilyetlik anlaşması=hükmen teslim) ne demektir? Bir örnek vererek izah ediniz.
- 4- Akit benzerlerini(quasi contractus) sayınız. Bunlardan sebepsiz zenginleşme(condictio sine causa) ne demektir? Hangi hallerde olabilir? Anlatınız.
- 5- Defi(exceptio) ne demektir? İki örnek vererek izah ediniz.

ROMA HUKUKU

Vize sınavı

OLAY

20 yaşındaki, Aile evladı Marcus , köle Sempronius'a yaz sonunda teslim etmek üzere, Fortunatus isimli yarış atını ve 500 kilo buğday satıyor.

- 1- Marcus ve Sempronius arasındaki işlem geçerli midir? Burada hangi ehliyetin koşulları araştırılır? İzah ediniz.
- 2- Sempronius'un borçları ne tür borçlardır? Bu borç ayırımının sonuçları nelerdir?
- 3- "Yaz sonunda" kaydı ne ifade eder? Akde etkisi nedir?Açıklayınız.
- 4- Marcus aslında 500 kilo buğday değil , 500 kilo arpa satmak istediği halde, Sempronius'a yazdığı mektupta yanlış yazmış sa ortaya çıkan durum nedir? Bu duruma Roma'da ne gibi sonuçlar bağlanır? Türk hukukunda durum değişir mi ?
- 5- Aynı konuda iki defa dava olmaz(Bis de eadem re ne sit actio) kuralı nedir? İzah ediniz.
- 6- Cumhuriyet dönemi magistralarını sayınız. Aedilis Curilisler hakkında bilgi veriniz.

ROMA HUKUKU

VİZE SINAV SORUSU

OLAY

Titius, arkadaşı Cladius'a, kızkardeşi ile evlendiği takdirde, bir ev vermeyi taahhüt etmiş, fakat bir süre sonra Cladius'un sara hastası olduğunu öğrenerek, bu aktin geçersiz olduğunu iddia etmiştir. Titius, bu olaydan sonra Cladius'un kızkardeşi ile evlenmekten kesin olarak vazgeçtiğini öğrenmiş, kızkardeşinin evde kalacağını düşünerek, bu kez Livius'u bu konuda yönlendirmek istemiştir. Livius'un varlıklı bir ailenin kızı ile evlenmek istediğini öğrenen Titius, arkadaşı Paulus'a çiftliğini kendisine sattığını çevrede bildirmesini ve bu evlilik gerçekleşene kadar bu çiftliği kullanmasına izin vermesini rica etmiştir. Paulus hayırlı bir iş yapmış olmak için, arkadaşının bu teklifini üç ay için kabul eder, bu arada satışı öğrenen Livius bundan etkilenerek, Livius'un kardeşi ile bir ay içinde evlenir.

OLAY SORULARI

- 1- Titius'un, kızkardeşi ile evlendiği takdirde, Cladius'a ev vermeyi taahhüt etmesi geçerli midir. Geçerli ise, bu kayıt hukuken ne şekilde değerlendirilir? Akte etkisi nedir?(15 puan)
- 2- Cladius'un sara hastası olması akti etkiler mi? Neden? Hangi koşullarda bu iddia etkili olabilir?(15 puan)

- 3- Titius'un Paulus ile yaptığı satım akti geçerli midir? Bu durum hukuken nasıl değerlendirilir? İzah ediniz. (15 puan)
- 4- Livius, çiftliğin gerçekte evlendiği kızın ailesine ait olmadığını öğrendiğinde, bu sebeple işlemin iptalini isteyebilir mi? Hangi hukuki gerekçeyle isteyebilir? Sonucu ne olur? İzah ediniz?(15 puan)

METİN SORULARI

- 1- Digesta nedir? Özellikleri ve önemi nedir? Açıklayınız.(10 puan)
- 2- Roma imparatorluğunda, Cumhuriyet dönemindeki magistraların genel özelliklerini sayıp iki tanesini izah ediniz.(10 puan)
- 3- Aile evladının(filius familias) fiil ehliyeti nasıl düzenlenmiştir? Aile babasının(pater familias), aile evladının borcundan dolayı hangi koşullarda sorumlu olabileceğini izah ediniz.(10 puan)
- 4- Hata(error) ne demektir. Roma hukukunda hangi koşullarda hukuki işleme ve ne şekilde etki eder? Hile(dolus)'den uygulama alanı bakımından ne fark gösterir?(10 puan)

ROMA HUKUKU SINAV SORUSU

OLAY. B, A'dan, lokantasında kullanmak için, gelecek yılın üzüm hasadı döneminden iki ay sonra iade edilmek üzere,1000 şişe şarap ödünç almıştır. B'nin arkadaşı C, Napoli'de bulunan evini, zilyetliğini nakletmeden, A'nın alacağına teminat olarak göstermiş ve bundan beş ay sonra paraya ihtiyacı sebebiyle evi satmış ve alıcı D'ye teslim etmiştir.

SORULAR

- 1- A ile B arasında hangi akit, ne zaman kurulmuştur. Bu akitten ne tür borç doğar, akde konu olan malın özelliği nedir? Şarapların gelecek yıl, hasattan iki ay sonra ödenecek olması, hukuken nasıl değerlendirilir? Aktin özelliklerini anlatınız.
- 2- C, B'nin borcu için teminat gösterebilir mi? Mal teslim edilmeden, böyle bir işlem yapılabilir mi? Yapılamaz ise neden? Yapılabilir ise, geçerli olabilmesi için hangi koşulların gerçekleşmesi gereklidir? Anlatınız.
- 3- C ile D arasında hangi akit gerçekleşmiştir? Ne zaman meydana gelir? Tarafların akitten doğan sorumlulukları ve borçlarını da ifade ederek anlatınız.
- 4- Evin D'ye teslim edilmesi(traditio) ne demektir? Alıcının ev üzerindeki hakkını, Roma hukukundaki devirleri de dikkate alarak anlatınız.
- 5- B borcunu vadesi geldiğinde ödemez ise, A'nın C'ye karşı ileri sürebileceği bir hakkı var mıdır? Evi teslim alan D'ye başvurulabilir mi? Gerekçeli olarak anlatınız?
- 6- A'nın borcu için evin teminat gösterilmiş olmasının, C ile D arasındaki akit bakımından sonuçları nelerdir? Bu durum, hukuken nasıl değerlendirilir? Çözümü için, Roma hukukundaki dönemleri dikkate alarak ne önerilebilir? Anlatınız.

METİN SORULARI

- 1- Hukuki taşıyir(Specificatio) ne demektir? Ne zaman ortaya çıkar? Dönemleri de dikkate alarak, Roma hukukundaki ve Türk hukukundaki sonuçlarını anlatınız
- 2- Zaman aşımıyla iktisap nedir? Koşulları nelerdir? Koşullarından en az ikisini açıklayınız.
- 3- İstihkak davası(rei vindicatio) ve sebepsiz zenginleşme(Condictio) davalarını açıklayınız. Her iki davanın neden birlikte açılmayacağını, istisnasını da belirterek izah ediniz.
- 4- Institutiones sistemi nedir? Nasıl bir ayrımı öngörür? Bu sistemin modern hukuklara etkisi nedir? Anlatınız.

ROMA HUKUKU VİZE SINAVI

OLAY

Titius, arkadaşı Cladius'a, kızkardeşi ile evlendiği takdirde, bir ev vermeyi taahhüt etmiş, fakat bir süre sonra Claudius'un sara hastası olduğunu öğrenerek, bu aktin geçersiz olduğunu iddia etmiştir. Titius, bu olaydan sonra Cladius'un kızkardeşi ile evlenmekten kesin olarak vazgeçtiğini öğrenmiş, kızkardeşinin evde kalacağını düşünerek, bu kez Livius'u bu konuda yönlendirmek istemiştir. Livius'un varlıklı bir ailenin kızı ile evlenmek istediğini öğrenen Titius, arkadaşı Paulus'a çiftliğini kendisine sattığını çevrede bildirmesini ve bu evlilik gerçekleşene kadar bu çiftliği kullanmasına izin vermesini rica etmiştir. Paulus hayırlı bir iş yapmış olmak için, arkadaşının bu teklifini üç ay için kabul eder, bu arada satışı öğrenen Livius bundan etkilenerek, Livius'un kardeşi ile bir ay içinde evlenir.

OLAY SORULARI

- 1- Titius'un, kızkardeşi ile evlendiği takdirde, Cladius'a ev vermeyi taahhüt etmesi geçerli midir. Geçerli ise, bu kayıt hukuken ne şekilde değerlendirilir? Akte etkisi nedir?(15 puan)
- 2- Cladius'un sara hastası olması akti etkiler mi? Neden? Hangi koşullarda bu iddia etkili olabilir?(15 puan)
- 3- Titius'un Paulus ile yaptığı satım akti geçerli midir? Bu durum hukuken nasıl değerlendirilir? İzah ediniz. (15 puan)
- 4- Livius, çiftliğin gerçekte evlendiği kızın ailesine ait olmadığını öğrendiğinde, bu sebeple işlemin iptalini isteyebilir mi? Hangi hukuki gerekçeyle isteyebilir? Sonucu ne olur? İzah ediniz?(15 puan)

METİN SORULARI

- 1- Nevi borcu- Parça borcu- Sınırlı nevi borcu ne demektir. Ayırım neye dayanarak yapılır? Birer örnekle ifade ediniz.(10 puan)
- 2-Dar hukuk davaları ile iyiniyet davaları arasındaki farkları belirtiniz.(10 puan)
- 3- Iustinianus'un Corpus Iuris Civilis adını taşıyan hukuk eseri nedir. Hangi amaçla ve nasıl hazırlanmıştır. İçeriği ve niteliği nedir ?(20 puan)

OLAY: Gaius, Roma'da Quirinus tepesi'ne yakın boş arsasına, ücreti karşılığında, bir villa inşa etmesi için Cladius ile anlaşır. Cladius inşaatın sonunda ödenecek olan ücret için teminat verilmesini ister ve Gaius'un kardeşi Livius, Napoli'deki hamamının teminat olmasını kabul eder. Gaius, buna rağmen, bir hafta sonra hahmam çok iyi bir teklif veren Papinianus'a hamamı satar ve teslim eder. Bu arada, kısa sürede, villanın kaba inşaatını tamamlayan Cladius, kendisine ait olan köle ve oğulları ile işlettiği marangoz atölyesinde, kapı ve pencereleri hazırlatır ve bunları da binaya taktırır. Bundan bir hafta sonra bu pencere ve kapılar için kullandığı kerestelerin, aslında, onun atölyede olmadığı sırada, başka bir müşterisinin masa ve sandalye yapılması için verdiği keresteler olduğunu ve Cladius'un işi için satın aldığı kerestelerin henüz satıcı tarafından teslim edilmediğini öğrenir. Buna çok üzülür, bu arada köleleri ile sohbete gelen komşusu Pomponius'un kölesini tartaklar ve onun ölümüne sebep olur. Talihsizlikler devam eder, o gece, şiddetli yağmurla birlikte, yıldırım düşmesi sebebiyle çıkan yangın sonucu, inşasını tamamladığı villa yanar.

SORULAR

- 1- Gaius ve Cladius arasında hangi akit meydana gelmiştir? Bu akit hangi akitler gurbuna girer ve tarafların borçları ve sorumlulukları nasıl düzenlenmiştir? Anlatınız
- 2- Livius'un hamainin teminat olarak verilmesi geçerlimidir? Bu hukuki muamelenin meydana gelmesi için hangi koşullar gereklidir. Olayın koşullarını da dikkate alarak değerlendiriniz.
- 3- Gaius bu hamamı satabilir mi? Neden? Bu satışın Gaius ve Cladius arasındaki hukuki ilişki açısından etkisi nedir? Borcun ödenmemesi halinde ortaya çıkabilecek hukuki sorun nedir? Bunun alıcıya etkisi ve sonuçları ne olur?

OLAY: Napoli'li Titius, Roma'da portre konusunda çok başarılı ve meşhur bir ressam olduğunu duyar ve Roma'ya gider. Capitolium'a yakın bir yer de, portre yapmakta olan ressam Iulianus'un etrafındaki müşteri kalabalığından, duyduğu meşhur ressamın bu olması gerektiğini düşünerek, ondan kendisine, ücreti karşılığında, bir portresini yapmasını ister. Iulianus sergi hazırlığında olduğunu, bu sebeple ancak üç ay içinde bu sergiyi açması halinde yapabileceğini bildirerek, bu talebi kabul eder. Bu arada, Titius'un Napoli'de kalan 13 yaşındaki oğlu Nerva, babasına dönüşünde hediye etmek için, at yetiştiricisi Cladius'dan bir yarış atı satın alır. Atları teslim alan Nerva, satış bedelini babasının Napoli'den dönüşünden 15 gün sonra ödemeyi taahhüt eder. Çalışmalarına hız veren ressam bir ay içinde sergi hazırlıklarını ve portreyi hazırlar, portreyi Titius'a teslim eder ve parasını da alır. Geri dönme hazırlıklarını yaparken, Titius tesadüfen Napoli'de kendisine söylenen meşhur ressamın aslında bir başkası olduğunu öğrenir, buna çok üzülür, Iulianus'u bulur, kendisinin düşündüğü ressam olmadığını bu sebeple hataya düştüğünü ve bundan dolayı da aktin geçersiz olduğunu bildirerek, portreyi geri verip, parasını almak istediğini bildirir.

SORULAR

- 1- Ressamın, üç ay içinde sergi açması halinde' portreyi yapmayı kabul etmesini yapılan hukuki muamele bakımından nasıl değerlendirirsiniz. Bu ifadenin hukuki muameleye etkisi olur mu? Olursa hangi olasılıklarda ve ne şekilde olabilir? İzah ediniz.
- 2- Nerva'nın, Cladius ile yaptığı işlem geçerli midir? Burada hangi hukuki sorun söz konusu olur? Gerekçeli olarak izah ediniz.
- 3- Nerva'nın borcunu babasının Roma'dan dönmesinden 15 gün sonra ödeyeceğini bildirmesini hukuken nasıl değerlendirirsiniz. Bunun hukuki muameleye etkisi ne olur? İzah ediniz.
- 4- Nerva, akitten doğan borcunun ödemez se, Cladius bunu alabilir mi? Neden? Bu işleme Nerva'nın babasının izni(auctoritas) olsaydı soruya vereceğiniz cevap değişir miydi? Neden gerekçeli olarak izah ediniz.
- 5- Nerva, Titius'un kölesi olsaydı, yukarıda(soru 3) vereceğiniz cevap değişir miydi? Neden, gerekçeli olarak izah ediniz.
- 6- Titius'un, ressam konusunda yanıldığını ifade ederek, işlemin geçersiz olduğunu beyan etmesi haklı mıdır? Neden? Gerekçeli olarak izah ediniz.

METİN SORULARI

- 1- Hukuki muamele yapılırken taraflardan birinin hileli(dolus) davranması ne demektir. Hangi kuşullarda, bu durum muameleye etki eder. Sonuçları nelerdir. Roma hukukundaki gelişmenin Türk hukukuna etkisi nedir. İzah ediniz.
- 2- Hak ehliyeti ne demektir. Roma hukukunda hak ehliyetinin koşullarını ifade ediniz.
- 3- Klasik hukuk dönemindeki magistraları sayınız. Bu dönemdeki özelliklerinin açıklayınız.

- 4- Qui iocatur non mentitur(Şaka yapan aldatmış olmaz) ifadesinin anlatmak istediği nedir. Hukuki muamelede irade beyanı bakımından değerlendiriniz.

OLAY: A, her ay için 10 sesters karşılığında İtalya'daki evini iki yıl süreyle B'ye kiralamış ve 6 ay sonra bu evini C'ye 10.000.000. sesters karşılığında satmıştır.

SORULAR

- 1- A ile B arasında hangi akit ne zaman meydana gelmiştir? Bu akit hangi akitler gurbuna girer ve tarafların borçları ve sorumlulukları nasıl düzenlenmiştir? Anlatınız.
- 2- A ile C arasında hangi akit ne zaman meydana gelmiştir? Hangi akitler gurubuna girer? Tarafların borçları ve sorumluluğu nasıl düzenlenmiştir? Anlatınız.
- 3- A ile C arasında akit yapıldıktan sonra, ev henüz kiracıda iken yanarak hasar görürse, hasarı kim yüklenecektir? Hasardan ne anlaşıldığını açıklayarak, anlatınız.

METİN SORULARI

- 1- Misli-Gayrimisli mal ayırımını, nevi ve parça borcu ile karşılaştırarak anlatınız.
- 2- Zamanaşımı ile iktisabın şartlarını sayınız? Bu şartlardan sadece ikisini anlatınız.

OLAY:Mısırlı A, 20 yaşındaki sui iuris B'ye 15 gün içinde Mısır'dan gemisinin Roma'ya ulaşması halinde teslim etmek üzere, 15 adet papirüs'ü 100 sesters karşılığında satar.

SORULAR

- 1- Taraflar arasındaki hukuki muamele geçeli midir? Burada hangi ehliyet söz konusudur? İzah ediniz.
- 2- A köle ve B de Aile evladı(alieni iuris) olsaydı yukarıdaki soruya vereceğiniz soruda neler değişirdi? Anlatınız.
- 3- Akte '15 gün içinde geminin Mısır'dan Roma'ya ulaşması..' şeklinde eklenen kayıt hukuken nasıl değerlendirilir? Hukuki muameleye etkisini olasılıkları dikkate alarak ifade ediniz.

METİN SORULARI

- 1- Praetor kimdir? Praetor hukuknu izah ederke anlatınız.
- 2- Cumhuriyet döneminde kanunların(leges) yapılış usulünü izah ediniz.

ROMA HUKUKU

SINAV SORUSU

OLAY

A, çiftliğindeki koyun sürüsünün yünlerini kırpması ve bunları Roma'daki kışlık evine temiz bir şekilde, bir ay içinde teslim etmesi karşılığında, 5000 sesters ödemek üzere B ile anlaşmıştır. A'nın ortağı C, daha önceden B'ye ariyet olarak vermiş olduğu kölesini, A'nın, B'ye olan borcuna karşılık teminat olarak verdiğini bildirmiştir. B, bir hafta içinde yünleri kırpmış ve bunları Roma'ya göndermek üzere bir gemi bulmak için limana gitmiştir. Bu arada, B'nin evine gelen diğer bir müşterisi olan E, temiz bir şekilde istiflenmiş olan yünleri kendi yünü zannederek alıp, evine götürmüş ve köleleri yardımıyla bunlardan kumaş dokumuştur. A, yünleri almak için Sicilya'ya 2 ay sonra gelmiş ve durumu öğrenince, sinirlenerek B'nin kölesini yaralamıştır.

- 1- A ile B arasında hangi akit, ne zaman meydana gelmiştir. Bu akit, hangi akitler gurubuna girer. Tarafların akitten doğan borçları nelerdir ve sorumlulukları nasıl düzenlenmiştir.

- 2- C'nin kölesini B'ye teminat vermesi halinde hangi hukuki muamele veya muameleler meydana gelir? B'nin olayda hangi hakları mevcuttur? Anlatınız?
- 3- B, olayda ariyet olarak elinde bulundurduğu malın zilyedi olmuş mudur? Zilyet olamaz ise neden? Olur ise, ne şekilde olmuştur?
- 4- E'nin yünleri kendisinin zannederek dokuması hangi hukuki durumu doğurur? Bunun sonuçları nelerdir? Türk hukukunu da dikkate alarak, devirlere göre anlatınız.
- 5- A, bu durumda yünleri talep edebilir mi? A'nın kime veya kimlere karşı, hangi taleplerle, hangi dava veya davaları açabileceğini, gerekçeli olarak belirtiniz.
- 6- A'nın, yünlerini alamadığı için köleyi yaralamasını nasıl değerlendiriyorsunuz? Burada kim neye dayanarak, hangi davayı açarak ne talep edebilir?

METİN SORULARI

- 1- Parça ve nevi borcunu, misli ve gayri misli eşya ayırımı ile karşılaştırarak anlatınız. Bu ayırımın önemi nedir?
- 2- Şart(condicio) nedir? Kaça ayrılır.Tanımlayınız. Şartın hukuki muameleye etkisi nedir? Anlatınız.
- 3- Roma hukukunda halk meclislerinde kanunların yapılış şeklini anlatınız.
- 4- Hasar ne demektir? Ne zaman ortaya çıkar. Roma hukukunda kira ve istisna aktinde hasar nasıl düzenlenmiştir.

ROMA HUKUKU

SINAV SORUSU

OLAY : (A) 300.000 sesters karşılığında tarlasının kullanımını 1 yıl süre ile (B)' ye bırakmıştır. 6 ay sonra ödenecek olan kullanım bedelini teminat altına almak için (C) kendisine ait bir ev üzerinde (A) lehine bir ayni teminat tesis eder.(B) tarla üzerine 10 adet ağaç diker.

SORULAR:

- 1-(A) ile (B) arasında hangi akit ne zaman meydana gelmiştir? Hangi akitler gurubuna girer?Bu akitten ne tür bir hak doğar?
- 2-Ayni teminat nedir?Borç ödenmezse (A)'nın teminat konusu malı mülkiyetine geçirmesi imkanı var mıdır?Açıklayınız.
- 3-(A)'nın rehinden doğan haklarını kullanması durumunda(C), kime karşı hangi imkanları haizdir?
- 4-(B)'nin diktiği ağaçların mülkiyeti kime aittir?Bu konudaki prensibi açıklayınız.
- 5-(B)'nin kusuru ile çıkan yangında tarlanın bir bölümü 3 yıl süreyle işlenemeyecek hale gelmiştir.Bu durumda (B)'nin sorumluluğunu tartışınız. (B)'nin kusurlu olmaması halinde sorumluluk değişir mi?
- 6-Gece tarlaya gelen (H) ağaçlardaki elmaları çalarken suç üstü yakalanmıştır. (H)'ye karşı kim, hangi hukuki sebeple dava açacaktır?Bu davanın özelliğini açıklayınız.

METİN SORULARI:

- 1-Tek taraflı ve iki taraflı hukuki işlemleri tanımlayınız.Birer örnek veiniz.
- 2-lus civile – lus honorarium ayırımını açıklayınız
- 3-Hukuki tağyir ne demektir?Anlatınız.
- 4-Gaius'un Institutiones'ini açıklayınız.

ROMA HUKUKU SINAVI

13 yaşındaki Aile Evladı Cladius, Livius'un kendisine hediye ettiği atı, Titius'a 100 sesters karşılığında satmıştır.

SORULAR

- 1- Cladius ile Livius arasındaki hukuki ilişkiyi tanımlayınız. Geçerli midir? Gerekçeli olarak izah ediniz.
- 2- Cladius ile Titius arasındaki satış akti geçerli midir? Neden?
- 3- Cladius köle olsaydı, ikinci soruya vereceğiniz cevap ne olurdu? Gerekçesiyle izah ediniz

METİN SORULARI

- 1- Roma Hukukunda vasi ile kayyım arasındaki farkları belirtiniz.
- 2- Cumhuriyet döneminin siyasi organlarını sayınız.

ROMA HUKUKU SINAV SORUSU

OLAY. Titius Livius'dan, lokantasında kullanmak için, 1000 şişe şarap ödünç almıştır. Titius'un arkadaşı Claudius, Napoli'de bulunan evini, zilyetliğini nakletmeden, Livius'un alacağına teminat olarak göstermiş ve beş ay sonra, bu evi paraya ihtiyacı sebebiyle Ulpianus'a satmış ve teslim etmiştir.

SORULAR

- 1-Titius ile Livius arasında hangi akit, ne zaman kurulmuştur. Bu akitten ne tür borç doğar, akde konu olan malın özelliği nedir? Aktin konusu şarap olmayıp, çatal kaşık takımı olsaydı, akit değişir miydi? Neden?(15 puan)
- 2-Claudius, Titius'un borcu için teminat gösterebilir mi? Mal teslim edilmeden, böyle bir işlem yapılabilir mi? Yapılamaz ise neden? Yapılabilir ise, geçerli olabilmesi için hangi koşulların gerçekleşmesi gereklidir? Anlatınız.(15 puan)
- 3- Claudius ve Ulpianus arasında hangi akit gerçekleşmiştir? Ne zaman meydana gelir? Tarafların akitten doğan borçları nelerdir, türünü de belirterek izah ediniz.(15 puan)
- 4-B borcunu vadesi geldiğinde ödemez ise, A'nın C'ye karşı ileri sürebileceği bir hakkı var mıdır? Evi teslim alan D'ye başvurulabilir mi? Neden?(15 puan)

METİN SORULARI

- 1- Hasar(periculum) probleminde ne anlaşılır? Alım satım aktinde, hasar problemi Roma Hukukunda ve Türk hukukunda nasıl düzenlenmiştir? (20 puan)
- 2- Sorumluluğun tespitinde, fayda ve menfaat prensibi ne demektir? Nasıl uygulanır? Bir örnekle açıklayınız.(20 puan)

ROMA HUKUKU SINAVI

OLAY:

Titius ve Livius, 10.000. sesters sermaye vererek, Roma'da bir dükkanda, birlikte kumaş ticareti yapmayı kararlaştırmıştır. İki ay sonra Titius, İspanya'da bir tüccara, 100 top kumaş, 700 sesters karşılığı satmak üzere anlaşmıştır. Bu anlaşma üzerine 700 sestersi alan Titius, kumaşları İspanya'ya, Kaptan Cladius ile anlaşarak, onun gemisi ile göndermiştir. Gemi henüz İspanya'ya ulaşmadan, korsanların saldırısına uğramış ve kumaşlar bu olayda tamamen yanmıştır.

SORULAR

- 1- Titius ile Livius arasında hangi akit meydana gelmiştir? Akit ne zaman meydana gelir, tarafların bu akitten doğan hak ve sorumlulukları nasıl düzenlenmiştir? Anlatınız.

- 2- Titius ile Cladius arasında hangi akit meydana gelmiştir? Bu akit ne zaman meydana gelir? Tarafların hak ve sorumlulukları nasıl düzenlenmiştir? Anlatınız.
- 3- Kumaşların telef olması sebebiyle, Titius ile İspanya'daki tüccar arasında akitten doğan borçların ifası ne olacaktır? Bu durum hukuken nasıl değerlendirilir? Türk hukuku ve Roma Hukukundaki prensibi izah ediniz.
- 4- Kaptan Cladius, taşıması için verilmiş olan malların telef olmasından dolayı sorumlu tutulabilir mi? Mümkün ise neden ve hangi hukuki gerekçelerle olabilir? Devirleri de dikkate alarak izah ediniz. Değilse, gerekçeleriyle ifade ediniz.
- 5- Titius ticari faaliyet sonucu, elde ettiği 1000 sestersi kendi işleri için kullanırsa, Livius bu konuda payına düşeni, neye dayanarak ve hangi dava ile talep edebilir?

METİN SORULARI

- 1- Rehin akti ile rehin hakkı arasındaki farklar nelerdir?
- 2- Vekaletsiz iş idaresi ile vekalet akti arasındaki farklar nelerdir?
- 3- Hükmen teslim(constitutum possessorium) nedir? İzah ediniz.
- 4- Zamanaşımıyla iktisabın koşullarını sayınız. İkisini açıklayınız.

ROMA HUKUKU

OLAY : (A) 300.000 sesters karşılığında tarlasının kullanımını 1 yıl süre ile (B)'ye bırakmıştır. 6 ay sonra ödenecek olan kullanım bedelini teminat altına almak için, (C) kendisine ait bir ev üzerinde, (A) lehine bir aynı teminat tesis eder.(B) tarla üzerine 10 adet ağaç diker.

SORULAR:

- 1-(A) ile (B) arasında hangi akit ne zaman meydana gelmiştir? Hangi akitler gurubuna girer? Bu akitten ne tür bir hak doğar? Diğer özellikleriyle anlatınız.
- 2-Aynı teminat nedir? Borç ödenmezse (A)'nın teminat konusu malı mülkiyetine geçirmesi imkanı var mıdır? Açıklayınız.
- 3-(A)'nın rehinden doğan haklarını kullanması durumunda(C), kime karşı, hangi hakları kullanma haizdir?
- 4-(B)'nin diktiği ağaçların mülkiyeti kime aittir? Bu konudaki prensibi açıklayınız.
- 5-(B)'nin kusuru ile çıkan yangında tarlanın bir bölümü 3 yıl süreyle işlenemeyecek hale gelmiştir. Bu durumda, (B)'nin sorumluluğunu tartışınız.(B)'nin kusurlu olmaması halinde, sorumluluk değişir mi?
- 6-Gece tarlaya gelen (H), ağaçlardaki elmaları çalarken suç üstü yakalanmıştır. (H)'ye karşı kim, hangi hukuki sebeple dava açabilir? Bu davanın özelliğini açıklayınız.

METİN SORULARI:

- 1-Tek taraflı ve iki taraflı hukuki işlemleri tanımlayınız. Birer örnek veriniz.
- 2- Def'i (exceptio) ne demektir. Tanımlayınız ve iki örnek vererek izah ediniz.
- 3-Hukuki taşıyır ne demektir? Şartları ve sonuçları nelerdir. Anlatınız.
- 4- Şart ne demektir. Çeşitleri nelerdir. Hukuki muameleye etkisi nedir. İzah ediniz.

ROMA HUKUKU SINAV SORUSU

OLAY

A, üç ay önce satın ve devir aldığı atı, B'ye bir hafta süre ile ödünç vermeyi kabul etmiş, ancak daha sonra, aylık 100 sesters karşılığında, bir yıl süre ile C'ye kiraya vermiştir . Aylık 250

sesters karşılığında, C'nin tarlasında çalışmakta olan D, bu atın kendisinden iki yıl önce çalınmış olduğunu ileri sürmüştür.

SORULAR

- 1- A'nın at üzerindeki hakkı ile, C ile yaptığı akitten doğan hakkının hukuki niteliği ve yetkilerini karşılaştırarak açıklayınız.
- 2- B, atın kendisine verilmesi için, A'ya karşı dava açabilir mi? Neden? Atın kendisine ödünç verilmemesine öfkelenen B, A'ya 100 sesters karşılığı satmayı kabul ettiği eyeri teslim etmekten kaçınabilir mi? Gerekçeli olarak anlatınız.
- 3- C, bu atı beğenerek satın almak isterse ne yapmalıdır? Nasıl malik olabilir?
- 4- D, ödenmeyen aylıklarını alabilmek için, hangi davayı açmalıdır? Bu alacağı için rei vindicatio (istihkak davası) açabilir mi? Niçin?
- 5- Atın kendisine ait olduğunu ileri süren D, kime karşı, hangi davaları açabilir? Sonuçlarını değerlendiriniz.
- 6- At C'de iken doğan tayın mülkiyeti hangi yolla, kime ait olur? C'nin tayı, D'ye olan borcuna karşı teminat olarak vermesi ve borcunu 2 ay içinde ödemediği takdirde, tayın mülkiyetinin D'ye geçeceğini kabul etmesi, mümkün müdür? Gerekçeli olarak izah ediniz.

METİN SORULARI

- 1- Corpus Iuris Civilis nedir? Hangi kısımlardan oluşur? Anlatınız.
- 2- Ariyet, Karz ve İstisna sözleşmelerinden doğan borçlar arasındaki farkları açıklayınız.
- 3- Def'i (exceptio) ne demektir. Tanımlayınız. İki örnek veriniz.?
- 4- Specificatio (Hukuki Tağyir) nedir?Anlatınız.

ROMA HUKUKU SINAVI

OLAY: Titius, Mısır'daki üzüm bağıını Livius'a devretmiş ve buna karşılık Livius da, Titius'a Roma'da bulunan evini devretmeyi kabul etmiştir. İki ay sonra, Livius evinin anahtarlarını Titius'a, Mısır'da teslim etmiş ve Roma'daki evin Titius'un olmasını kabul ettiğini bildirmiştir. Titius ise, Livius'un akitten doğan borcunu ifa etmediğini ve bu sebeple de Mısır'da bulunan üzüm bağıının kendisine ait olduğunu iddia ederek, bağ üzerinde Cornelius'la intifa hakkı tesis etmek üzere anlaşmıştır. Cornelius, bunun üzerine üzüm bağına girip, üzümleri toplamış ve bunlardan şarap imal etmiştir. Titius, şarapların kendisine ait olduğunu iddia ederek, Cornelius'a dava açmıştır.

SORULAR

- 1- Titius ve Livius arasında hangi akit, ne zaman meydana gelmiştir. Aktin özelliklerini anlatınız.
- 2- Olayda, Titius evin maliki olur mu? Evin maliki olabilmesi için ne yapılması gerekir? Devirlere göre, gerekçeleriyle anlatınız.
- 3- Anahtarların Titius'a verilmiş olması ne demektir? Hukuken hangi sonuçları doğurur? Türk hukuku ve Roma hukukunu karşılaştırarak izah ediniz.
- 4- Titius'un, karşı tarafın edimini ifa etmemesi üzerine evin mülkiyetinin kendisine ait olduğunu iddia etmesi haklı mıdır? Böyle bir durumda, Titius hangi davaları açma ve ne talep etme hakkına sahiptir? Gerekçeli olarak anlatınız.
- 5- Cornelius, üzüm bağı üzerinde intifa hakkını nasıl elde edebilir? İntifa hakkını izah ederek açıklayınız.
- 6- Cornelius'un üzümlerden şarap elde etmesi hukuken nasıl değerlendirilir? Türk Hukuku ve Roma Hukukunu karşılaştırarak sonuçlarını yazınız. Olayda, Titius'un açtığı davadan sonuç alması mümkün müdür? İzah ediniz.

METİN SORULARI

- 1- Magistra nedir. Magistranın özellikleri nelerdir. Cumhuriyet dönemi magistralarını sayınız.
- 2- Şart ne demektir? Çeşitlerini de bildirerek hukuki muameleye etkisini izah ediniz.
- 3- Hak ehliyeti ne demektir. Roma hukukunda hak ehliyetinin koşullarını izah ediniz
- 4- Seçimlik borç ve seçimlik yetki'yi karşılaştırarak izah ediniz.

OLAY:

18 yaşındaki sui iuris A, aile evladı B'ye 10.000 Sestertius(Roma Parası) borç verilmiştir. (15 puan)

1-A, B ile bu işlemi sadece kendi irade açıklamasıyla ,tek başına yapabilir mi? Burada hangi ehliyet söz konusudur?Açıklayınız.(15 puan)

2-Söz konusu akti, A ile bir köle yapmış olsaydı, durum değişir miydi?(15 puan)

3-B parayı A'ya geri ödedikten sonra, bu borcun verildiği zaman tabii borç olduğunu öne sürerek, geri istemiştir. Tabii borç, diğer borçlardan hangi özellikleriyle ayrılır. B, bu parayı geri alabilir mi? Açıklayınız.(15 puan)

METİN SORULARI

1-Magistra nedir? Özellikleri nelerdir? Cumhuriyet dönemi magistralarını sayınız.(15 puan)

2-12 levha kanunu nedir? Ne sebeple hazırlanmıştır. İçeriği hakkında genel bilgi veriniz.(15 puan)

3- Şart nedir? Taliki ve infisahi şart ne demektir. Akte etkisi nedir?İzah ediniz. (15 puan)

4- Klasik hukuk dönemi hukuk kaynaklarını sayınız.(10 puan)

ROMA HUKUKU SINAVI

OLAY

Sicilya'ya devlet görev sebebiyle bir yıl için giden Titius, maliki olduğu iki altın külçesini, saklaması için arkadaşı Cladius'a teslim etmiştir. Cladius, bu olaydan iki ay sonra, vefat etmiş ve onun mirasçısı olan, kuyumculuk mesleğiyle uğraşan oğlu Cornelius, külçelerin babasına ait olduğunu düşünerek, bir altın vazo, bir kolye ve altın kemer üretmiştir. Cornelius kolyeyi ve kemeri, müşterisi Marcus'a satmış ve teslim etmiştir. Corneius vazo'yu, ödünç para aldığı Petronius'a vermiş, borcunu zamanında ödeyemez ise, bu altın vazo'nun borca karşılık ona ait olmasını kabul ettiğini bildirmiştir.

SORULAR

- 1- Titius ve Cladius arasında hangi akit, ne zaman meydana gelir? Tarafların borçlar ve sorumluluğu nasıldır? Akdin diğer özellikleri ile birlikte açıklayınız.
- 2- Titius, Cladius'a altın külçeleri saklaması için ayrıca ücret verseydi, aktin niteliği değişirmiydi? Bu durumda tarafların sorumluluğu değişir miydi? Aktin diğer özellikleri ile birlikte açıklayınız.
- 3- Cornelius'un altın külçesinden kolye yapması, hukuken nasıl değerlendirilir, koşulları ve devirlere göre sonuçları nelerdir?
- 4- Hiç bir şeyden haberi olmayan Marcus, bu kolye ve kemerin maliki olabilir mi? Olasılıkları dikkate alarak açıklayınız.
- 5- Marcus'a kolye ve kemeri iade etmesi için, dava açılması halinde nasıl hareket etmesi gerekir? Bu durum yaptığı akit bakımından nasıl değerlendirilir ve bunun sonuçları ne olur?

- 6- Cornelius'un vazoyu Petronius'a vermesi hukuken nasıl değerlendirilir? Bu durumda hangi işlem meydana gelebilir? Neden? Vazo'nun Petronius'a ait olup olamayacağını, aralarındaki anlaşmanın niteliğini de ifade ederek, gerekçeli olarak, izah ediniz.

METİN SORULARI

- 1- Roma imparatorluğunda, Cumhuriyet döneminde kanunların(lex) yapılış şeklini anlatınız.
- 2- Hak ehliyeti ve fiil ehliyetini tanımlayınız? Roma hukukunda aile evladının(filius familias) hak ve fiil ehliyeti nasıl düzenlenmişti? Anlatınız.
- 3- İntifa hakkı(ususfructus) ne demektir. Bu hakkın özelliklerini anlatınız.
- 4- Defi(exceptio) ne demektir? İki tane örnek vererek anlatınız.

ROMA HUKUKU TEK DERS SINAVI

OLAY

A, veteriner B ile 100 sestertius karşılığında atının tedavisi için anlaşmıştır .

SORULAR :

- 1- (A) ile (B) arasında hangi akit yapılmıştır ? Aktin özelliklerini ve hangi akitler grubuna girdiğini belirtiniz.
- 2- Veteriner (B), mesleki tecrübesizliği nedeniyle atın sakat kalmasına sebebiyet vermişse , sorumluluğu nasıl düzenlenmiştir ?
- 3- (B) evine götürdüğü atı tedavi ettikten sonra, (C)'ye satabilir mi? (C) bu satış sonrasında, mülkiyeti nakil muamelesi yapıldığı takdirde, atın mülkiyetini kazanabilir mi?
- 4- (A) atını almak için kime, hangi davayı açmalıdır? Hangi hukuki sorun doğar ve (C) bu durumda, ne yapmalıdır?
- 5- Atın (C) de bulunduğu sırada eceli ile ölmesi halinde , (C), (A) 'nın istihkak davasının muhatabı olur mu?Neden?
- 6- (C) nin satın aldığı atta bulaşıcı bir hastalık varsa , hangi durum ortaya çıkar ve C ne yapabilir?

METİN SORULARI :

- 1- Şart, vade ve mükellefiyeti tarif ediniz. Birer örnek veriniz.
- 2- Zamanaşımıyla iktisabın şartlarını sayınız. İki tanesini anlatınız.
- 3- Hükmen teslim(constitutum possessorium) ne demektir? Bir örnek vererek anlatınız.
- 4- Fiil ehliyeti ne demektir? Yaş, fiil ehliyetini nasıl etkiler?

ROMA HUKUKU SINAV SORULARI

I (50 puan)

Seyahate giden A, gümüş kaşıklarını saklaması için komşusu B'ye bırakmıştır.Seyahatten dönen A, kaşıkları alıp getirmesi için kölesini B'ye gönderir . Sinirli bir kimse olan B, gümüş kaşıkları o gece vereceği ziyafette kullanacağını söyleyerek iade etmez ve ısrar eden köleyi döverek kolunu kırar.

- 1- Kaşıkların saklanması için her hangi bir ücret ödemeyecek ise , A ile B arasında hangi akit ne zaman meydana gelmiştir? Bu akit hangi akitler grubuna girer?Bu akitte tarafların borçları ve sorumluluğu nasıl düzenlenmiştir?A ile B birbirlerine karşı hangi davaları ne zaman açarlar?
- 2- Kaşıkların saklanması için ücret ödenecek ise (kim kime ödeyecektir?) A ile B arasında hangi akit ne zaman meydana gelmiştir? Bu akit hangi akitler grubuna girer ?Niçin? Bu akitte tarafların borçları ve sorumluluğu nedir? A ve B birbirlerine karşı hangi davaları ne zaman açarlar?

- 3- B kaşıkları vereceği ziyafette kullanabilir mi? Açıklayınız. Şayet bu kullanma haksız ise , A ne yapabilir?
- 4- B'nin A'ya ait kölenin kolunu kıması hangi haksız fiildir? Bu haksız fiilin unsurları nedir? Hangi dava açılır ve ne istenir?
- 5- B bu kaşıkları iyiniyetli (ne demektir?) C'ye satıp teslim ederse , C herhangi bir iktisap yoluyla bu kaşıkların maliki olabilir mi? Tartışınız.

II (15 puan)

Roma hukukunda hangi ilişkiler akit benzeri (quasi contractus) sayılmıştır? Bunların isinlerini yazınız ve bunlardan birini anlatınız.

III(15 puan)

Formula usulünde ve magistra önünde davacının iddiasını dinleyen davalı nasıl davranabilir?

IV(10 puan)

Metus (ikrah, korkutma) hukuki muameleyi nasıl etkiler ? İkraha karşı hangi hukuki himaye vasıtalarını kim getirmiştir?

V (10 puan)

Institutione sistemi nedir? Bu sistemi Roma'da kimler nerede kullanmıştır? Institutiones sistemi - Modern Pandektler- Türk Medeni Kanunu arasında nasıl bir münasebet vardır?

HUKUK TARİHİ II

FİNAL SINAV SORULARI

- 1- MS 525 yılında, arkadaşı Brutus'a ödünç verdiği gümüş vazoun, Brutus'un ölümünden sonra oğlu Cassius tarafından eritilerek kemer yapıldığını öğrenen Antonius'a ne yapmasını önerirsiniz?
- 2- MS 3 yılının 3. ayında Brutus'tan satın aldığı atın gerçekte Cassius'a ait olduğunu, Cassius tarafından Brutus'un babasına ölümünden 2 gün önce kiralandığını, ancak Brutus'un atın Cassius'a ait olduğunu bilmeden, kendisine miras kaldığını sanarak satmış olduğunu, atı satın aldıktan 2 gün sonra öğrendiği halde kullanmaya devam eden Antonius'a karşı , MS 4 yılının 4. ayında durumu öğrenen Cassius dava açarak atını alabilir mi?
- 3- MÖ 15 yılının 2. ayında Brutus'tan satın aldığı atın hastalıklı olduğunu anlayan Antonius 10. ayda atı geri vermek için dava açabilir mi?
- 4- Antonius'un MÖ 27 yılının 1. ayında, 1 yıllık kira bedeli olan 1000 sesters'i peşin ödeyerek Brutus'tan kiraladığı evin 3. ayda sel baskını sonucunda yıkılmasının ardından, taraflar birbirlerinden herhangi bir talepte bulunabilirler mi?
- 5- Roma hukukunda kimler başkası için, kimler kendisi için zilyet sayılırlar? Sadece sayınız.
- 6- "Traditio" Roma hukukunda hangi amaçlar için kullanılmıştır? Sadece sayınız.
- 7- "Servitus in faciendo consistere nequit" "İrtifak yapmaya ilişkin olamaz" kuralını açıklayınız.
- 8- Aşağıdakilere birer örnek veriniz.
Genus/Species (Parça/Nev'i Borcu)
Obligatio Naturalis (Tabii(eksik) Borç)
Vis maior (En büyük kuvvet)
Iudicia stricti iuris (Dar hukuk davası)
Re contrahitur (Ayni akit)
- 9- "Ayni akit" kavramı Roma Hukukunda ve günümüz hukukunda neyi ifade eder?
- 10- "Borçlu temerrüdü"nün (mora debitoris) sonuçlarını sayınız.

HUKUK TARİHİ –I- FİNAL SINAV SORULARI

- 1- MÖ 14 yılının Ocak ayının 6. günü ödenmek üzere Kartacalı Brutus’a verdiği 10.000,00 sesters ödünü geri alamayan Antonius’a hangi yargı yolunu önerirsiniz?
- 2- MÖ 14 yılının Mart ayında, Brutus’tan alacaklı olduğu 10.000,00 sesters’i tahsil etmek isteyen Antonius, Brutus’un Roma’da sahip olduğu evi Şubat ayında en yakın arkadaşı Cassius’a satmış olduğunu öğrendiğinde ne yapmasını önerirsiniz?
- 3- MS 14 yılının Ocak ayında karısı Iulia için satın aldığı elmas yüzüğün değersiz cam olduğunu anlayan Antonius satıcı Brutus’a karşı hangi yasal yollara başvurabilir?
- 4- MS 14 yılının Ocak ayında Antonius, arkadaşı Brutus’un satarak bedelini kendisine vermesi için gönderdiği atı, kendisine hediye ettiğini sanarak, Cassius’a satıp mancipatio ile devrederse Brutus’a ne yapmasını önerirsiniz?
- 5- MS 214 yılında 14 yaşını tamamlamış bulunan Antonius, Brutus’un tecrübesizliğinden yararlanarak kendisiyle sözleşme yaptığını ileri sürerek, satın aldığı atın bedelini ödemekten kaçınabilir mi?
- 6- MS 214 yılında Brutus Antonius’tan alacağını hangi yargı yolunu izleyerek talep edebilir?
- 7- Eski hukuk devrinin hukuk kaynaklarını sadece sayınız.
- 8- İmparator Hadrianus’un MS 130 senesinde hukukçu Salvius Iulianus’a “Edictum Perpetuum” adı verilen “Kalıcı Beyanname”yi hazırlatmasının amacı nedir?
- 9- Ius Civile ve Ius Gentium arasındaki farkı açıklayınız.
- 10- Roma hukukuna göre kimler hak ehliyetine sahip olabilir? Sadece sayınız.

HUKUK TARİHİ II

BÜTÜNLEME SINAV SORULARI

- 1- MS 525 yılında, arkadaşı Brutus’a ödünç verdiği gümüş vazoun, Brutus’un ölümünden sonra oğlu Cassius tarafından Cassius’a ait elmas taşlar ile süslenerek kemer yapıldığını öğrenen Antonius ne yapabilir?
- 2- MS 3 yılının 3. ayında Brutus’tan bir hafta önce satın aldığı at üzerine Cassius’un rehin hakkı olduğunu öğrenen Antonius’a ne yapmasını önerirsiniz?
- 3- MÖ 15 yılının 2. ayında Brutus’tan satın aldığı atın hastalıklı olduğunu anlayan Antonius ne yapabilir?
- 4- Antonius’un MÖ 27 yılının 1. ayında, 1 yıllık kira bedeli olan 1000 sesters’i peşin ödeyerek Brutus’tan kiraladığı evin 3. ayda sel baskını sonucunda yıkılmasının ardından, Antonius peşin ödediği kira bedellerinin iadesini isteyebilir mi? Burada hangi hukuki sorunun varlığından söz edebiliriz?
- 5- Roma hukukunda semereleri kimler ve ne zaman iktisap edebilir? **Sadece sayınız ve iktisap anını belirtiniz.**
- 6- “Mancipatio ve in iure cessio” Roma hukukunda hangi amaçlar için kullanılmıştır? Sadece sayınız.
- 7- “Bona fides superveniens non nocet” “Sonradan gelen kötünîyet zarar vermez” kuralını açıklayınız.
- 8- Aşağıdakilere birer örnek veriniz.
Genus (Nev’i Borcu)
Obligatio alternativa (Seçimlik borç)
Custodia (Nezaret yükümlülüğü)

Lucrum cessans (Yoksun kalınan kar)
Compensatio culparum (Müterafık kusur)

- 9- "Ayni akit" kavramı Roma Hukukunda ve günümüz hukukunda neyi ifade eder?
10- "Alacaklı temerrüdü" (mora debitoris) hangi sonuçları doğurur?.

HUKUK TARİHİ –II- FİNAL SINAV SORULARI

- 1- Roma ve Türk Hukukunda borç kaynaklarını sayınız.
- 2- Roma Hukukundaki "Contractus" ile Türk Hukukundaki "Sözleşme" kavramları arasında ne fark vardır?
- 3- Antonius'un Brutus için elbise dikmesi karşılığında;
a) Hiçbir karşılık almazsa,
b) 50 Sesters alırsa,
c) 5 kilo et alırsa,
d) Masasının kırılan bacağına onarılmasını isterse,
e) Brutus'tan habersiz dikerse, hangi hukuki ilişkinin kurulduğunu kabul ederiz?
- 4- Antonius'un Brutus'a verdiği 3 kilo patates karşılığında;
a) Hiçbir karşılık almazsa,
b) 10 sesters alırsa,
c) 2 kilo et alırsa,
d) Ayakkabısını onarmasını isterse, hangi hukuki ilişkinin kurulduğunu kabul ederiz?
- 5- Antonius'un Brutus'a;
a) Condictio sine causa,
b) Actio empti,
c) Rei Vindicatio,
d) Actio Auctoritatis,
e) Actio Redhibitoria,
f) Actio Doli, açabilmesi için hangi sorunun varlığı aranır?
- 6- Antonius hangi durumlarda Brutus'un bahçesinden topladığı elmaların maliki olabilir?

HUKUK TARİHİ –II- ARA SINAV SORULARI

-I-

- 1- "Maddi Ayıp" nedir? Tanımlayınız.
- 2- Malın ayıplı çıkması durumunda Roma hukukunda devirlere göre hangi davalar açılabilir?

-II-

- 1- Roma hukukunda "ayni sözleşme" ne anlama gelir? Bu gruba hangi sözleşmeler girer?
- 2- Türk hukukunda "ayni sözleşme" ne anlama gelir?

-III-

- 1- Borcun hiç veya gereği gibi ifa edilmemesi durumunda açılacak davalarla, sözleşmeden dönme durumunda açılacak davalar arasında ne fark vardır?

HUKUK TARİHİ –II- BÜTÜNLEME SINAV SORULARI

- 1- Roma hukukunda **Custodia'** nın sorumluluk kriterleri içindeki yeri nedir?
 - 7- İsimsiz sözleşmelerin (**Contractus Innominati**) ortak özellikleri nelerdir?
 - 8- **Detentio** hangi durumlarda ortaya çıkar?
 - 9- Zamanaşımı ile iktisapta iyiniyetin (**Bona Fides**) varlığı Türk Hukuku ile Roma hukukunda hangi durumda kabul edilir?
 - 10- Bir malın **furtum'**lu sayılması ne anlama gelir?
 - 11- Nedensellik (**Causalitat**) bağı ne demektir?
 - 12- “Nevi telef olmaz” (**Genus non perit**) ne demektir?
 - 13- Hangi “rehin” türünde, rehin verenin malın maliki olması gerekir? Neden?
 - 14- **Actio Redhibitoria** açan alıcı hangi zararlarının giderilmesini talep edebilir?
 - 15- Sebepsiz Zenginleşme nedeniyle açılan davalar(**Condictio**), Roma ve Türk hukukunda hangi borç kaynakları içinde yer alır?
- Sınav süresi 60 dakikadır.